

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Historické vědy
Archivnictví a pomocné vědy historické

Bakalářská práce

Jak Vašek

České Milovy
Utváření vsi pozdní horské kolonizace
Českého Horácka
České Milovy
Village formation in the Horácko region
during the late mountain settlement

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 10. 5. 2021

Jan Vašek

Abstrakt

Práce se pokouší na případu Českých Milov přiblížit okolnosti vzniku vsi v rámci pozdní horské kolonizace a vplynutí nových osadníků do zavedeného pořádku patrimoniální správy rychmburského panství na konci první třetiny 18. století.

Dále se snaží přiblížit proměny v životě této dominikální vsi a jejích obyvatel a hledat společné znaky, stejně tak jako možné odlišnosti vůči dalším sídelním celkům ve sledované oblasti. Těmito skutečnostmi jsou především podmínky držby půdního přidělu a zatížení povinnostmi vůči vrchnosti. Současně s úpravami, kterými tento poměr v průběhu následujících let procházel, zaměřuje svou pozornost také na přetváření podoby osídleného okrsku a jeho postupné zařazování do souboru starších rychmburských vsí, včetně ukotvení vzniklých vnitřních poměrů.

Odpověď na otázku, jaký dopad na nastavený chod vsi měla druhá polovina 19. století a především překotné 20. století a jak se podepsaly na současném výsledném obrazu milovského osídlení, hledá závěrečná část práce.

Klíčová slova

pozdní horská kolonizace, Horácko, České Milovy

Abstrakt

The aim of this study is to illustrate, using the case of the village of České Milovy, the period of late mountains colonisation at the end of the first third of 18th century and influence of arrival of new settlers on established order of Rychmburk manor.

The present study also wishes to provide the insight to the changing life of this dominical village and its inhabitants, and, by comparing it with other municipalities situated in the target region, it searches for common signs and/or disparities. In particular, rules for conditions of land allotment and obligations toward the lords are focused. As the rules were changing during period observed, the attention is concentrated on impact of those changes to the image of the commune and its progressive incorporation into the set of older villages of Rychmbourg area, as well as on the stabilisation of intra-community links.

Last part of the present study aims to assess the influence of events since the mid-19th and hectic 20th centuries on habits of the village and on how this impact modified its overall now-a-days picture.

Keywords

Village formation, Horácko, České Milovy

Obsah

1.	Zeměpisné zaostření místo úvodu	6
1.1.	Horácko	6
1.2.	Velkostatek Rychmburk a Hlinecko	6
1.3.	Milovy jako hraniční ves	7
2.	Utváření vsi	9
2.1.	České Milovy a pozdní horská kolonizace	9
2.2.	První osadníci na Milovech	17
2.3.	Zatížení povinnostmi ve vztahu k vrchnosti	20
2.4.	Milovy do počátku 80. let 18. století	28
2.5.	Farní správa na Milovech	44
2.6.	První demografická odbočka	47
2.7.	Počátky jména Milov	50
3.	Cesta k osobité vsi	52
3.1.	Proměny do poloviny 19. století	52
3.2.	Sklárna na Milovech nebo milovská sklárna	59
3.3.	Ves helvítů	64
4.	Milovské století po roce 1850	69
4.1.	Milovy a Křižánky	69
4.2.	Druhá demografická odbočka	72
4.3.	Cesta k závěru	73
4.4.	Závěr	75
5.	Prameny a literatura	77
5.1.	Prameny	77
5.1.1.	Nevydané prameny	77
5.1.1.1.	MZA Brno	77
5.1.1.2.	Národní archiv	77
5.1.1.3.	SOA Zámorsk	77
5.1.1.4.	SOkA Žďár nad Sázavou	77
5.1.1.5.	Ústřední archiv zeměměřictví a katastru	77
5.1.2.	Vydané prameny	77
5.2.	Literatura	77
6.	Obrazová příloha	80

1. Zeměpisné zaostření místo úvodu

1.1. Horácko

Pozoruhodná oblast Horácka¹ většinou zaujímá složité výšinné území známé pod souhrnným názvem Českomoravská vrchovina, která již svým názvem vzbuzuje představu méně pohostinné oblasti, jež nevyniká v zemědělské produkci a je tísněna nepříznivými podnebnými poměry po většinu roku. Na pomezí Čech a Moravy vymezuje Horácko ve svých hranicích na severu horní tok řeky Chrudimky v okolí města Hlinska na styku Železných Hor a Hornosvratecké vrchoviny. Po jejím okraji pokračuje k jihu zhruba mezi toky Svitavy a Svratky, jejíž horní tok pak spolu s horními toky řek Oslavy, Jihlavy a Moravské Dyje protíná moravské území, kde Horácko uzavírá přibližně spojnice měst Velké Bíteše, Náměšti nad Oslavou a Moravských Budějovic. Jižní okraj je tvořen státní hranicí, na západě pak hranicí obou historických zemí, přičemž v oblasti horního toku Žirovnice se stáčí opět na území Čech. Podél Křemešnické vrchoviny se následně dostává okolím Pelhřimova, Humpolce a Chotěboře přes Hornosázavskou pahorkatinu zpět k Železným horám.

Jiné a mnohem užší zeměpisné vymezení Horácka nabízí skromná naučná publikace *Horácko a jeho lid* vydaná roku 1959 Horáckým muzeem v Novém Městě na Moravě, která předmětnou oblast vidí jako nejvýše položenou část Českomoravské vrchoviny² a umísťuje ji mezi Žďár nad Sázavou, Bystřici nad Pernštejnem, Jimramov a Svratku. Jde tedy o hranici značně zúženou oproti výše uvedenému rozsahu, který plyne z mapového podkladu Etnografického atlasu Čech, Moravy a Slezska od autorů Josefa Vařeky a Richarda Jeřábka.

Přestože ideologickým náhledem silně zasažená útlá kniha *Horácko a jeho lid* z konce padesátých let nemá být vodítkem při identifikaci sledované oblasti, je vhodné se o něm zmínit pro dokreslení rozporů, které patrně v pohledu na Horácko, a to zejména České Horácko, panovaly, či ještě panují po celou dobu snahy o jeho určení.

V této souvislosti je až zarážející opomenutí právě Českého Horácka a nedostatek zájmu ze strany dosavadního bádání, který rovněž zmiňuje (pro toto pojednání stěžejní) Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska. Následující řádky si proto kladou za úkol přispět alespoň drobným dílem k vyrovnání tohoto dluhu a upozornit na místa, která zcela neoprávněně leží na okraji pozornosti, nebo jsou vnímána snad jako méně podstatná česká část horáckého území, jehož nepoměrně rozsáhlejší moravský díl na sebe strhával a strhává rozhodně více badatelského úsilí.

1.2. Velkostatek Rychmburk a Hlinecko

Kompaktní rychmburský velkostatek, náležející svou rozlohou mezi největší dominia dřívějšího Chrudimského kraje, by bylo možné ve shodě s vymezením Českého Horácka, jak bylo nastíněno

---

¹ Základ pro toto vymezení in Jeřábek, Richard - Maur, Eduard - Štika, Jaroslav - Vařeka, Josef – Zpěvák, Zdeněk - Bahenský, František Ed. - Woitsch, Jiří Ed. Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska IV: Etnografický a etnický obraz Čech, Moravy a Slezska (1500-1900): Národopisné oblasti, kulturní areály, etnické a etnografické skupiny. Praha: Etnologický ústav akademie věd České republiky, 2004.

² Přesný původ tohoto vymezení není v publikaci nijak uveden.

v předešlém oddílu, představit také jako severohorácké panství³. Je však otázkou pro budoucí bádání o Českém Horácku a věci naplnění snahy o stanovení místních charakteristik, jak by se tato skutečnost odrazila v pojetí rychmburského velkostatku, aby nešlo pouze o prázdné zeměpisné určení.

Je třeba podotknout, že cílem této práce není vždy podrobně sledovat vývoj panství v nejstarším období, jehož severní část zůstane na následujících řádcích upozaděna, nebo jí bude věnována pozornost pouze v souvislosti s jižní částí. Ta se téměř překrývá s oblastí, pro jejíž označení užívá Karel Václav Adámek pojmu Hlinecko, aniž by tím zohledňoval pouze někdejší politický okres Hlinsko⁴.

Prolínání přednostně etnografického označení Hlinecka se správním toponymem Rychmburk je v Adámkových dílech zjevné a pro potřeby této práce, která se musí potýkat se skromnou pramennou základnou, vztahující se k předmětu pojednání, velice vítané.

1.3. Milovy jako hraniční ves

Třetí v řadě úvodních topografických zaostření vede na jihovýchodní okraj rychmburského velkostatku k silně meandrovitému zákrutu řeky Svratky, jejíž tok v přímějším pokračování k severovýchodu doprovází volně rozptýlené osídlení Českých Milov a odděluje tuto osadu od stejnojmenného moravského protějšku. Řeka zde ze čtyř stran uzavírá pozvolně a téměř souměrně se zdvihající odlesněný hřbet, který na severu přetíná hranice lesa pod skalním útvarem Čtyři palice.

Protilehlé Moravské Milovy jako sídelní útvar odlišného stáří a vývoje, spadající do hranic někdejšího novoměstského panství, který navíc dnes ani netvoří s českou vsí jeden správní celek, nejsou cílem zájmu této práce a odkazy na ně budou sloužit pouze k vyjasnění některých skutečností spojených s vývojem právě české strany.

Již letmý pohled na sídelní situaci Českých Milov zachycenou na mapových dílech 18. a 19. století (o kterých bude pojednáno později) a jejich porovnání se současným stavem prozradí pozoruhodnou spojitost mezi starším stavem a dnešními dny, kterou České Milovy vykazují. Vzácné uchování tohoto sídelního obrazu je jednou z příčin vzniku této práce, která se snaží mimo jiné nalézt odpověď na otázku, jaké byly okolnosti, za nichž byla ves ušetřena necitlivých zásahů v proměnách venkova ve 20. století.

---

³ Dosud jednoznačně nezodpovězenou otázkou rovněž zůstává, do jaké míry lze mezi horácké regiony řadit také na severu panství položené Skutečsko, resp. Předhradsko na horním toku Krounky, které tvoří zásadní součást rychmburského celku. Vzhledem k dlouhodobému vývoji v rámci jednoho dominia za působení geografických podmínek podobných s jižní a nepochybně horáckou částí velkostatku by toto jednotné vnímání bylo opodstatněné. Přesto však zůstává v rámci této práce řešení otevřené a za východisko slouží pouhý předpoklad této celistvosti.

⁴ Adámek, Karel Václav; Lid na Hlinecku, s.10: „(...) totiž v okrese hlineckém, sousedních částech okresu nasavrského (v okolí Trhové Kamenice) a poličského i v jižní části okresu skutečského (...)“.

Na závěr zbývá ještě pohled do některých topografických příruček, které zobrazení mapových děl doplňují. Nejstarší z nich je dílo Jaroslava Schallera, *Topographie des Königreichs Böhmen*, jedenáctý svazek z roku 1789 pro Chrudimský kraj, zmiňuje ves pouze ve výčtu jako sídlo s 25 domy bez bližšího popisu, přestože tou dobou jsou České Milovy obcí osidlovanou již po více jak 50 let. Jde pouze o stručnou zmínku a jakákoliv snaha vytvořit popis zde chybí. Uváděný počet domů naznačuje, že Schaller vnímá České i Moravské Milovy jako jednu obec.

Další topografickou prací je pátý díl spisu Johanna Gottfrieda Sommera *Das Königreich Böhmen*. Potvrzuje skutečnost, že se jedná o dominikální osadu, kterou zastihuje již v rozvinuté podobě. Uvádí, že se jedná o roztroušenou ves při řece Svratce, kterou zná pod starším označením Švarcava. Vedle zmínky o sklárně s přidruženými objekty a mlýnu zařadil Sommer také uvedení cihelny, která však, jak se ukáže později, patří na moravskou stranu. Tak jako Schlaller také Sommer nerozlišuje mezi částí českou a moravskou.

Popis království českého od Františka Palackého na straně 182 na 66. místě v přehledu obcí panství Rychenburk uvádí roku 1848 České Milovy jako ves s 36 domy a 210 obyvateli. Na první pohled stručný údaj dokazuje, že zřejmě odlišuje milovské osadníky a sklářské zaměstnance. Počet domů odpovídá úhrnu všech objektů na Českých Milovech včetně budov sklárny, ale celkové množství všech přítomných obyvatel by v dané době muselo být bezmála dvojnásobné.

Úplný místopisný slovník království českého Václava Kotyšky České Milovy uvádí pouze jménem bez jakéhokoliv dalšího popisu, a to v souvislosti s Českými Křižánkami, jejichž součástí tou dobou tvořily.

Jan Orth a František Sládek ve svém *Topograficko-statistickém slovníku Čech* roku 1870 ves uvádí pouze jako Milovy bez odlišení české části. Popis je stručný a dokazuje, že je opět zahrnuta také moravská strana. Vedle 40 domů s 557 obyvateli a kromě již dříve uváděné sklářské huti, cihelny a mlýna připojuje také zmínku o filiální škole a myslivně.

Odlehlost milovského výběžku a panující nesrovnalosti ohledně Českých Milov zřejmě dokazuje August Sedláček v *Místopisném slovníku historickém Království českého*, který přes veškerou svou svědomitost na obec nijak nepamatuje a její jméno vynechává.

2. Utváření vsi

2.1. České Milovy a pozdní horská kolonizace

Proces, který je mnohdy označován jako pozdní horská kolonizace (nebo nejmladší horská kolonizace, jak také uvádí např. Zdenka Marková v úvodní části své studie⁵), aniž by literatura nabízela obsáhlejší vysvětlení toho, co vše může být pod tento pojem zahrnuto⁶, je možné na základě pramenů sledovat na rychmburském panství již počátkem 18. století. Jak bylo výše uvedeno, neklade si tato práce za cíl osvětlovat složité správní proměny na dominiu ve středověku a raném novověku⁷, ale ve vazbě k nim a v rámci případu utváření Českých Milov má v úmyslu pokusit se přiblížit obraz těchto dějů, které jsou dnes označovány právě jako kolonizační. Jak se ukáže, jejich dopad na budoucí utváření vsi není tak zanedbatelný, jak by se mohlo zdát. Okolnosti či dokonce rychlost vzniku obce, pozorovatelné při osidlovacím úsilí první poloviny 18. století na rychmburském panství, jsou rozhodující pro její výslednou podobu, což dokládá právě případ Českých Milov. Lze namítnout, že obdobná provázanost je samozřejmě při každém sídelně zakladatelském díle, nicméně způsoby vedení dotčené kolonizace vykazují pravděpodobně své odlišovací znaky. Mezi ty může náležet snad také jistá rozvolněnost bez důsledného významového členění zachycená ve výsledné podobě Milov.

Hned úvodem je třeba odmítnout některými zdroji opakované tvrzení, které klade počátky milovského osídlení (nadále bude pro potřeby této práce užíváno pouze pojmenování Milovy; jen v případě, kdy bude nezbytné odlišit moravskou a českou část, stane se tak uvedením plných názvů) do poloviny 17. stol. Vedle toho, že dostupné prameny⁸, které by mohly takové datování dosvědčit, pro dané období Milovy nijak nezmiňují, chybí při uvedení tohoto klíčového faktu příslušný odkaz na jiný rozhodný pramen, který mohl být v minulosti znám. Dalším úkolem je proto pokusit se tuto nepodloženou domněnku vyvrátit a posunout vročení počátků Milov a jejich osídlení do pozdějšího období.

Další otázku lze spatřovat v tom, zda ona pozdní horská kolonizace vystupuje jako svébytný ohraničitelný jev, nebo zda představuje pouze zbytnělou fázi jinak trvale probíhajícího nenápadného osidlovacího pohybu, který je přirozeně nevyhnutelný s ohledem na soustavný a pozvolný přírůstek počtu obyvatel, s nímž jdou ruku v ruce proměny možností k výkonu zemědělské činnosti. Dále je třeba ptát se, nakolik je možné v jejím průběhu pozorovat řízený osidlovací

---

⁵ Marková, Zdenka. Formování sídelních typů na Novoměstsku. Český lid, 1970, č. 4., s. 235 – 238. Praha: Etnologický ústav Československé Akademie věd.

⁶ Spíše jen okrajově je toto téma zmíněno např. in Semotánová, Eva. Historická geografie českých zemí. Praha: Historický ústav AV ČR, 2002.

⁷ K tomu více Inventář: Velkostatek Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Zámorsk: SOA Zámorsk, kolektiv pracovníků II. oddělení, 1962. či Novotný, David. Črty k správnímu vývoji rychmburského panství. Chrudimský vlastivědný sborník č. 22, 2018, s. 133 - 180. Chrudim: Regionální muzeum v Chrudimi.

⁸ Jimí je v první řadě míněn fond č. 394, Velkostatek Rychmburk (Předhradí) - Chroustovice – Košumberk, SOA Zámorsk.

postup, nebo zda jsou vznikající sídelní útvary pouze nahodilým výsledkem zcela jinak zamýšlených hospodářských záměrů při nakládání s krajinou.

Dříve než bude možné nastoupit cestu k hledání odpovědí, je na místě ukotvit samotný pojem kolonizace, pokud bude brána jako samostatný úkaz závislý na volných činitelích. Aniž by mělo dojít k pokusu přinést obecně sdílené jednoznačné určení daného pojmu, zůstává pro potřeby tohoto pojednání nezbytné stanovit alespoň nejzákladnější významové hranice. Přestože řešení takové metodické otázky může přecházet nad rámec vytyčeného cíle, nechť je tedy alespoň hrubě naznačeno, co by se onou kolonizací v podmínkách předraabizačního období mohlo rozumět. Jen tak je přípustné vyvracet či potvrzovat, zda založení Milov do jakéhokoliv kolonizačního úsilí vůbec spadá a zda není jen projevem setrvačných pochodů buzených osidlovací aktivitou při dotváření vsí vzniklých již v ranějších dobách.

Bude-li tedy pozdní horskou kolonizací míněn řízený osidlovací postup, který cílenou motivací určitých skupin obyvatelstva ze strany vrchnosti zajišťuje jejich přemístění na dosud nevyužívané či přeměněné plochy na dominikální či rustikální půdě na území panství a který je uplatňován za účelem zvýšení hospodářské činnosti v míře, která zároveň znamená zvýšení hustoty zalidnění nad možnosti přirozeného přírůstku, pak v případě Milov nezbude než zůstat při prvním pohledu na pochybách v odpovědi na otázku, zda je tento mnohvrstevnatý předpoklad naplněn. Bez obav není možné před započítím hlubšího studia podat alespoň dílčí uspokojivé vysvětlení natolik závislé na křehké výpovědi řídce dochovaných pramenů.

Slevit z pracovní definice kolonizačního hnutí je třeba už při hledání motivace. Bylo by zřejmě oprávněné obrátit se na tomto místě k analogiím z jiných blízkých panství, kde k obdobným posunům docházelo, avšak míra vůle k zahájení těchto dějů na straně samotné vrchnosti, která se snad na základě svých úvah rozhodla uvolnit a nabídnout další sídelní plochy, nemůže být důvěryhodně stanovena. Jinými slovy řečeno, musí zůstat v rovině teorie poměr mezi vůlí vrchního pána k odstoupení vlastní nadbytečné půdy v souvislosti s přeměnou hospodářských záměrů a nutností řešit naléhavou a objektivně pocíťovanou poptávku po nových šancích k hospodaření ze strany rozšiřujících se řad poddaných, které tísnil nedostatek vhodných lánů.

Odpověď znemožňuje právě fakt, že doposud není znám žádný pramen dokládající cokoliv, v čem by bylo možné spatřovat zakladatelský krok směřující ke vzniku Milov. Jako velmi přínosnou pro porovnání s případem rychmburského panství je třeba znovu zmínit studii Zdenky Markové⁹, která se zaměřuje na novoměstské dominium, přímo sousedící se sledovanou oblastí. Navíc se dotýká vývoje vsí, které nejsou od Milov nijak zvlášť vzdáleny. Přestože Marková vidí hlavní pohnutky kolonizačních dějů zejména v rozvoji průmyslového podnikání vrchnosti a související nutnosti přísunu dostatečného množství palivového dřeva pro zajištění hutních provozů, které

---

⁹ Marková, Zdenka. Formování sídelních typů na Novoměstsku. Český lid, 1970, č. 4., s. 235 – 238. Praha: Etnologický ústav Československé Akademie věd.

v důsledku znamená nárůst odlesněných ploch, naopak příklad Milov ukazuje (jistě i dalších vsí), že na počátku mohl stát spíše soubor typologicky rozmanitějších příčin.

Dobrat se řešení nastíněných otázek pro sledovaný případ Milov lze snad jen zprostředkovaně při náhledu na podobu rychmburského panství na počátku 18. stol. a jeho následnou proměnu. Jde o období, které přineslo pro správu velkostatku výrazný předěl; jeho držiteli přestávají být roku 1714 po více jak 150 letech Berkové z Dubé a po krátkém čase, kdy je Rychmburk v držení Václava Albrechta z Vrbna a Bruntálu, se stává jeho novým majitelem koupí v roce 1718 Václav Norbert Oktavián Kinský z Vchynic a Tetova¹⁰. Rod Kinských pak ze své pozice vlastníka ovlivňuje osudy velkostatku až do roku 1823.

První souhrnný obraz o sídlení struktuře na rychmburském dominiu lze spatřovat v soupisu poddaných dle víry¹¹ pro Chrudimský kraj roku 1651, který zachycuje města, vsi, dělené podle obvodů jednotlivých rychet, a dvory. Vzhledem k tomu, že hraničním věkem pro zápis osob bylo stanoveno 12 let, je třeba cenné demografické počty podrobit srovnání s pozdějším stavem a vyjít z odůvodněných odhadů. Pro druhou polovinu 17. stol. lze tedy nakládat jen s přibližnými závěry¹², které přesto poskytují představu o změnách průběhu křivky počtu obyvatel a budou později předmětem samostatného oddílu.

Soupis poddaných podle víry provedený roku 1651 zachycuje následující výčet obcí na území dominia (níže užitá jména jsou převedena na současnou podobu názvů):

Skuteč; rychta vesnic skutečských

- *Žďárec, Račice, Malinný, Leštinka, Skutíčko.*

Předhradí; rychta předhradská

- *Lažany, Štěpánov, Zbožnov, Lhota, Doly, Rabouň, Brdo, Rvasice, Chlum, Dolany, Zhoř, Hněvětice, Miřetín, Lešany, Daletice, Bezděčín.*

Perálec; rychta perálecká

- *Hluboká, Kutřín.*

(Česká) Rybná; rychta rybenská

- *Rychnov, Pustá Kamenice, Otradov.*

Krouna; rychta krounská

- *Oldřív.*

Svratka; rychta svratecká

- *Svratouch, Herálec.*

Kameničky; rychta kameničkovská

---

¹⁰ Inventář: Velkostatek Rychmburk – Chroustovice – Košumberk, s. 2. Zámorsk: SOA Zámorsk, kolektiv pracovníků II. oddělení, 1962.

¹¹ Matušiková, Lenka - Pazderová, Alena. Soupis poddaných podle víry z roku 1651; Chrudimsko. Praha: Národní archiv, 2017.

¹² Na pomoc k doplnění nelze volat ani matriky hlineckého farního obvodu, jejichž výpovědní hodnota zasažená stavem dochování pro 17. stol. neumožňuje tyto údaje náležitě detailně sledovat. Další potíží je přítomnost nekatolíků, o jejichž přesnějším počtu se lze dohadovat až na základě pramenů pozdějších.

- Jeníkov, Chlumětín.

Kladno; rychta kladenská

- Dědová.

Raná; rychta ranská

- Oldřetice, Pokřikov, Vojtěchov.

Mrákotín; rychta mrákotínská

- Ofenda, Prosetín (bez pozdějšího dělení na Malý a Hrubý), Mokryšov, Holetín.

Hlinsko; rychta vsí hlineckých

- Blatno (chybně zapsáno jako Blatiny u Sněžného), Hamry (Přerostlé), Studnice, Vítanov.

Chlum, rychta chlumecká (pouze přechodně součástí rychmburského panství)

- Vortová

dvory

- Rychmburský dvůr, Hamerský dvůr, Bělský dvůr, Dolský dvůr, Lhotský dvůr, Křižánkovský dvůr mlýny

- Podzámecký, Voborský, Horní dolský, Dolní dolský, Přední hlinecký, Zadní hlinecký, Hamerský
Nedlouho před uvedenou výměnou Berků z Dubé za Kinské na místě držitelů panství vzniká nejstarší dochovaný soupis poddaných datovaný k roku 1697¹³, který zachycuje města a vsi dělené podle obvodu jednotlivých rychet¹⁴ v následujícím pořadí (užitá jména jsou opět převedena na současnou podobu názvů):

Skuteč; rychta vesnic skutečských

- Žďárec, Račice, Malinný, Leštinka, Skutíčko.

Předhradí; rychta předhradská

- Lažany, Štěpánov, Zbožnov, Lhota, Doly, Rabouň, Brdo, Rvasice, Chlum, Dolany, Zhoř, Hněvědice, Miřetín, Lešany, Daletice, Bezděčí.

Krouna; rychta krounská

- Oldříš.

Perálec; rychta perálecká

- Hluboká, Kutřín.

(Česká) Rybná; rychta rybenská

Otradov; rychta otradovská (oproti roku 1651 rychta nově zřízená)

Rychnov; rychta rychnovská (oproti roku 1651 rychta nově zřízená)

Pustá Kamenice; rychta pustokamenická (oproti roku 1651 rychta nově zřízená)

Svratka; rychta svratecká

---

¹³ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 357, kniha č. 309.

¹⁴ Tytéž rychty uvádí také Karel Václav Adámek k roku 1659 in Příspěvky k dějinám selského lidu z okolí Hlinska v XVIII. věku, s. 16. Praha: Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1896. Časový úsek, do kterého lze klást vznik některých nových rychet po roce 1651, se tak nepatrně posouvá.

- Svratouch.

Herálec, rychta herálecká (oproti roku 1651 rychta nově zřízená)

Kameničky; rychta kameničkovská

- Jeníkov, Chlumětín.

Kladno; rychta kladenská

- Dědová.

Raná; rychta ranská

- Oldřetice, Pokřikov, Vojtěchov.

Holetín (bez odlišení současného Holetína Horního a Dolního), rychta holetínská (oproti roku 1651 rychta nově zřízená)

Mrákořín; rychta mrákořínská

- Ofenda, Malý Proseřín, Hrubý Proseřín, Mokříšov.

Hlinsko; rychta vsí hlineckých

- Blatno, Hamry (Přerostlé), Studnice (vytržen list; doplněno¹⁵), Vítanov.

Doplnit zprávy sledovaných soupisů o ranější údaje z dalšího pramene, kterým by byl nejstarší známý rychmburský urbář pocházející z roku 1564, je možné pouze na základě výtahu, pořízeného v roce 1780¹⁶. Jak spolehlivým podkladem pro poznání skladby panství v polovině 16. stol. tento výtah je a do jaké míry přibližuje ztracený urbář, zůstane zřejmě navždy tajemstvím. Již roku 1896 zmiňuje K. V. Adámek urbář jako pohřešovaný spolu s urbářem z roku 1713¹⁷. Nevyslovuje však žádnou domněnku, která by právě vztah výpisků a předlohy samotné osvětlovala a není ani jasné, zda se někdy v dřívější době se ztracenou památkou setkal, nebo kdy vůbec mohlo ke ztrátě dojít. Snad souvisí s převozem části rychmburského archivního fondu do Řezna asi na počátku 90. let. 19. stol., který rovněž zmiňuje. Za předpokladu, že urbář ještě studovat mohl, by ovšem nedávala smysl Adámkova poznámka k údajům¹⁸, které srovnávají rozdíly v úročních dávkách ovsa¹⁹ právě za roky 1564 a 1731. Ty se opírající o blíže neurčený přehled přiložený k aktům ve sporu vrchnosti s poddanými o výši této naturální dávky v 80. letech 18. st. Je málo pravděpodobné, že by Adámek měl na mysli jiný pramen než právě uvedený výtah. Dle něj sestavený výčet vsí na panství pro období okolo poloviny 16. stol. by poté mohl vypadat následovně:

Vsi Lažany, Zbožnov, Lhota, Kameničky, Doly (dříve Janovice), Brdo, Zhoř, Hněvědice, Chlum, Dolany, Miřetín, Lešany, Perálec, Hluboká, Kutřín, Rybná, Pustá Rybná (!)²⁰, Kladno, Dědová,

¹⁵ Doplněno jak dle soupisu poddaných r. 1651, tak v souladu s autorem Adámek, Karel Václav. Příspěvky k dějinám selského lidu z okolí Hlinska v XVIII. věku, s. 7. Praha: Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1896.

¹⁶ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 444, sign. U, kart. č. 54.

¹⁷ Více k tomu Adámek, Karel Václav. Příspěvky k dějinám selského lidu z okolí Hlinska v XVIII. věku, s. 5 - 7. Praha: Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1896.

¹⁸ Tamtéž s. 7 - 8.

¹⁹ Sám výskyt úročního platu v naturální formě je pozoruhodný.

²⁰ Nedůslednost citovaných pramenů v uvádění Rybné bez rozlišení, zda se jedná o Českou či Pustou, není na tomto místě podstatná; představa o skladbě sídelních jednotek na panství tím není dotčena.

Krouna, Oldříš, Rychnov, Pustá Kamenice, Mokřýšov, Raná, Oldřetice, Pokřikov, Vojtěchov, Vítanov, Studnice, Blatný (Blatno), Hamry Přerostlé, Jeníkov, Chlumětín, Svratouch, Štěpánov, Ždárec, Račice, Malinný, Skutíčko, Rabouň, Rvasice, Otradov, Herálec, Holetín, Mrákořín, Oflenda, Prosetín, Křižánky.

Souhrnné údaje pro stanovení počtu dvorů, popř. mlýnů, k roku 1564 nebo alespoň k blízkému období nejsou známy. Stejně tak se lze pouze dohadovat o dělení na jednotlivé rychty. V každém případě z uvedených přehledů vyplývá, že 2. pol. 17. stol. a zřejmě celé století předcházející nepřinášejí v sídelní skladbě na rychmburském panství žádnou změnu a k bližšímu sledování se nabízí jedině rozvoj jednotlivých vsí a jejich proměny v čase. Zároveň by mohlo být problematické řadit pod pojem pozdní horské kolonizace právě pouhé zahušťování či rozšiřování stávajících vsí, které vykazuje znaky přirozeného vývoje na úrovni jedné obce, a nikoliv kolonizačního úsilí.

Podstatné je právě poznání, že zahušťování počtu vsí se týká až 18. stol., kam by mělo spadat vrcholné období pozdní (nejmladší) horské kolonizace. Přestože se ve své studii o novoměstském panství²¹ opírá Zdenka Marková o tvrzení, že příslušné procesy započaly již v 17. století, a rozlišuje dokonce dvě kolonizační vlny pro každé století zvlášť, není možné s náležitou mírou jistoty vztáhnout podobné závěry také na případ rychmburského velkostatku. Nejen, že uvedené prameny, jak se ukázalo, odrážejí neměnnou skladbu souboru vsí, ale současně by mohlo být příliš odvážné usuzovat na rozvoj nových osad z pouhého výskytu nových vrchnostenských průmyslových výrobních středisek a s tím související poptávky po přísunu palivového dřeva.

Nelze sice vyloučit oprávněnou domněnku, že v blízkosti těchto středisek jakési skromné sídelní celky našly své místo a snad i posloužily jako základ pro později známé osady, ale pramenná opora nic takového nepotvrzuje a nutí k opatrnému úsudku. Současně platí, že svébytnou složku osídlení tyto řemeslné a prozatím ve výše uvedeném období bezejmenné obydlené útvary nedaleko výrobních středisek jiných velkostatků skutečně tvořily (jak dokládá právě Marková pro Novoměstsko). Pozdější analogie vedle toho napovídají, že obytné objekty přidružené k výrobním střediskům mohly vytvářet pouze zanedbatelné soubory, které nemusely následně ani vést k rozvoji významnější sídlení jednotky. Tím spíše, že ubytování mohlo být poskytováno také v rámci objektů přednostně výrobních a výstavba oddělených budov pro bydlení se ani neuskutečnila²². Podíl všech takových situací a oprávněnost jejich příslušnosti k dění shrnutému pod pojem pozdní horská kolonizace, a to s ohledem na celý hospodářský profil dominia, je bezesporu značně složitou otázkou, která si zaslouží vlastní pojednání. Nevyhnutelné je dotknout se také těchto skutečností spojených s vrchnostenským (před)průmyslovým podnikáním, avšak lze tak učinit jen způsobem, který bude sledovat hlavně předmětnou lokalitu milovského výběžku. Navíc půjde, jak se později ukáže, o opačnou posloupnost, kdy nově vzniklá ves se stává vhodnou lokalitou pro

---

²¹ Marková, Zdenka. Formování sídelních typů na Novoměstsku. Český lid, 1970, č. 4., s. 235 – 238. Praha: Etnologický ústav Československé Akademie věd.

²² K tomu blíže např. Štěpán, Luděk – Nedvěd, Karel – Pilařová, Eva. Chalupy, zemědělské a technické stavby lidu na Chrudimsku. Pardubice: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1987.

umístění hutního provozu, nikoliv podnětem k zahájení osidlovací aktivity. Svou roli v tom sehraje i značný časový posun.

Naopak zvýšenou pozornost si zaslouží jeden dosud opomíjený pramen, kterým jsou příznávací fase tereziánského katastru z počátku 18. století. Spadá do období krátce poté, co byl sestaven výše uvedený nejstarší soupis poddaných na panství a vedle údajů o vrchnostenských dvorech, mlýnech a vybudovaných rybnících nese na třetí dvoustraně klíčový údaj, a to prvou zmínku o Milovech ve vztahu k rychmburskému velkostatku řazenou k roku 1713. Dokument nadepsaný jako *Extractus aus der obrigkeit. bekantnus Tabella und zwar anfangend a Folio 1mo usque 7^{mur} de A: 1713 nicht münder nebst diesen auch neben Extrakirten visitations Comisariatischen befund anfangend a folio 8ro de A: 1719* zůstává společně s dalšími umístěn v kartonu č. 580 pod inv. č. 1536 nemanipulované spisovny z rozmezí let 1651–1779 fondu rychmburského velkostatku²³.

Úvodní část, kam spadá právě zápis jména *Milowa*, obsahuje navzdory německému názvu česky psaný seznam dvorů včetně rozdělení ke dvorům příslušných zemědělských ploch, jejich jakosti a sledovaných výnosů. Pisatel, rychmburský hejtman Karel Urban Česar z Adlerštejna, považoval za nezbytné okolnosti vzniku příznávací fase přiblížit závěrečným přepisem:

Ja nižie podepsany ten czias panstwi rychmburského zřizeni hejtman znamo cžinim timto, žie tak jakož Geho Czarzška, tež w Garmanii, Sspanhleich, Uhržich, Cžechach Kralovska Milost na nejpoddanegssy přžendnesseny a prozbu Wzacztnich Panuw Stawuw w tomto kralowstwi Cžeskem, Rectificaczi tu zdet w zemi tohoto czasu u welike nerownosti stojiczi usedlosti w skutek uwedsti, negmilostiwiegi dowoliłi racžila. Podle toho k zadosti cžinieni tomu czo negwegss ržecžene Geho Milosti Czarzske od nich Wzacztnich Panuw Stawuw gest na ruku dano, a od gehu Milosti Czarzske negmilostiwiegicz approbirowano, a skrze Kralowsky Mistodržiczkeg Kanczelařy pod datu prosslich Patentuw winalezenich obsažitedlnosti netoliko gsem pozoroval, ale take ty w Tabellich specifirowani, a od mnie swierženeho Panstwi wssechni ty Realitates, dobrže, a na ten Spusob, gak naddotcžene Patenti w sobie obsahugi gsem považil a wissetržil, přžitom pak nasledownie mnie swieržene Dominicalia winalezl.

Pokudžby tehdy Respecti[v]e w poddaczim přžiznani nieczo wiczegi nežli toho přžiznani ukazuge sive in Qvanto sive in Qvali přży ted přžissty visitaczi se winasslo, a žie by to s mim wiedomim, wuli a Instigaczi [!] nebo dokažliwou Conivenczi se stalo, dokazano bylo, tehdy se zawazugi, žie ten wipusstieni schodek dle wegss gmenowanich Patentuw, netoliko in Qvadruplum, ale taky respectu zatageneho y s tim skrze zamesskani cžasuw wisocze wzacztnim Panum Stawum přžibitou Schkodu přži wihledawani te wiecei bonificirowati, kterežto místo a rozumnieti se ma, kdiby skrze mau winu nebo Connivenczi nieczo zatageno bilo.

K dotwrzeni tehoz gsem se vlastni rukou podepsal a mug Secrit přžitiskl, wedle dožadanych tuto swiedkuw²⁴. Genz se stalo na Richmburskem Kanczelarži dne 30. 8bris A: 1713.

---

²³ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk.

²⁴ Uvedenými svědky jsou Bernhard Ignác Wistr a Václav Bernard Horec, oba vrchnostenští správci.

Navazující vizitační zápis z roku 1719, který se ovšem o Milovech nezmiňuje, a navíc se dotýká pouze některých položek uvedených na předcházejících listech, je psán již německy²⁵. Úplný výčet dvorů k roku 1713 je pak zapsán v tomto složení (užitá jména jsou opět převedena na současnou podobu názvů):

Rychmburk, Daletice, Bělá, Doly, Krouna, Hamry, Lhota, Křížánky a dvůr skelné huti ve Svratouchu a v Herálci.

Jak sledované prameny ukazují, změny spadající do šesti desítek let od soupisu poddaných dle vyznání přinášejí tedy kromě jiného nově uspořádané obvody některých rychet a nárůst počtu dvorů. Dále zachycují zprávy o mlýnech, popř. další hospodářské a správní údaje. Nyní je třeba zaměřit se na křížánecký dvůr. Právě jeho popis zahrnuje onu prvou zmínku o Milovech, která je zde pouhým uvedením pomístního názvu. Kromě toho nic nenasvědčuje, že by bylo možné počítat zde s osidlovací aktivitou již ve druhém desetiletí 18. století.

Ke dvoru v Křížánkách podle tabulky z přiznávací fáse náleží role na *Nade dvorem* o výměře 27 strychů a *Nad pilou* o výměře 53 strychů, obě zařazené dle jakosti mezi půdy špatné. Dále louky jménem *Milowa* a *Paržezna u dvora*; na první se žne 20 vozů sena a 6 vozů otavy, na druhé potom jen 5 vozů sena. V posledním sloupci jsou zachyceny blíže neurčené lesy *pod tolik lečží* s množstvím tří (honů, lečí). Výkaz uzavírá následující přípisek:

Lesu v Horních neb Hory ržežeme[.] Dle spravy gak polesniho, tak taky hajnych ma byti 3 mile zdilky a na 1 mily schiržky, z kterych se toliko k paliwu držiwi pro hutie železne a sklenne mimo domácich staweni sprawowani užiwa.

Jediné místo, kam lze pro tuto dobu milovské louky umístit, je jižní díl klínovitého útvaru pozdější vsi. Toto rovina, od níž se dále k severu zdvihá hřbet ke Čtyřem palicím, je rovněž územím, na kterém se nacházejí v pozdější době chalupy prvních osadníků. Stav poznání sice nedovoluje říci, jak dlouho před tím zde došlo k vymýcení lesního porostu, ale položit tento počín již do konce 17. stol. snad není neoprávněné. Možná právě do těch časů spadá také přenesení názvu z moravské strany (jak bude uvedeno později); určit pro potřeby různých soupisů nově získané louky bylo zřejmě naléhavější, než vymezovat jakýsi díl lesa u řeky. Milovy se tak stávají konkrétní položkou na mapě rychmburského panství.

Návrat k výše vytyčenému východisku, které se pokouší o uchopení významu pojmu kolonizace s přívlastky pozdní a horská, odhaluje na případu Milov další možný výklad sledovaného jevu. Stojí zde typologicky odlišné okolnosti než jen získávání surovinových prostředků pro hutní provozy a tím bezděčné uvolňování nových příhodných ploch na holinách ukrajovaných z lesního masivu, které jsou bezprostředně zaplňovány lidmi a jejich sídly. Zřetelný je naopak pozvolný děj, na jehož počátku se rozkládají starší lesní plochy přizpůsobené a vyhrazené výlučně zemědělské činnosti ve vrchnostenské režii, a nikoliv ještě osidlovací aktivitě spojené s přísunem nových osadníků. Až

---

²⁵ Přesto také v období po roce 1718, kdy došlo ke změnám ve správě panství, vystupuje ve fondu č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk nezanedbatelné množství česky psaných dokumentů.

se značným časovým odstupem dochází k jejich přeměně na místa určená především k výstavbě nových chalup a vytváření sídlišť, s nimiž je však kultivovaná plužina neodmyslitelně spjata.

Snad by bylo možné bez větších obav uzavřít rozvíjenou úvahu tím, že pozdní horská kolonizace mohla probíhat také v těchto dvou vlnách, z nichž první vlastně ani kolonizační v pravém smyslu slova není a že právě v tom by se ukazoval další z výhradních znaků osidlovacích pochodů sledovaného období. Takto naznačenému rozšíření souboru typologicky odlišných pohnutek v rámci kolonizace pak odpovídá představa uzavřeného procesu a možnost stanovení jeho výkladových hranic.

Jak rychle pak přichází výskyt nových obyvatel a jejich domů, nebo v jaké míře se na území uplatňuje hned v průběhu úvodní odlesňovací fáze bezprostřední sídelní ruch, pravděpodobně nelze odbýt průměrem z několika obcí. Samo usazování jednotlivých příchozích na Milovech později ukáže na skutečnost, že ani v případě drobných vsí nešlo o náhlý jednorázový počín a periodizace vývoje nově vzniklého sídelního útvaru nemusí být vždy zcela jednoznačná.

Není pochyb o tom, že vůle či shovívavost vrchnosti vůči uvedeným osidlovacím pochodům je základním předpokladem k jejich provádění. Jak již bylo dříve naznačeno, osvětlit tuto stránku pro Milovy je možné jedině v úrovni další teorie. Nicméně nyní situaci vyjasňuje alespoň pramenem potvrzená skutečnost, že se jednalo o výlučnou součást dvora, z něhož mohlo být ukrajováno jedině na základě vrchnostenského rozhodnutí. Svévlná stavební činnost poddaných, kterou by případně vrchní pán pouze trpně přijal a až zpětně s ní vyslovil souhlas, resp. byla by legalizována ze strany správního úřadu, je na Milovech jako dominikální vsi zcela vyloučená. Aktivní podíl přímé či zprostředkované vůle majitele panství již před samotným zahájením stavby prvních chalup a alespoň nějaké jeho potvrzení písemnou podobou je pak třeba předpokládat. Současně s tím je oprávněné hledat základní příčiny k tomuto kroku ve změnách po roce 1718, kdy s novým majitelem nutně přichází také změna pohledu na hospodářskou skladbu rychmburského panství. Úloha starého dvora na Křižánkách tak jistě nabyla nového obsahu.

2.2. První osadníci na Milovech

Výpověď klíčových pramenů po roce 1713 na další téměř dvě desetiletí umlká. Chybí tak nezbytné doklady, které by napomohly lépe pochopit pozdější vztah mezi křižáneckým dvorem, potažmo Křižánkami (dnešními Českými Křižánkami; moravská strana této vsi nebyla součástí rychmburského panství) a Milovy samotnými. Vzájemné propojení obou vsí je patrné po celou dobu jejich trvání, ale zřetelnější obsah tohoto vztahu je možné pozorovat až v novější době, kdy vrcholí dokonce sloučením obou obcí na přechodnou, ale nikterak zanedbatelnou dobu do jednoho správního celku²⁶. Jaké okolnosti provázely těsné soužití obou blízkých vsí v době, kdy se Milovy začaly objevovat na hojně vytvářených mapových dílech, zůstává skryto. Ani otázka

---

²⁶ Stejně je tomu ostatně i dnes; ke sloučení dnešních Křižánek (Českých a Moravských) s Českými Milovy došlo roku 1999.

vnímání Milov jako svébytné osady není tak jednoznačná, jak by se mohlo zdát; stabilní katastr roku 1839 dokonce Milovy zobrazuje v souvislosti s Křižánkami jako *Colonie Millau*.

Milovy nelze zachytit jak do konce desetiletí, z něž pochází ona první zmínka, tak v následných 20. letech 18. století a další setkání v pramenech spadá do doby zřejmě těsně následující po zbudování prvních chalup na loukách, kde se dříve žalo seno a otava. Zásadní úloha patří kartografickému pramenu, kterým je společná rukopisná kolorovaná mapa pro Křižánky, Milovy a Březiny (*Krschischanka, Millowa und Brschesina*), zpracovaná Františkem Xaverem Preitschem a datovaná k roku 1731²⁷. Nejen, že velmi názorně zachycuje podobu obcí, ale doplňuje poznání také podrobnými tabulkami pro jednotlivé zemědělské plochy. Díky těm vystupují prvně také jména čtyř hospodářů, kteří se ve svrateckém meandru usadili. Pouze o okolnostech a příčinách vzniku této klíčové mapy zatím nelze říci nic určitého.

Vzhledem k tomu, že mapa zachycuje již vytvořenou situaci včetně jasné parcelace jednotlivých dílů půdy náležející k usedlostem, přivádí tato skutečnost k domněnce, že zárodečná podoba Milov musela být vytvořena již v době dřívější. Zarytá mlčenlivost dochovaných dokumentů ale nesvádí k odvaze klást samotný milovský počátek příliš hluboko před rok 1731. Není-li dobou vzniku rok 1729²⁸, který potvrzuje jedině nejstarší matriční zápis spojený právě s Milovy, pak v úvahu přichází možná rok 1728 nebo dřívější; ovšem jen stěží by se dalo počítat s milovskými osadníky před polovinou 20. let.

Zároveň pravidelné dělení půdy do přibližně stejných úseků mohlo být výsledkem jednorázového jednání a osidlovací akt mohl být soustředěn do krátkého časového úseku. Avšak zda k rozdělení došlo nejdříve a až poté byly vzniklé přiděly půdy nabízeny do té chvíle neznámým osadníkům, nebo bylo dělení odpovědí na předem známou poptávku, zůstává opět v oblasti dohadů. Jisté je, že roku 1731 již obývají okolí zákrutu řeky Svratky čtyři dominikalisté, už hlavy rodin, které na Milovy nepřicházejí těsně po sňatku za novým živobytím. Pokud by byla správná domněnka, že k tvorbě přidělů půdy došlo dříve, než byli známi jednotliví příchozí hospodáři, otevírá to další otázku po objasnění pravidel, jakými mohlo být řízeno poskytování příležitosti k usazení. Snad do úvahy připadá pouze rychlost rozhodování budoucích osadníků, kteří se o uvolněných plochách poplužního dvora dozvěděli.

Hned na to pak navazuje tázání po podmínkách, za jakých docházelo k výkonu nabytého práva a jakými povinnostmi byli vůči vrchnosti obyvatelé zatíženi. Jestliže zůstanou stranou odpovědi na některé výše zmíněné nejasnosti v počátcích sídelního ruchu na Milovech, pak tato okolnost je pro poznání rozvoje obce zcela klíčová a je třeba pokusit se o nalezení alespoň přibližné představy o daných poměrech v následujícím oddílu.

Ještě před tím nechť jsou jmenovitě uvedeni sami první přítomní obyvatelé a jejich půdní výbava. Pro obojí nezbývá než se navrátit k Preitschovu mapovému dílu; připojená tabulka na mapovém

---

²⁷ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 3912, mapa č. 109.

²⁸ Toho roku na Milovech zemřela 2. 4. Kateřina, dcera Václava Tlapila. SOA Zámorsk. Fond NAD č. 190; Sběrka matrik Východočeského kraje, 1587 – 1949: farní úřad Hlinsko, matrika Z 1726 – 1785. Sign. 230.

listu uvádí v pořádku abecedního dělní ve směru od západu na východu následující jména a přiděly půdy (pro potřeby dalšího pojednání jsou jména převedena do současné podoby příjmení, která se v kraji vyskytuje dodnes):

Jiří Jelínek (Georg Gellinek)

- obhospodařuje: polí na 8 strychů, 1 větel; dále luk celkem na 6 strychů, 3 větele (není jasné, proč je uvedeno množství výsevku také v případě luk; „Wiesen“); ostatního (bez bližšího určení) na 3 strychy, 2 větele.

Václav Tlapil (Wentzl Tlapil)

- obhospodařuje: polí na 7 strychů, 1 větel; dále luk celkem na 9 strychů, 1 větel; ostatního (bez bližšího určení) na 1 strych, 2 větele.

Václav Havlík (Wentzl Havlik)

- obhospodařuje: polí celkem na 7 strychů, 1 větel; dále luk celkem na 9 strychů, 2 větele; ostatního (bez bližšího určení) na 1 strych, 1 větel.

Josef Nikl (Joseph Nikl)

- obhospodařuje: polí celkem na 7 strychů, 1 větel; dále luk celkem na 8 strychů, 1 větel; ostatního (bez bližšího určení) na 2 strychy, 1 větel.

K uvedeným výměrám ještě náleží společné pastviny (*erlaubte Vieheweith*) rozdělené do dvou dílů rozprostřených na opačných koncích sídelního útvaru, jejichž celkový rozsah je stanoven opět v dutých mírách na 19 strychů²⁹.

Původ prvních dvou uvedených osadníků lze hledat přímo na rychmburském panství; Jiří Jelínek pocházel z Holetína, kde se narodil roku 1695, Václav Tlapil se narodil roku 1699 v Otradově³⁰. Původ rodiny Václava Havlíka spadá pravděpodobně do Olešné nedaleko Nového Města na Moravě, vsi ležící v jižní části sousedního novoměstského panství³¹. Později se na moravské straně po polovině 40. let 18. stol. objevuje snad jeho blízký příbuzný Tomáš Havlík. Také rodiště Josefa Nikla je zřejmě nutné hledat mimo hranice rychmburského velkostatku. Podle údaje soupisu poddaných z roku 1769 by jeho narození spadalo (při zanedbání častých nepřesností uváděného věku) do roku 1700. Je-li hledaným panstvím Lanškroun nebo pravděpodobnější Litomyšl, kde je výskyt jména Nikl ve sledovaném období nápadnější, však zatím nelze spolehlivě rozhodnout.

Přítomnost osob, jejichž domovskou oblastí bylo jiné než rychmburské dominium, dokazuje značnou pohyblivost poddaného obyvatelstva, jejíž projevy se ukazují ve zvýšené míře právě v průběhu 18. století. Srovnávání materiálu získaného z matrik farních obvodů, které spadaly pod správu okolních vrchnostenských celků, s matrikami hlineckého farního obvodu a pozdějších

---

²⁹ Blíže in Hofmann, Gustav. Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy. Plzeň: Státní oblastní archiv v Plzni; Muzeum Šumavy v Sušici, 1984.

³⁰ SOA Zámorsk. Fond NAD č. 190; Sběrka matrik Východočeského kraje, 1587 – 1949: farní úřad Hlinsko, matrika NO 1692 – 1706. Sign. 215.

³¹ MZA Brno. Fond Zn. E 67; Sběrka matrik 1579–1949 (1951): farní úřad Nové Město na Moravě, matrika N 1669 – 1711. Sign. 15917.

samostatných farních úřadů (od roku 1737 zejména ve Svratce), potvrzuje, že právě v době, kdy se Milovy zavádějí mezi další rychmburské vsi, začíná výskyt celé řady do té doby neuváděných jmen³². V pozdějších letech zaplňují stránky matričních zápisů mnohým opakováním ve stále větší míře a řadí se mezi místní jména známá už v počátcích 17. století, která snad lze pokládat z převážné většiny za původní. Míra těchto přesídlení v opačném směru, kdy na okolní panství prosakují právě původní rychmburští obyvatelé, zůstává vyhrazena pro budoucí studium, jehož předmětem mohou být jiné otázky než rozvoj Milov a počátky pozdní horské kolonizace. Prozatím postačí tvrzení, že sledované matriky dokládají také tento pohyb.

Skladba milovských osadníků na počátku 30. let 18. století je záhy proměněna dalším novým jménem. Krátce po svém příchodu zemřel pravděpodobně roku 1732 Václav Tlapil. Příslušná matrika sice datum jeho skonu nezaznamenává³³, avšak již k roku 1733 je v matrice narozených a oddaných uveden sňatek vdovy Magdaleny Tlapilové (pisatel záznamu ovšem uvádí chybné znění Kvapil³⁴; taková to nepřesnost nijak nevbočuje z jiných obdobných příkladů a dokresluje vedle písma často jen s velkými obtížemi čitelného také nedůslednost, s jakou byly v některých letech zápisy vedeny, nebo dokonce zcela opomíjeny). Jejím manželem se stal v červenci toho roku Tomáš Kočvara z Telecí na poličském panství a převahu mezi zakladateli milovského osídlení tak nabyli hospodáři, jejichž domovskou oblastí nebylo rychmburské dominiu.

2.3. Zatížení povinnostmi ve vztahu k vrchnosti

Patrná nízká půdní výměra jinak snadno dostupných ploch, které tvoří uzavřený celek, dovoluje zařadit všechny usedlé mezi chalupníky³⁵, přestože stanovení pevných hranic pro takovou kvalifikaci není místně nijak stanoveno a je povýtce obyčejové. Dané zařazení krom toho určuje míru robotní zátěže a povinných dávek. Neochota pramenů vyjádřit se v tomto směru k Milovům před polovinou 18. století zužuje pozornost na sdělení značně vzdálená od let, kdy obec vzniká, případně na podobné zatížení na jiných místech a za podobných okolností. Pomocí při poznávání stavu, jaký panoval v prvních letech po příchodu nových osadníků, může opět posloužit již dříve uvedený případ novoměstského panství, který ve své studii uvádí Zdenka Marková. Ta o počáteční osidlovací fázi soudí, že *po právní stránce šlo o nekodifikovanou domluvu mezi poddanými a vrchností, která dovozovala dělníkům pracujícím na mýcení lesa postavit si na*

---

³² Za mnohá další jména, která se nově objevují v průběhu 18. stol. nebo těsně před jeho začátkem, jsou to např. Brázda (panství Nové Město na Moravě), Tuček (tamtéž), Sláma (panství Chotěboř), Vašek (panství Rosice) či právě litomyšlské Nikl.

³³ SOA Zámorsk. Fond NAD č. 190; Sběrka matrik Východočeského kraje, 1587–1949: farní úřad Hlinsko, matrika Z 1726–1785. Sign. 230.

³⁴ SOA Zámorsk. Fond NAD č. 190; Sběrka matrik Východočeského kraje, 1587–1949: farní úřad Hlinsko, matrika NO 1732–1765. Sign. 217.

³⁵ K předpokládanému zařazení využito také analogií z údajů Berní ruly pro Chrudimský kraj. NA v Praze; Fond č. 53, inv. č. 13, sign. Berní rula 14. Více také in Petráň, Josef. Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.

pasece z vrchnostenského dřeva chalupu (...). Tento poznatek v dalším textu rozšiřuje o případ vsi Samotína (založena asi 1717), kde půdu po jejím částečném obdělání a zvětšení počtu osadníků dala vrchnost po roce (...) 1735 zaměřit a předepsat (...) roční plat s robotu³⁶. Přestože na Milovech zřejmě nešlo o nutnost mýcení lesa, případně se práce se dřevem mohla v počátcích omezit jen na dílčí úpravy již dříve vykloučených luk náležejících ke dvoru, je snad zmínka o tomto časovém posunu zatížení osadníků povinnostmi klíčem k vysvětlení nesrozumitelného mlčení pramenů o poddanských závazcích.

Pravděpodobně nejstarším dokladem těchto povinností vztažených přímo na milovské hospodáře jsou nedatované listy³⁷, připojené k přehledu platů za rok 1790. Chybějící úvodní část značně poškozeného pramene znemožňuje jeho přesné zařazení mezi další dokumenty vrchnostenské správy. Závěrečná část, kde se nachází zmínka také o Milovech, je psána zcela odlišným způsobem a zjevně připojena dodatečně. Pro starší datování dokumentu před rok 1790, resp. snad již do druhé poloviny 60. let 18. století, hovoří zápis dvou jmen osadníků, jejichž doba působení jako hlav rodin spadá právě do domnělých let. Jsou jimi Jan Brokl a Václav Roušar, o nichž bude pojednáno více v pozdějším oddílu.

Jak z okolností plyne, mohly připojené listy odrážet stav v roce 1790 již neplatný a zátěž tou dobou ve zvýšené míře přecházející na potomky, kteří se vedení usedlosti ujali:

Millow	Täg.	f.	kr.	d.
2 gantze Bauere für nicht Prästierte fueß Robotha 26 Tag nach Abschlag von Johan Brokl und Wentzl Rauschar vernichteten 3 Tägten	46	à 15 x.	11	30
Samentliche Zunßleute	100	à 15 x.	25	

Zřejmě starší počet 26 dnů pěší roboty³⁸, snížený nyní na 23, byl za dva sedláky (*gantze Bauere*) reluován na souhrnnou částku 11 zlatých a 30 krejcarů. Za další usedlé (chalupníky, byť nejsou takto přímo označeni) činila souhrnná částka za reluici celkového počtu 100 dní roboty 25 zlatých. O náplni roboty nebo jiné v peněžním plnění zastoupené povinnosti chalupníků nejsou pro dané období žádné bližší zprávy; zda se jí rozuměly úkony blízké nastavení pěší roboty, nebo jiné práce, nebo je mohly stejně dobře krýt také náhrady spočívající v dodávkách výrobků či surovin nebo materiálu, zůstává věcí neznámou.

Není však třeba pochybovat, že ve shodě s tendencí ke zvyšování míry povinností, jak ji zmiňuje také Adámek³⁹, došlo ke změnám oproti 30. letům (pokud vůbec nějaké povinnosti vrchnost stanovila už v počátcích vývoje vsi). Jaký vliv měl na velikost robotní zátěže patent vydaný roku

³⁶ Marková, Zdenka. Formování sídelních typů na Novoměstsku. Český lid, 1970, č. 4., s. 235 – 238. Praha: Etnologický ústav Československé Akademie věd.

³⁷ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Nemanipulovaná spisovna 1651 – 1779. Inv. č. 1536, karton č. 580.

³⁸ V případě sedláka (nikoliv chalupníka) by bylo možné očekávat spíše potažní robotu než pouhou pěší.

³⁹ Adámek, Karel Václav. Příspěvky k dějinám selského lidu z okolí Hlinska v XVIII. Věku. Praha: Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1896.

1738 a zda vůbec nějaký, opět nedovolují prameny zodpovědně vyložit. Skutečnost, že šlo o osoby usazené na dominikální půdě, mohla napomáhat snazšímu uplatňování nových a přísnějších ustanovení ohledně poddanských povinností úměrně tomu, jak rozsáhlá práva si vrchnost vůči uvolněné půdě podržela.

Pozornost, která je věnována rozdílům v podmínkách, za nichž svá hospodářství vedli jednotlivci využívající dominikální půdu oproti hospodářům na rustikální půdě, dosud nevedla ke vzniku hlubší studie. Průkopníkem v tomto směru nadále zůstává Vladimír Procházka⁴⁰ se svým dosud knižně neopětovaným pojednáním, které, žel, neopustilo úroveň časopiseckého článku. Obecnější a v náležitém objemu zpracovaná východiska pro 18. století před zahájením Raabovy pozemkové reformy dosud chybí. Procházkův závěr, že v případě dominikální půdy se jednalo o celky obvykle *menší a výrobně méněcenné*, by mohl být na Milovech uplatnitelný tím spíše, že zábor kvalitnějších půd byl v pokročilém 18. století jistě završen. Všeobecně známá okolnost, že českomoravské výšinné rozhraní nepatří k vyhlášeným zemědělským oblastem, k tomuto zdání také přispívá⁴¹.

Obecné robotní povinnosti, které ve své práci uvádí Adámek⁴² a pokládá je do poloviny 18. stol., jsou zde ponechány stranou, protože jejich přímý vztah k Milovům je nejasný. Adámek dále na tomtéž místě přikládá souhrnné tabulky sestavené na základě jakéhosi blíže neurčeného a nedatovaného výkazu, se kterým se setkal. Jeho údaje umisťuje do konce 18. stol. a jako hraniční zmiňuje rok 1775, kdy byl vydán další robotní patent. Vedle povinností osadníků na rustikální půdě zahrnuje také dominikalisty. Na Milovech je dle jeho údajů v této době celkem 16 osadníků na dominikální půdě, z nichž 13 vybývá 26 dní roboty ročně (stručný robotní výkaz uvedený výše pracuje s obdobnou hodnotou, avšak pouze pro dvě osoby současně), 2 osadníci pak 36 a ½ dne roboty ročně a jeden po 35 dnech roboty ročně. Údaje o reluci nepřipojuje žádné. Domněnka, že dříve uvedený strohý údaj přivázaných listů podává zprávu o zatížení snad z pozdních 60. let. 18. století a Adámkovy údaje pak odrážejí stav po uplynutí dvaceti až třiceti let, je jednak odvážná a zároveň ukazuje na příliš propastný rozdíl v robotních povinnostech. Nezbyvá než uzavřít tyto úvahy obecným sdělením, že nároky na plnění robotních prací byly na Milovech během 18. stol. pravděpodobně velmi proměnlivé s jasným náběhem ke zvyšování, ale byly také zřejmě z velké části reluovány.

Vedle robotních povinností odváděli poddaní také pravidelné roční splátky za nákup svých nemovitostí. V souvislosti s tím však zaráží nedostatek jakýchkoliv údajů o úročních splátkách (vejruňcích) pro dobu následující bezprostředně po vzniku Milov; v úvahu tak přichází domněnka,

---

⁴⁰ Procházka, Vladimír. Poddanské usedlosti na dominikální půdě v Čechách v letech 1550 – 1700. Právněhistorické studie, 1959, ročník 5, s. 105 - 134. Praha: Československé akademie věd.

⁴¹ K tomu více in Beranová, Magdalena - Kubačák, Antonín. Dějiny zemědělství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Libri, 2010.

⁴² Jde např. o povinné dodávky dřeva, které mohly být nahrazeny peněžním plněním; více in Adámek, Karel Václav. Příspěvky k dějinám selského lidu z okolí Hlinska v XVIII. Věku. Praha: Rozprawy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1896.

že by šlo o usedlosti nezakoupené a samotný nákup přišel na řadu později, jak vyplývá níže. Před tím je třeba dodat, že vlastník zakoupené dominikální nemovitosti se dle Procházky svými právy zcela rovná zakoupenému rustikalistovi; jde tedy o nemovitosti dědičné. Pokud se jedná o dříve uvedené úroční dávky v naturální podobě (oves), které popisuje Adámek⁴³ vedle jiných vsí také v souvislosti s osadníky příslušnými ke dvoru v Křižánkách, není v pramenech žádná opora pro spojení této povinnosti s Milovy, byť by se nabízet mohlo.

Kromě toho Procházka uvádí, že dosud (1959) není náležitě vyjasněn rozdíl mezi usedlostí zakoupenou a nezakoupenou, a to jak pro případ, kdy se nachází na rustikální půdě, tak na dominikální. Přináší alespoň shrnutí, že *zatím co zakoupení (zakoupená nemovitost) vytváří poddanské vlastnické právo (proti plnému více či méně omezené), nezakoupený statek je požitkovou držbou, která bývá často fakticky, nikoliv však právně dědičnou podle toho, může-li vrchnost půdu využít jinak výhodněji*.

Otázky omezení práva k nakládání s nemovitostí či jeho neurčitosti závislé jen na okamžitém postoji vrchnosti a nikoliv právně ukotveném aktu se o několik let později dotkl Josef Tlapák⁴⁴. Přestože ani jeho práce nenašla své pokračování v knižní podobě a zůstala na stránkách časopisu, podařilo se mu jistě zaplnit Procházku pocíťovanou mezeru v pojednání na téma zakoupené a nezakoupené usedlosti. Vedle toho přináší poznatky důležité pro pojednání o době, kam spadá vznik osídlení milovského výběžku, zatímco Procházkova práce jako horní hranici zavádí rok 1700. Přesto mohou mít při zachování náležité obezřetnosti Procházku učiněné závěry přesah i do první poloviny 18. století. Snad jen zdánlivým nedostatkem Tlapákovy článku pak může být to, že věnuje pozornost téměř výhradně rustikální půdě. Pakliže bude přijat Procházkův poznatek, který ve skutečném výkonu práv na rustikální a dominikální půdě vidí rozdíl ryze úřední, odpadne také toto úskalí a s Tlapákovými závěry o zákupním držení na rustikálu bude možné v těchto řádcích nakládat.

Stěžejním východiskem Tlapákovy práce beze sporu zůstává závěr, že v období po třicetileté válce je možné přihlížet postupnému oslabování zákupní držby usedlosti a v některých oblastech dokonce převaze nezakoupených osadníků, což dokládá případy, jejichž četnost se zvyšuje během 18. století. Postavení nově přichozích hospodářů na Milovech by se tak dostávalo do jiného světla, a to tím spíše, když se vedle Tlapákovy zjištění položí ještě závěr Věry Kosinové⁴⁵, která přináší doklady o zániku purkrechtu na území rychmburského panství před koncem 17. století. Nakolik se jeho obnovené zavádění protáhlo a jak byl tento časový úsek závislý na tom, zda jde o půdu rustikální či dominikální, a to zejména v případě nově vznikajících vsí na dominikální

---

⁴³ Adámek, Karel Václav. Příspěvky k dějinám selského lidu z okolí Hlinska v XVIII. Věku. Praha: Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1896.

⁴⁴ Tlapák, Josef. K některým otázkám poddanské nezakupní držby v Čechách v 16. - 18. století. Právněhistorické studie, 1975, ročník 19, s. 177 - 209. Praha: Československá akademie věd.

⁴⁵ Kosinová, Věra. Pozemkové a jiné úřední knihy panství rychmburského. Časopis pro dějiny venkova, 1927, č. 14. Praha: Československé podniky tiskařské a vydavatelské.

půdě, může být jasnější v případě Milov. Vzhledem k tomu, že žádný pramen nehovoří o úročních splátkách před rokem 1782 a první dominikální pozemková kniha pro Milovy se objevuje až v roce 1832, není prozatím odůvodněná nákupní držba na Milovech v době počátečních padesáti let od příchodu prvních osadníků.

Jediný důvod k pochybnosti však zavdává příběh vdovy Magdaleny Tlapilové, která se v létě roku 1733 provdala za nového hospodáře Tomáše Kočvaru. Jeden z prvních čtyř osadníků, Václav Tlapil, zemřel záhy po svém příchodu na Milovy. Přesto jeho ženě dispoziční právo zůstalo a nemusela hledat novou příležitost jinde. Pokud se nejednalo o zakoupenou usedlost, která by navíc tehdy ještě podléhala nezbytným splátkám (vejruňkům), přivádí souhra těchto okolností k myšlence, že šlo o vstřícný postoj vrchnostenské správy, který snad byl podmíněný požadavkem na brzké obsazení usedlosti novým hospodářem. Uplatňování zjevné dědické posloupnosti u některých dalších usedlostí je pak dalším důkazem, který hovoří pro vstřícnost správy dominia, pokud nebude na Milovech předpokládána nákupní držba.

Jestliže za prvními desítkami let rozvoje Milov během 18. století stojí skutečně tento vstřícný postoj, je možné vést dohady dál a pokusit se ozřejmit postavení přichozích hospodářů. Podnětnou úlohu při tom sehraje dílo⁴⁶ Alice Velkové, která se zamýšlí nad způsoby získání usedlosti. Přestože její práce věnuje pozornost oblasti na západě Čech, výmluvné typologické dělení způsobů, jakými mohl jedinec nabývat postavení hospodáře, vykazuje jistě obecnou platnost. Ve shodě s jejími závěry a upřednostněnou nezákupní držbou usedlosti se pak milovští osadníci jeví spíše jako méně majetní, kteří nedosahovali dostatečného množství finančních prostředků jednak k výstavbě vlastní usedlosti a stejně tak úhradě požadované nákupní částky. Spoléhat na přímou či nepřímou pomoc ze strany vrchnostenské správy tak pro ně mohlo být vítanou příležitostí, která jim otevírala dveře k vlastnímu hospodářskému zázemí s výhledem na lepší budoucnost. Pro vrchnostenské příjmy pak noví chalupníci na málo úrodných půdách představovali jistě lepší možnost výdělku než pouhá žatva sena a otavy ve vlastní režii.

Pouhý nedostatek kýžených pramenů sice neopravňuje k předpokladu, že žádné takové nikdy vedeny nebyly, přesto se zdá, že držbu na Milovech zpočátku skutečně knihovní zápisy nekryly. Ve shodě s tím pak je výše uvedený případ Samotína a vůči době založení pozdějšího předepsání platů a robot, jak se o tom zmiňuje Zdenka Marková pro novoměstské panství. Zda je možné právě v tom shledávat aktivní podíl vrchnostenské správy na vzniku osad spadajících do doby pozdní horské kolonizace a tu pak posuzovat jako převážně řízený pochod, ve kterém správa podle svých představ utváří živelnou složku narůstajícího počtu obyvatel, asi není úplně rozhodující. Kolonizace se ukazuje spíše jako soubor různě závislých jevů, mezi kterými je organizační úloha vrchnostenské správy přímo úměrná síle a vůli k jejímu prosazení. V pokročilém 18. století zřejmě nebylo v zájmu vrchnosti klást snaze po uplatnění neohrožené dědičné držby žádné závažnější překážky, pokud

---

⁴⁶ Velková, Alice. *Krutá vrchnost, ubozí poddaní ? - Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009.

navíc na Milovech skutečně šlo o půdu méně kvalitní a hůře dostupnou, o kterou nemusel být výrazný zájem.

Pozdější rozvoj vsi ve shodě s Tlapákovým pojednáním dosvědčuje příklon k zákupní držbě a pro rok 1782 se již u Adámka objevují částky, které museli osadníci hradit ve čtvrtletních splátkách. Úrok z dominikálních chalup a polí činil za toto období na Milovech v úhrnu 17 zlatých a 45 krejcarů a 1 denár⁴⁷, což je částka, která se nijak nevymyká, při porovnání s nároky kladenými na jiná sídla rychmburského panství, kam patřil přibližně stejný počet dominikalistů. Přesto stále šlo s největší pravděpodobností o volně nastavený vztah bez trvalejší zaknihované záruky a skutečná zákupní držba v pravém slova smyslu se dostala na pořad dne až v pozdější době. Mohl by v tom být také spatřován málo zřetelný přechodný stav, jehož trvanlivost byla závislá na oboustranné a křehké důvěře mezi vrchnostenskou správou a poddanými.

Na závěr své práce⁴⁸ Adámek v poznámce ještě podotýká, že nový majitel panství, kterým se stal roku 1823 Karel Alexandr Thurn Taxis⁴⁹, odmítal vyjít vstříc požadavku na *dědičný prodej*, protože *nová vrchnost pokládala za přiměřenější, aby novou činži zavedla*. Zdroj, ze kterého toto mínění vychází, však není uveden. Přestože se týká až doby pozdější, přispívá dalším způsobem k vysvětlení toho, proč mohlo být zákupní právo již v 18. století upozaděno. Ani to však zřejmě nebylo na překážku v uplatňování dědičného přechodu některých usedlostí na další hospodáře. Pokud je Adámkovo tvrzení skutečně pravdivé, netrval odmítavý postoj nového vrchního pána dlouho, jak jasně dokazuje výše zmíněná nejstarší gruntovní dominikální kniha⁵⁰, která ani náznakem neodkazuje na žádnou podobnou starší knihovní pojistku poddanské držby půdy. Na své úvodním listu nese letopočet 1834 jako rok zavedení (*verleyt im Jahre 1834*), ale podává klíčové zprávy, jež jsou potvrzovány o dva roky dříve, tedy již roku 1832. Vysvětlení vzniklé nesrovnalosti nenabízí, ovšem pro poznání tehdejšího vztahu poddaných k půdě není tato skutečnost rozhodující. Uvedeným rokem 1832 jsou ručním závěrečným přípisem a stvrzením uzavírány tištěné a vevázané listy smluv s vynechanými místy pro zápis jména hospodáře, čísla domu a dalších nezbytných údajů. Tyto listy smluv uvozují příslušné oddíly dle jednotlivých usedlostí a jejich text je pro všechny milovské chalupy shodný⁵¹.

Dědičný nájemce uzavírá smlouvu s *vrchnoříditelem auřadem panství Rychenburku*, který mu odevzdává [...] *polnosti, který on jen na čas v nájmu užíval [...] a který k jeho [...] vlastně držícímu domku zaměřené byly, do vlastního a neodvolatelného držení a užitku, s tím obzvláštním*

---

⁴⁷ Adámek, Karel Václav. Příspěvky k dějinám selského lidu z okolí Hlinska v XVIII. Věku, s. 13. Praha: Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1896.

⁴⁸ Tamtéž, s. 66.

⁴⁹ Novotný, David. Črty k správnímu vývoji rychmburského panství. Chrudimský vlastivědný sborník č. 22, 2018, s. 133 - 180. Chrudim: Regionální muzeum v Chrudimi.

⁵⁰ SOA Zámorsk. Fond NAD č. 192; Sbírka pozemkových knih Východočeského kraje 1517 – 1892: Pozemkové knihy okresního soudu Hlinsko 1551 – 1882. Kniha č. 48.

⁵¹ Procházkův článek se pozastavuje mimo jiné i nad skutečností, že údaje dominikálních knihy bývají výrazně stručnější než v rustikálních.

pojištěním: že dědičný najímač tyto polnosti tak jak jeho vlastnost užívat, odporučit a odstoupit, též i také s vrchnostenským povolením cizímu odprodati může⁵².

Vevázaná smlouva nadále praví, že jest dědičný najímač povinen dle narovnání od 30ho června 1826 [...]všech vyznamenaných, jemu [...] do vlastního držení odevzdané dominikální polnosti dle proměry starobylných časů, a sice od roku 1794 činží ročně vždy trvajících v zvučící minci, to sice tři dvacetníky do jednoho rýnského [...] čtvrtletně předplatiti a složiti.

V dalším článku smlouvy jest dědičný najímač dle narovnání od 30ho června 1826 [...] povinen mimo oného narovnání za tu navždy trvajících časy vyzdviženau naturální robotu dle usedlosti jeho, tak jak v dědovském dědičném nájemním kontraktu od 30. října 1788 [...] slovně obmezeno jest, jménem robotní reluce k svatému Jiří a Havlu v každém roce tři zlatý patnáct krejcarů, aneb čtyři zlatý devatenáct krejcarů, totiž: jeden zlatý v třech dvacetníkách počítajících [...] zapraviti, s tím podotknutím: že tato robotní reluce na tři zlatý patnáct krejcarů v stříbře na tyto usedlé domkáři [domkáře; pozn. transkripce] se vztahuje, kteří při jejich domkách žádné polnosti nemají, one ale čtyry zlatý devatenáct krejcarů v stříbrné minci jen od dědičných nájemců k placení jsau, které mimo jejich domků ještě vrchnostenské polnosti mají, mohouť jich při takové usedlosti mnoho aneb málo býti.

Takové povinnosti jsau sice od milostivé vrchnosti dle nejvyššího rozhodnutí od 21ho září 1830 a nejvyššího vrchního administrátorního rozpisu od 23ho září 1830 [...] ulehčení poddaným takto změněné: by dědiční najímači za naturální robotu, jménem robotní reluce činží jedině:

- a) od 1ny až do 10 ti měřic polí dva zlatý třicet šest krejcarů stříbrné mince
- b) od 10ti až do 20ti měřic polí tři zlatý dvacet osm krejcarů stříbrné mince
- c) od 20ti měřic a přes ně čtyry zlatý devatenáct krejcarů platiti povinnost míti budau.

Ohledně reluce na předivo jest dle narovnání [...] upevněno, že každý držitel, který jedině 10 měřic, aneb i méně těch odevzdaných dominikálních polností obdržel, dvanáct krejcarů, onen ale který by více než deset měřic do vlastního držení obdržel, čtyry a dvacet krejcarů stříbrné mince k svatému Jiří a Havlu každý rok k zapravování míti bude.

Následný bod pak praví, že dle těch upevněných [...] povinností má tedy dědičný najímač [...] za té jemu odevzdané a nástojčně rozepsané dominikální polnosti, následovní dědiční činží a ostatně vybejvání převzítí jakož: [...]. Samostatná tabulka pak upravuje předpis plateb jednotlivě za role, luka a zahrady či pasllata [pastviny].

Zbývající odstavec nájemní smlouvy pak vypočítávají jednak, kolik bude třeba platit při proměně usedlosti na jinou osobu v linii dosavadního hospodáře. Dále si vrchnost vyhrazuje právo na úpravu gruntovních daní. Následuje výčet povinností k vojsku a úprava hrazení případných škod při plnění této povinnosti, podmínky stavění usedlosti a závěrem odstavec, kde stojí psáno, kdyby vrchnost k svému hospodářství dělníky potřebovati měla, bude dědičný nájemce (...) povinen této práci se podrobiti, ovšem omezuje pracovní povinnost pro vrchnost na výši 26 dnů v roce s přehledným

---

⁵² Příslušné texty gruntovní knihy č. 48 byly pro snazší orientaci transkribovány.

rozpisem, kolik má být za jeden pracovní den vyplaceno podle roční doby, kdy bude práce prováděna.

Žádná ze smluv není na konci podepsána vlastní rukou hospodáře a někde chybí také náležité tři křížky. Cenný dokument tedy svědčí mimo hospodářské stránky věci také o dalších skutečnostech příznačných pro obyvatele milovského výběžku. Těm zde však nebude věnována pozornost a bude třeba setrvat u několika závažných skutečností, které gruntovní kniha dokládá.

Předně je to odlišování plužin a vlastního stavení. Jak je patrné, samotná chalupa s číslem popisným (*k jeho [...] vlastně držícímu domku*) je chápána jako hospodářovo vlastnictví, na kterém je již zakoupen nebo je dokonce jeho neomezeným vlastníkem bez jakékoliv současné úpravy. Otázku, zda je možné podklady tohoto právního stavu hledat již ve zmíněném dědovském dědičném nájemním kontraktu od 30. října 1788, by mohl zodpovědět až budoucí, ale málo pravděpodobný, nález takového dokumentu. Pak by se však případné zákupní právo na dominikální půdě dalo vnímat odděleně pro dvě složky poddanské držby, tedy pro obydlí jako takové a samotný půdní přiděl. Souvislost s výstavbou nové chalupy číslo 19 právě roku 1788, ke kterému se vrátí pozdější oddíl, by mohla takovou domněnku potvrzovat.

Proměra starobylných časů, a sice od roku 1794, na kterou smlouva také upozorňuje, přináší údaj o vyšším platebním zatížení než je ten, který vztahuje Adámek k roku 1782. Nejasná je vedle toho jeho poznámka, že mělo v případě staršího údaje jít o souhrnný úrok z polí i chalup, což by pak mohlo být v rozporu s ustanovením gruntovní dominikální knihy, pokud by tento stav nebyl ukončen právě rokem 1788.

Nejstarší gruntovní kniha pro milovské dominikalisty bezpečně potvrzuje, že po celou dobu je zdejšími hospodářům poskytována dominikální půda a Milovy zůstávají příkladem ukázkové dominikální vsi na rychmburském panství. S předstihem je sice možné poukázat na fakt, že níže zmiňovaný soupis poddaných z roku 1769 odděleně vypočítává osoby usazené *na panských půdách*. Ale úvaha, zda tou dobou došlo k převodu ostatních a před osadníky na dominikálu zaznamenaných hospodářů do postavení rustikalistů, je při pohledu na podmínky nastavené v pokročilém 19. století zcela bezvýznamná. Stejně tak není v souvislosti s výše uvedenými Procházkovými poznatky jasný důvod, který by k něčemu podobnému vrchnostenskou správu vedl a jaký by podobné rozhodnutí mělo smysl. Právní postavení by se tím, jak se zdá, nijak výrazně neměnilo a možnost dědičného užívání usedlostí by se neodlišovala od chalup postavených *na panských půdách*, jak to dokladuje také další sledování rodin hospodářů. Zcela vyloučena musí být také domněnka, že by zařazení půdy mohlo procházet změnou z dominikálních pozemků na rustikální a zase zpět.

Na doplnění celkové představy o poddanské zátěži dalšími platy zaslouží uvést pro dobu po roce 1775 Adámek popisovanou palivní činží, a to jmenovitě pro Milovy ve výši 1 zlatý ročně; dotýkat se měla tři místních chalupníků. Adámek rovněž vypočítávaný úrok z polí a chalup hajných, který však uvádí pouze v souhrnné výši 7 zlatých a 52 ½ krejcarů za čtvrtletí, pro Milovy zřejmě přichází do úvahy až v pozdější době; soupis poddaných k roku 1743, o kterém bude učiněna zmínka později, zná hajného pouze v severněji položených Březínách a na Milovech je jeho přítomnost

doložena nejdříve roku 1780. Dále se v 2. pol. 18. století objevují platy také ze živností mlynářské a (později) řeznické. Pozoruhodný, ale stejně tak neznámý, zůstává vztah milovských osadníků k povinnosti zpracování lnu nebo přize z vrchnostenských dodávek. Jelikož je jasně patrné z pozdějších let místní provozování krejčovské živnosti a s tím úzce spjaté tkalcovství, je na místě předpoklad, že i na Milovech byly uplatňovány jednotlivé povinnosti zpracovatelské či platební (úrok z živnosti) související s výrobou textilního zboží.

Jak milovští osadníci na dominikální půdě snášeli v prvních desetiletích po založení své vsi vyměřené požadavky na plnění robotních povinností, resp. odvod náležité peněžní náhrady a další platební nároky vrchnosti spolu s případnými odvody ve zbožní nebo naturální podobě, nelze zodpovědně říci. Pravdou je, že zmínky o jejich podílu na pozdějším odporu vůči vrchnostenské správě (společně s dominikalisty dalších vsí) se týkají až 1. třetiny 19. stol., tedy doby, kdy v jiných vsích uplynul od prvních projevů nepokojů již delší čas. Přesto zatížení poddaných na Milovech není možné na základě Adámkových tabulkově uspořádaných údajů pro starší období jednoznačně vyhodnotit jako zřetelně nižší. Svou úlohu snad sehrál právě souběh platby za nově zakoupené nemovitosti. Vzniklá platební povinnost společně se starší zátěží, která navíc byla postupem času zřejmě navyšována, nemusela ve svém úhrnu nutně představovat neúnosnou sumu nad hranicí platební schopnosti, ale působila jistě nepříznivým způsobem na vztah poddaných vůči vrchnostenské správě. Kořeny zjevného odporu z počátku 19. století je proto možné hledat v dobách prvotní shovívavosti k novým osadníkům a nepsaných dohod bez řádného písemného pořízení. Jistota nabytá zaknihováním dosavadní neukotvené držby mohla působit také jako zdroj sebevědomí, od kterého byl jen malý krok směřující k otevřenému projevu nespokojenosti s některými trvalými požadavky ze strany vrchnosti.

2.4. Milovy do počátku 80. let 18. století

Prvních přibližně padesát let od nejstarší zmínky (1729) na práh 80. let 18. stol. představuje pro Milovy do jisté míry uzavřený časový úsek, který je možné při periodizaci vývoje této vsi zařadit mezi klíčová období. Důvody, které k takovému hodnocení vedou, lze shledávat jednak ve značném zrychlení nárůstu počtu obyvatel a dále ve zvýšené míře odlesňování, které je provázáno výstavbou nových chalup. Obě skutečnosti je třeba zmínit, přestože se mohou jevit jako samozřejmé a vzájemně se podmiňující. Při studiu matrik, pocházejících ze sledované oblasti a daného období, se však potvrzuje častý výskyt celé řady obyvatel zmiňovaných v souvislosti s jediným objektem. Soužití většího počtu rodin pod jednou střechou není nijak ojedinělým jevem a nalézt lze také případy, kdy se jedná o rodiny (někdy jen zdánlivě) nepříbuzné. Doklady toho se nacházejí dokonce ještě v první polovině 20. století. Pro starší období je však těžké odlišit případy pouhého podružství od sdílení obydlí rodinami téhož postavení, není-li možné doplnit údaje matrik o další podpůrné výpovědi pramenů. Takové zahušťování značného počtu osadníků v rámci jedné usedlosti není pravděpodobně pro počátky Milov příznačné a přistupuje se naopak

k velkorysému využití odlesňováním získané plochy. Blíže k 19. století se však situace mění a v jeden okamžik lze skutečně zastihnout také na Milovech několik rodin pod jednou střechou.

Vlivem usilovného rozpínání milovského území dochází k tomu, že již na počátku 80. let tehdejší rozloha zaujímá tvar, který je při zanedbání některých méně zásadních pozdějších změn patrný do dnešních dnů. Čerpat poznatky o pokročilé podobě milovského sídelního útvaru po polovině 18. století umožňuje jednak mapový list č. 184 (ve spodní části poškozený) prvního vojenského mapování⁵³ z rozmezí let 1764–1768 a spolu s ním další vzácně dochovaný kartografický pramen⁵⁴, který zachycuje celou řadu údajů nezbytných pro osvětlení vývoje Milov v prvním půlstoletí jejich trvání. Vznik této mapy spadá do roku 1783. Není opatřena žádným hlubším popisem, chybí měřítko a veškeré zprávy jsou prostředkovány jedinečně samotným grafickým vyjádřením. Jen v levém horním rohu listu lze nalézt stručnou rukopisnou poznámku *Milau* a v pravém dolním rohu pak dataci (*gemessen*) 29. 7. 1783 a pod ní jméno autora Josefa Antona Schindlera (*Ingenieur*). Vzhledem k době vzniku je možné sledovat také čísla jednotlivých usedlostí; číslování domů na Milovech je doložitelné již na počátku roku 1771⁵⁵.

Oproti této mapě má starší mapový list č. 184 prvního vojenského mapování bohatý písemný doprovod⁵⁶, který postihuje také Milovy. Popis je veden společně pro českou a moravskou stranu. Vojenské hledisko způsobilo, že více zpráv se týká právě Českých Milov, i když podaný obraz nevyznívá zcela příznivě. Úvodní údaj podává strohou zprávu, že se na místě nachází třináct chalup a jeden mlýn, k němuž je veden do větší hloubky kopaný náhon. Jím protéká blátivá či zakalená (*morastig*) voda. Náhon překračují tři dřevěné mosty. Louky poblíž potoku (*Bach*), kterým je míněna řeka Svratka, zde uváděná stále jako Švarcava (*Schwartzawa*), jsou natolik blátivé, že je nelze přejet ani na koni. Stejně tak blátivé a kamenité jsou cesty, které se hodí jedinečně pro jízdu lehkých povozů. Nad vsí z lesa ční Černá skála, která společně s dalšími výšinami vévodí nad údolím (*dominiren das Thal*).

Podoba, která se nabízí při pohledu na tato mapová díla a jejich srovnání se stavem, zachyceným mapou Františka X. Preitscheroka roku 1731, budí na první pohled vtíravé zdání, že se jedná o jinou ves⁵⁷. Zásadním rozdílem je zejména masivní nárůst odlesněné plochy, který se váže k dobývání

---

⁵³ Z mapového listu se tím sice ztrácí informace o jižním dílu milovského výběžku, ale podstatnější severní situace je zachycena v náležité míře; I. Militärische Aufnahmen, Section No. 184, Österreichisches Staatsarchiv / Kriegsarchiv, Wien; Laboratoř geoinformatiky, Univerzita J.E. Purkyně; Ministerstvo životního prostředí ČR.

⁵⁴ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 3913, mapa č. 110.

⁵⁵ Velmi důsledně jej uvádí právě v roce 1771 neobyčejně úhledně vedené matriky farního úřadu ve Svratce; MZA Brno. Fond Zn. E 67; Sbírka matrik 1579–1949 (1951); farní úřad Svratka, matrika NOZ 1769 – 1784. Sign. 16271. Snad je možné za autora zápisů považovat přímo faráře Tadeáše Prokopa Schanika (Šanika (?)).

⁵⁶ NA Praha. Fond č. 103; Sbírka map a plánů, 1568 – 1954 (1999). Mikrofilmy podrobného vojensko-zeměpisného popisu.

⁵⁷ Společně s mapou F. X. Preitsche dodržuje také Schindlerovo dílo pootočenou orientaci, která nesleduje severojižní směr milovského výběžku, ale otáčí jej ve směru k chodu hodin na západ přibližně o $\pi/8$. Důvody tohoto nevšedního zobrazení, které je uplatněno také na některých pozdějších výkresech, nejsou

dřeva pravděpodobně pro potřeby křižáneckého hamru. Tento úbytek lesního porostu byl jistě vítanou příležitostí k rozmachu milovské osady. Na rozdíl od úsudků dříve uvedené studie Zdenky Markové o novoměstském panství, spotřeba dřevní hmoty na Milovech nepodmiňuje vznik vsi jako takové, ale pouze její rozšiřování, i když v nebyvale rozsáhlých celcích. Nakolik se na mýcení podíleli sami nově přichozí osadníci a nakolik byla obživou se dřevem pracujících obyvatel okolních vsí, dnes nelze jakkoliv rozhodnout. Snazší je nalézt pro tyto proměny nejpravděpodobnější časové zařazení, které by se mohlo krýt s dobou okolo poloviny 18. stol. Do té by mohl spadat vznik jedné z nejseverněji položených chalup (později č. 14) spojené se jménem Jakuba Herneše, jehož příchod na Milovy pomáhají matriční zápisy klášteru právě těsně před rokem 1750.

Dříve lesem porostlé jižní okolí skalního výběžku Čtyř palic se tímto stává nejen kultivovanou zemědělskou plochou, ale rozpoznat lze také nově vytvořený rybník. Výpověď písemných pramenů zůstává opět uzavřena do svého mlčení a nebýt mapových děl, nebylo by zřejmě jiného důkazu o tom, že součástí milovského okrsku byla také tato vodní plocha. Ve hře tak zůstává rovněž možnost, že se na mapě objevuje jako přirozený přírodní útvar v reakci na změnu hydrogeologických poměrů, kterou nutně muselo způsobit masivní odlesnění provedené s největší pravděpodobností za poměrně krátkou dobu. Odhadem lze počítat s časovým úsekem v délce nejvýše třiceti let.

Některé skutečnosti vedou právě k této domněnce. Kromě toho, že mokřad se zde vyskytuje do dnešních dnů, zaráží nesoulad v samotné podobě vodní plochy, kterou zachycují dva prameny vzdálené od sebe necelých dvacet let. Zjevně menší a zdánlivě nepřirozeně ohraničenou vodní plochu dokládá první vojenské mapování, kdežto Schindlerovo dílo zobrazuje rybník bez pochyby větší a pravidelněji utvářený. Na vodní útvar pamatuje ještě mapové dílo z roku 1804, o kterém bude řeč níže. Na tomto místě je třeba jeho výpovědi pouze využít k závěru, že oba mladší prameny, tedy mapy z let 1783 a 1804 zachycují západní břeh v podobě jednou lomené úsečky, která snad prozrazuje dílo lidských rukou. Nicméně ani zde není možné se vši jistotou opustit domněnku o přírodním a pozvolném vzniku rybníku vytvořeného nahromaděním vody, kterou dříve zadržoval lesní porost. Tvar západního břehu mohl vzniknout až dodatečně právě v reakci na zamokření touto nahromaděnou vodní masou, a byl tedy spíše opatřením řešícím nastalou situaci. Ostatně na mapovém listu prvního vojenského mapování je západní okraj vodní plochy zřejmě nepravidelně vymezen a ukazuje spíše na přirozený břeh.

Další skutečností, o kterou lze neřízený původ rybníku (toto označení je užito spíše na základě vnitřních souvislostí než jistoty, že zadržovaná vodní masa sloužila skutečně k chovu ryb; sporná je mimo jiné také jakost nahromaděné vody) opřít, je ustupující budovatelské úsilí ve zřizování nových vodních děl. Zlatý věk rybníkářství se stává v 18. stol. už minulostí⁵⁸ a tehdejší vrchnost se spoléhá

---

prozatím zcela zřejmé; s největší pravděpodobností se však jedná o pouhé přizpůsobení formátu mapového listu, které zavedl snad právě F. X. Preitsch.

pravděpodobně na jiné zdroje zisku. Kromě toho mapa, která zobrazuje Milovy roku 1826 a o níž bude rovněž pojednáno později, již žádný rybník nezná a na jeho místě uvádí jen pravidelně dělené louky náležející blízkým usedlostem.

Stejně tak není uchopitelná motivace, jež by vedla majitele rychmburského panství ke zřízení nového rybníka v místech, která nedlouho před tím přenechala jako (bývalou) součást křižáneckého dvora nově přichozímu poddanému obyvatelstvu. Nelze uspokojivě zodpovědět ani otázku, proč by pak následovalo po několika desetiletích jistě nákladné vysoušení a přeměna na louky opět příslušející osadníkům a nikoliv dvoru v Křižánkách.

Avšak mohl nastat také pochod známý pod pojmem zazemění, kdy přirozeně utvořená vodní plocha stejně přirozeně po čase zaniká, pokud chybí úsilí k její údržbě. Rybník se tím mění ve zbytnělý mokřad přídatně napájený vodou ze Svratky, jak lze za pomoci zmíněných kartografických pramenů také prokázat. Situace může být jasnější, jestliže v oné vodní ploše bude spatřován projev nevyvážených poměrů ve vlivu vody v místní krajině způsobený dříve uvedeným odlesňováním. Jedině poté je možné dojít také k domněnce, která by přispěla k osvětlení zjevného upřednostňování východního okraje milovského výběžku při postupu osidlovací činnosti. Západní svažité území končící promáčenou půdou při březích Svratky nenabízí podmínky pro výstavbu domů a noví osadníci s nepatrnými výjimkami tak hledají vhodnější příležitosti k osídlení právě na sušších půdách u východního ramene řeky. Tento stav je možné na místě pozorovat ještě dnes.

Uvedené krajinné vlastnosti ovlivňují také vedení milovských cest, které se utváří právě kolem poloviny 18. století a které současně určuje podobu hlavní komunikační osnovy po celou následující dobu trvání vsi; v dalších stoletích je tento rozvrh pouze doplňován, nebo doznává jen drobných úprav, které nemají vliv na základní sledované směry. Ve vztahu k právě zmíněné přednostně obývané východní části Milov je tak vidět nápadná páteřní cesta. Ta se na jihu stočením, které sleduje přibližně průběh křivolaké charakteristické zemské hranice, napojuje na směr od Křižánek a směřováním k severovýchodu dospívá zhruba po vrstevnici k sousedním Březinám. Svůj průběh mezi milovskými chalupami zachycený právě tak zřetelně na mapě z roku 1783 zachovává dodnes. Třebaže první vojenské mapování je méně podrobné než Schindlerova mapa, není důvod pochybovat, že jím zachycená cesta je totožná s vedením na mapovém listu mladším o necelých dvacet let.

Nakolik předcházela vznik zmíněné komunikace výstavbě jednotlivých chalup, je možné pouze odhadovat. V každém případě zůstává přítomnost již hotové spojnice Milov se sousedními sídelními celky dalším důvodem k usazování budoucích hospodářů při východním okraji

---

⁵⁸ K tomu více např. Míka, Alois. Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960. Nebo Petrář, Josef. Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.

milovského hřbetu pod Čtyřmi palicemi. Společně s předpokládanou výhodnější půdní situací obhájí způsoby rozhodování při výstavbě vsi.

Při popisu hlavní milovské trasy nesmí být opomenut také mlýnský náhon. Jeho vedení se až nápadně shoduje s jižní zákrutou cesty, tvořící napojení směrem ke Křížánkám. Opět zde k lepšímu výkladu pomohou údaje získané z kartografických pramenů.

Přirozený spád a náležité proudění vody zajišťuje propojení dvou dostatečně odlehklých bodů na svrateckém toku. Takový výklad snad na první pohled nabízí právě Schindlerovo mapové dílo, i když zcela jistě jeho grafické zachycení takto hodnotit nelze. Více světla přináší pohled na starší, první vojenské mapování, které bez váhání spojuje mlýnský náhon v horní úrovni s rybníkem. Nabízí se tak další část výkladu o smyslu rybníka a jeho zjevně uměle vytvořeném západním břehu, který byl zpevněn snad v souvislosti s hloubením náhonu a úmyslem bylo využít co možná nejlépe přirozeně nahromaděnou vodu jako zdroj silnějšího proudu v korytu náhonu. Přesto se vodní plocha záhy vytrácí z map. Mlýnský náhon však zůstává a pozdější zákres v mapovém díle stabilního katastru jej roku 1839 představuje ve zdokonaleném provedení, kdy se přívod vody do rybníka mění na další rameno z vyššího bodu na řece Svratce, čímž nadále zajišťuje dostatečně mocný proud⁵⁹.

Získané poznatky a předpoklady lze tedy shrnout do úvahy, že soustava mlýnského náhonu a vodní plochy, vytvořené jako umělé vodohospodářské dílo jen částečně, spadají svým vznikem do přelomu 50. a 60. let 18. století, kam náleží také prvé zmínky o milovském mlýnu. Jeho stavba tvoří další výrazný prvek v proměnách obrazu Milov před počátkem 80. let sledovaného věku. Nejstarší zprávu o činnosti mlýna (nikoliv o jeho stavbě) zachycuje tabelárně zpracovaný přehled⁶⁰ označený v záhlaví *Anmerkung der Mahl Mühl zünsen und genüssenden Hersff. Grundstücken*, který lze datovat do roku 1768. Přestože umožňuje položit počátek výkonu mlynářské živnosti na rok 1762 a spolu s tím je zdrojem několika dalších údajů, o samotné stavbě mlýna se nepíše nic. Stavba tohoto druhu však představuje jedno z vrcholných děl stavebních řemesel ve venkovském prostředí⁶¹, ne-li samotný vrchol vůbec. Těžko si lze představit, že provedení náročné stavby mohlo být věcí jedné stavební sezóny. Navíc není možné zapomínat také na budování vodních děl neodmyslitelných od provozu mlýna. V takovýchto souvislostech a s ohledem na

---

⁵⁹ V současné době vodu v náhonu příležitostně obstarávají jen deště. Přesto jej lze stále v krajině nalézt bez větších obtíží.

⁶⁰ Zařazen společně s příkazováním mlečů k jednotlivým mlýnům in SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 422, kart. č. 42.

⁶¹ Záměrně není volen pojem „lidové“ stavitelství, který zřejmě předpokládá svůj protiklad v jakémsi „nelidovém“ stavitelství, které však nebývá nijak blíže vymezováno. Dělení na „lidovou“ stavební produkci a další k ní snad protikladnou je značně problematické a pohledu na dobovou výstavbu nijak nepomáhá. Jako vhodnější se jeví dělení na jednotlivé typologické kategorie (se zřetelem k místu vzniku) už jen z toho důvodu, že na mnohých „lidových“ stavbách se mohla podílet celá řada stavitelů a řemeslníků, kteří našli své uplatnění také v „nelidovém“ prostředí. S typologickým dělením pracuje také Štěpán, Luděk – Nedvěd, Karel – Pilařová, Eva. *Chalupy, zemědělské a technické stavby lidu na Chrudimsku*. Pardubice: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1987.

přirozené možnosti a vybavení stavitelů pak přelom 50. a 60. let 18. století představuje možná pozdní vročení a na místě je posun vzniku celého mlýnského díla včetně všech souvisejících krajinných úprav již do druhé poloviny 50. let 18. věku.

Přehled k roku 1768 uvádí roční úrok z mlýna, který činil 20 zlatých. Tentýž údaj, resp. 5 zlatých čtvrtletně, zmiňuje také Adámek⁶² pro rok 1782. Jako plátce tohoto úroku je v předmětném pramenu na konci 60. let zapsán Václav Diviš. Na základě okolností zmíněného zápisu je možné spojit jeho jméno se samotným počátkem činnosti mlýna; není uveden žádný předchůdce; pod oddílem *Nahmen der Müllern* ve sloupci *alter* je uvedeno totéž jméno, jako ve sloupci *izigen [iezig]*. Vedle toho rubrika *zahlen dermahlen Am zünße Baar* uvádí pro *Obrigkeitsliebe* pouze ve sloupci *Neue* výše uvedenou sumu 20 zlatých; žádnou starší platbu (sloupec *Alte*) ročního úroku na mlynářské živnosti přehled nezná a oddělené pole pro zápis tohoto údaje zůstává prázdné.

Dalším pramenem, který se váže k počátkům činnosti milovského mlýna, je soupis z března roku 1799. Nese označení *Verzeichnis Allen auf der hiesigen Herrschaft befindlichen Mühlen und der selben Eigenschaft*⁶³. Obsah zpráv, které podává, je o mnoho stručnější než v předešlém případě, přesto přináší další díl k poznání. Obdobný oddíl *Nahmen der Müller* za mlynáře nyní uvádí Norberta Schulze. Sloupec věnovaný počtu mlýnských složen, soustav mlýnských kamenů (*Anzahl der Gänge*), zařazuje milovský mlýn mezi objekty o jedné této položce.

Jak se později ukáže, před rokem 1799 ke změně mlynářského rodu nedošlo a živnost byla předána v rámci generační obměny, přestože se může zdát, že řeč sledovaných pramenů tak jednoznačně nevyznívá. Chabý základ pro domněnku, že Václav Diviš, první milovský mlynář, pocházel možná z blízkého okolí Krouny či Krouny samotné, poskytuje nejstarší matriční zápis (1705) v knize narozených farního úřadu v Hlinsku, který ojediněle dává do souvislosti ves Krounu a jakousi blíže neurčenou lokalitu *Pod strání* (či neutr. *Podstrání*) právě se jménem Diviš. Nakolik je oprávněné propojovat tento údaj s předky mlynáře Václava Diviše, jehož přítomnost na Milovech lze (na základě jiných matričních zápisů) klást do roku 1760⁶⁴, zůstává otevřenou otázkou. Naopak s jistotou lze říci, že jeho jméno před tím, než se na Milovech objevuje, nese zápis⁶⁵ o narození dcery Heleny v Herálecké Huti roku 1754. Nedostatek starších dokladů také může nasvědčovat

---

⁶² Adámek, Karel Václav. Příspěvky k dějinám selského lidu z okolí Hlinska v XVIII. věku. Praha: Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1896.

⁶³ Zařazen taktéž společně s příkazováním mlečů k jednotlivým mlýnům in SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 422, kart. č. 42. Na konci 18. stol., dle údajů tohoto pramene, působí na rychmburském panství již 72 mlýnů. Výkaz však neuvádí, zda se jedná o veškeré stavby pracující na principu mlýna, nebo pouze o mlýny „na melivo“. Srovnání s dříve zmíněným pramenem, který kromě prvé zmínky o Milovech obsahuje také seznam roku 1713 činných mlýnů, ukazuje na značný nárůst jejich počtu během 18. stol. Mlýnů „na melivo“ uvádí starší soupis 9, stoup 11, dále 4 pily, 2 olejny a 1 olejnský větrný mlýn. Celkem jde tedy o 27 objektů využívajících mlýnského mechanismu. Podrobný rozbor změn ve složení jednotlivých typologicky odlišných mlýnských provozů na panství zůstává předmětem dalšího bádání.

⁶⁴ Dne 26. 12. 1760 se narodila na Milovech dcera Viktorie (Divišová); MZA Brno. Fond Zn. E 67; Sbírka matrik 1579–1949 (1951); farní úřad Svratka, matrika NOZ 1737 - 1768. Sign. 16270.

⁶⁵ Tamtéž (2. 9. 1754).

tomu, že rychmburské panství nemuselo být pro rodinu mlynáře Diviše domovskou oblastí a přichází (prozatím neznámo odkud) do zdejších končin právě někdy před rokem 1754, aby snad uplatnil své schopnosti nejdříve v rámci výroby ve skelné huti a později se osvědčil také jako mlynář.

Další jméno Schulz, které se objevuje v souvislosti s počátky milovského mlýna, uvádí velice řídce zápisy některých matrik kolem poloviny 18. století např. ve vsích Hamry či Vítanov. Jak se ukazuje, ani tyto skromné matriční zmínky nijak nepomáhají k objasnění popsanych skutečností vyplývajících ze zpráv přehledů mlýnů a mlynářů. Přesto je nepochybné, že předání mlynářské a pro život vsi klíčové živnosti proběhlo v rámci téže rodiny.

Rozhodujícím pro sledování uvedené generační obměny a mnoha dalších důležitých faktů je v úplnosti dochovaný přehledný soupis poddaných⁶⁶ rychmburského panství, který popisuje stav roku 1769 (okrajově zmíněn výše). Pro poznání vývoje Milov znamená tento úhledně vyhotovený pramen (přes několik drobných nepřesností) příležitost zastihnout celou skladbu milovských osadníků v závěru rozhodujícího období úvodních desetiletí. Váha výpovědní hodnoty spočívá také v možnosti propojit jednotlivé zápisy na základě srovnání údajů příslušných matrik pro rok 1771 s usedlostmi, které se v té době dočkaly svých čísel popisných. Pohledem na pramen jen o málo mladší, mapové dílo J. A. Schindlera z roku 1783, pak velmi plasticky vystupuje milovský sídelní útvar již jako plnohodnotná ves. Údaje dalších soupisů pro roky 1776, 1784 a pozdější až do roku 1794 (některé z nich jsou dochovány pouze torzálně; poskytují jediné příslušný soupis vsí), kdy vedení soupisů poddaných (sirotčích knih) zřejmě ustalo, jsou jen potvrzením poznání získaného na základě zápisů z roku 1769. Jediným nedostatkem soupisu poddaných tak zůstává vynechané dělení na obvody jednotlivých rychet, které by napomohlo k pochopení změn ve správním rozdělení rychmburského velkostatku a poskytlo odpověď na otázku, v jakém postavení se Milovy nacházely ve vztahu k výkonu rychtářské pravomoci do poloviny 19. století.

Nyní je na místě v úplnosti uvést celý soupis poddaných doplněný o náležitá čísla domů včetně přípisů, o které je přehled obohacen (následující jména jsou opět převedena do současné podoby, která se v kraji vyskytuje dodnes a pořadí je zachováno tak, jak jej uvádí soupis poddaných):

Jiří Jelínek (74); č.p. 1

- *Alžběta, žena (66).*

Ferdinand Jelínek (37) ; č.p. 1

- *Kateřina, žena (37);*

- *Kateřina (13), Barbora (9), Alžběta (4), Tomáš (1).*

Tomáš Jelínek (52); č.p. 1

---

⁶⁶ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 368, kniha č. 330. Pravdou zůstává, že příslušný fond obsahuje také starší soupisy poddaných (sirotčí knihy). Jejich stav dochování, resp. značné poškození, však nedovoluje získat o Milovech údaje obdobného rozsahu jako právě kniha č. 330.

- Alžběta, žena (40).

Jan Brokl (39); č.p. 7

- Veruna, žena (30);
- Josef (10), Kateřina (8), František (4), Anna (1).

Václav Diviš neb Schulz, mlynář (59); č.p. 5

- Magdalena, žena (57);
- Magdalena (23) - vdaná, Dorota (21) - vdaná, Norbert (20), Václav (19) – „kreycz. na 1 Rock & Consen.“, Apolena (15).

Na panských půdách

Jiřík Pavlík (49); č.p. 20

- Magdalena, žena (49);
- Lidmila (17), Jan (15), Veruna (13), Anna (5).

Josef Vašek (67); č.p. 19

- Anna, žena (66);
- Josef (28) - „kreycz. na 1 Rock & Con.“, Jan (23), Tomáš

Václav Vašek, capit(ulant)⁶⁷ (31); č.p. 19

Anna, žena (27);

- Anna (4), Terezie (1).

Jan Korec (66); č.p. 18

- František (37) – na vojně, Jan (30) – na vojně.

Tomáš Kočvara⁶⁸ (59); č.p. 16

- Anna (27) – vdaná za Jiřího Luňáčka, Josef (24) – u pana šichtmistra.

František Kaštánek, tkadlec (32); č.p. 17

- Alžběta, žena (33);
- František (12), Tomáš (10), Alžběta (6).

Jiřík Schulz (39) ; č.p. 15

- Lidmila, žena (38);
- Vojtěch (13), Jan (11), Jakub (9), Tomáš (7).

Jakub (Ernest) Herneš (47); č.p. 14

- Rozára, žena (41);
- Kateřina (21), Terezie (17), Alžběta (14).

Jan Sommer, hamerník (54); po roce 1771 mizí

⁶⁷ Kolektiv autorů. Ottův slovník naučný, 13. díl, s. 966. Praha: Jan Otto, 1898. Heslo: „Kapitulant, do r. 1867 v c. k. vojště voják, jenž dosloužil kapitulaci první sloužil reangažovaný dále dobrovolně, začez požíval jisté výhody, buď přilepšení od eráru, nebo sloužil místo zámožného brance, jenž jej za to odškodnil. Nyní názvu toho v tom smyslu se neužívá.“

⁶⁸ MZA Brno. Fond Zn. E 67; Sbírka matrik 1579–1949 (1951): farní úřad Svratka, matrika NOZ 1737 - 1768. Sign. 16270. Vdovec Tomáš Kočvara se oženil roku 1768 s vdovou po Tomáši Tvrdém z Křížánek.

- Anna, žena (53);
- Martin (23), Josef (20), Kateřina (18), Anna (14), Markéta (10).

Jan Žejdlík (51); č.p. 11

- Kateřina, žena (48);
- Alžběta (15), František (13), Václav (10), Jan (8), Kateřina (3).

Václav Roušar, tkadlec (36); č.p. 3

- Alžběta, žena (34);
- Jan (8), Václav (5), Alžběta (3).

Matouš Nikl, capit(ulant) (33); č.p. 8

- Anna, žena (39);
- Anna (1).

Vdovy a sirotci

Po Tomáši Schulzovi; č.p. 15

- děti: Veruna (47).

Josef Nikl, krejčí (69); č.p. 8

- Dorota, žena (42).

Josef Kladenský, krejčí (27); č.p. 18

- Magdalena, žena (24);
- Kateřina (7), Terezie (3), Veronika (1).

Sirotčí kniha rychmburského panství dokládá nejen domněnku, že Norbert Schulz se stal novým milovským mlynářem na základě generační obměny, když vystřídal svého otce Václava Diviše, ale stejně tak ukazuje na konci 18. stol. stále živý zvyk měnit příjmení dle náležité potřeby. Do jaké míry tato změna ve jménu odráží také změnu v postavení mlynáře Diviše, jako přední osoby v rámci milovské obce, nelze jakkoliv doložit. Odkaz jména Schulz⁶⁹ na rychtářský úřad (nebo spíše jeho jakousi méně závažnou obdobu; Milovy v těchto časech svého rychtáře pravděpodobně vůbec neměly), který by byl opodstatněný jen uznáním ze strany sousedů, je snad pravděpodobný, ale stejně tak nedoložitelný. Nakolik by tuto domněnku mohl podporovat zápis v přehledu suplik⁷⁰ k roku 1775, týkající se prosby o odpuštění povinné dodávky palivového dřeva, zůstává otevřenou otázkou. Ve svém stručném znění uvádí:

Millower Wentzl Schulz untrthanig bittet, womit ihre der zu geschlagene brenn Holz zunß in Gnaden nachgesehen werden mo[c]ht.

Vzhledem k tomu, že kladná odpověď vrchnostenského úřadu hovoří o čtyřech domech, mohl snad Václav Schulz (Diviš) vystupovat jako jejich zmocněnec ve vedeném řízení:

Den Supplicanten wird fir Heuser Sume Schuldigkeit nachgesehen. Ansendung den 23. Xb[ri]js. 1775.

⁶⁹ K tomu více in Moldanová, Dobrava. Naše příjmení. Praha: Agentura Pankrác, 2004.

⁷⁰ Protokol suplik a kopiář vyřízení 1760 – 1778. SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 65, kniha č. 50.

Jiří Schulz a Tomáš Schulz, které výčet milovských osadníků také zahrnuje, pravděpodobně souvisejí se zmínkami o osobách téhož jména v blízkých rychmburských vsích Hamrech nebo Vítanově, kde by zřejmě bylo možné hledat také jejich původ a nelze je bez obav z chybného výkladu řadit do rodiny mlynáře.

Další skutečnosti zachycené soupisem poddaných, které již nesouvisejí s provozem milovského mlýna a které dokreslují představu o Milovech v prvních padesáti letech jejich trvání, zdánlivě ukazují na nepříliš jasnou změnu v postavení některých osadníků, která byla naznačena již v předešlém bodě o zatížení poddaných platebními povinnostmi vůči vrchnosti.

Jaký důvod vedl k oddělení osob hospodářů, kteří jsou usazeni *na panských půdách*, se lze pouze dohadovat. Zda na počátku seznamu uvedené rodiny Jelínků, Broklů a Divišů (Schulzů) požívaly výhody či postavení, které je odlišovaly od ostatních dominikalistů, není známo⁷¹.

Vysvětlení napomáhá ani návrat ke stručnému výše zmíněnému popisu platebních závazků za robotní povinnosti, který svým vznikem spadá pravděpodobně do téhož období, jako soupis poddaných z roku 1769. Výměra stejných platů za reluovanou robotu je zde stanovena jak pro sedláka Jana Brokla, tak pro sedláka Václava Roušara⁷², kterého však záznam v knize umisťuje na ony *panské půdy* a jeho povinnost vůči vrchnosti by pak zřejmě měla být odlišná. *Samentliche Zunbleute* v dalším řádku přehledu platební zátěže tak označují zbývající milovské obyvatele a jakékoliv jiné odlišování není patrné.

Jediný závěr, který prameny dovolují, vede k tomu, že Milovy během 18. století stále zůstávají výhradně vsí dominikalistů. Postavení nebo pouhé odlišné vnímání odděleně zapsaných hospodářů na usedlostech pod čísly 1, 5 (mlýn) a 7 ovlivnila zřejmě skutečnost, že obývají jižní okraj milovského výběžku, který tvoří nejstarší osídlenou část; pak by ovšem mezi jejich jména měl náležet rovněž Václav Roušar v čísle 3.

Později se lze setkat u jižního okraje Milov také s dílčím pomístním názvem (*Milowsky Klady*, 1839), který může odrážet rozdíly postavení jednotlivých hospodářů v rámci celého okrsku a příčinu zdánlivých neshod v seznamu poddaných. Chalupy budované na dalších odlesněných plochách kolem poloviny 18. století a osídlení směřující stále více k severu a severovýchodu podél toku řeky Svratky splňovaly zřejmě v očích autora soupisu poddaných podmínku *panských půd* aktuálněji, což zdůraznil příslušným nadpisem. V souladu s pojednáním Vladimíra Procházky⁷³ je třeba znovu dodat, že ani samotný nákup neznamena samozřejmě vynětí půdy z dominikálního fondu a její převod na rustikální zemědělské plochy; nákup je možný jak na rustikálu, tak dominikálu, aniž by tím bylo zařazení rolí dotčeno.

---

⁷¹ Příkladně údaje matrik je stále vedou jako dominikalisty. MZA Brno. Fond Zn. E 67; Sbírka matrik 1579–1949 (1951); farní úřad Svratka, matrika NOZ 1769 - 1784. Sign. 16271.

⁷² Tamtéž oba později uváděni pod označením *rusitcus*; tedy sedlák, nikoliv rustikalista.

⁷³ Procházka, Vladimír. Poddanské usedlosti na dominikální půdě v Čechách v letech 1550 – 1700. Právněhistorické studie, 1959, ročník 5, s. 105 - 134. Praha: Československé akademie věd.

Milovy jsou v pozdějších letech známy jednoznačně jako dominikální ves, jejíž správa je pravděpodobně vykonávána v souvislosti s vedením křižáneckého poplužního dvora; pro celou sledovanou dobu nelze nalézt nezpochybnitelnou zprávu, která by Milovy řadila do okruhu některé ze známých rychet nebo spojovala s vlastním rychtářem. Jediným náznakem, který by mohl vést k osobě zastávající nějakou blíže neznámou přední úlohu v milovské obci, tak zůstává dříve uvedený případ mlynáře Diviše *neb* Schulze. Přítomnost rychtáře, tkalce Martina Teplého, v sousedních severněji položených Březinách, doložená⁷⁴ k roku 1743, není pro Milovy zřejmě rozhodující. Pozdější kladení Březin před Milovy v soupisech poddaných za roky 1769 nebo 1776 (dochováno jen v torzální podobě rejstříku a úvodní části; samotné Milovy i Březiny včetně dalších vsí jsou od mladšího soupisu odtržené) vyplývá spíše z posloupnosti navyklého řazení vsí⁷⁵ a těžko z něj vyvozovat nějaké přednostní postavení obce severně sousedící s Milovy.

Půdu dohadů nedovolují prameny opustit v případě, kdy je hledán právě jasnější obsah vztahu k sousedním Křižánkám a zdejšímu dvoru, jehož pozemky daly vzniknout milovskému osídlení. Odpověď na otázku, jakým způsobem se tato okolnost odrážela v počátečním vývoji obce, znesnadňuje další dokument⁷⁶ z fondu rychmburského velkostatku *Rollarfassion de Anno 1748*, který na Křižanky pamatuje nadpisem *Neu gemachtes Dorff Krížanky*. Není jasné, v čem spočívá podstata tohoto označení a na jakou dobu odkazuje, jestliže je možné křižánecký dvůr nepřetržitě nalézat v klíčových pramenech po dobu téměř jednoho století před vznikem přiznávací fáse z roku 1748. Stěží si lze představit, že by označení *Neu gemachtes* odkazovalo na dobu ještě starší. Spíše se proto jedná o připomínku nového uspořádání souvisejícího se změnami v hospodářských záměrech Kinských jako nových majitelů rychmburského panství po roce 1718. Právě s těmito kroky snad souvisí také vydělení rolí z příslušenství dvora pro budoucí milovské hospodáře.

Rovněž velmi podrobné údaje doprovodných tabulek mapy F. X. Preitsche z roku 1731, o níž byla řeč dříve, neukazují na správní podřízenost Milov sousedním Křižánkám (ani Březinám); v souladu s přiznávací fasí z roku 1713 zmiňují jména týchž dvou křižáneckých osadníků, Lukáše Kyncla a Josefa Tlustého, a to pod oddílem *Consignation von denen Grundten bey der Dorff Kschischanka*, do něhož však Milovy zahrnuty nejsou. Dvůr v Křižánkách a k němu příslušní obyvatelé tak v průběhu 18. století tvoří samostatný sídelní útvar stejně tak, jako nově utvářené Milovy, a skutečné správní propojování přichází až v 19. století. Do té doby se jedná pravděpodobně o určitý prostředkovaný vliv správy poplužního dvora na dominikální osadníky na Milovech. Nelze vyloučit, že svou úlohu v zakladatelském období sehrály také neznámé ústní dohody, jejichž konkretizaci zajišťovalo pouze nastavení platebních povinností. Nízký počet osadníků, který lze

---

⁷⁴ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Soupis poddaných rychmburského panství k roku 1743. Inv. č. 364, kniha č. 326.

⁷⁵ Abecední pořádek tyto seznamy v 18. stol. nezachovávají.

⁷⁶ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Přiznávací fáse berní ruly. Inv. č. 489, kart. č. 88.

zastihnout po dobu prvních zhruba dvaceti let zřejmě nevedl k potřebě přísnějšího správního uspořádání.

Jinak by se však vzájemný poměr obou míst jevil, kdyby bylo možné potvrdit mínění Josefa Hanzala, které vyjádřil⁷⁷ ve své studii. Dle jeho slov, která však nedokládá žádným určitým příkladem, využívala vrchnost opačné podřízenosti, kdy na hospodářský chod dvora a jeho úředníky a šafáře dohlíželi neplacení lidé přímo z vesnice, rychtář a konšelé. Vzhledem k tomu, že se Hanzal zabývá dobou dvou předcházejících století, těžko říci, zda se mohl jím popisovaný jev uplatnit také v průběhu 18. století. Jestli byl někdy obdobný způsob správy uplatněn také na rychmburském panství, nelze na základě dosud známých pramenů rozhodnout. Kdykoliv jsou zmiňovány rychty, není do jejich okruhu zařazen dvůr ani jeden. Je však třeba přiznat, že ani opačná správní podřízenost, tedy taková, kdy správa dvora mohlo nějak svou pravomocí (třeba jen dočasně) přesahovat na nově vzniklou dominikální ves, není doložena. Přesto se zdá, že Hanzalův závěr je skutečně příznačný spíše pro dobu předcházející utužení právního postavení venkova a posílení role samotné vrchnosti, které se vztahuje právě na pojednávanou dobu rozvoje Milov. Pro ty mohl být rozhodující právě výkon správní pravomoci na dvůr dosazených a prověřených osob.

Další rozvíjení podobných úvah může být smysluplné jen pro dobu 18. století a přibližně prvních tří desítek let 19. století; rokem 1835 se završil zánik všech dvorů⁷⁸ na rychmburském panství, a to včetně křižáneckého. Jediným náznakem o následné přítomnosti zdejšího rychtáře, zřejmě prvního v pořadí, je dopis uložený mezi dokumenty Adámkovy pozůstalosti připojené k písemnostem velkostatku⁷⁹. Rychtář Josef Bureš se jím přimlouvá za žádost vdovy Kateřiny Kynclové z Křižánek, která prosí o možnost dočasného návratu svého syna z vojenské služby. Dopis nese datum 31. října 1832. Není jasné, zda se Burešova pravomoc tou dobou vztahovala také na Milovy.

Za pozornost však stojí ještě jeden dokument, který pozůstalostní soubor obsahuje, a to závěť Josefa Tlustého. Jaké cesty zavedly tuto písemnost vztahující se ke křižáneckému hospodáři ze stavení číslo 3 do Adámkových rukou, se lze pouze dohadovat. Ovšem jen díky tomuto listu papíru popsanému z obou stran je k mání podklad pro další představu o tom, pod jakou rychtu mohly Milovy společně s Křižánkami náležet. Závěrečná poznámka závěti uvádí úhledným písmem *Jenz se stalo przi prawie Swrteczkem d. 3 decem. 1787*. Rychtářský úřad ve Svatce tou dobou zastával František Suchý. Cesta k výkladu pak může být dvojitá. Buď šlo jen pojištění právního pořízení ad hoc za účasti vážené osoby stojící v čele správy města Svatky, nebo byla Svatka skutečně spádovou rychtou pro Křižánky a současně snad také pro Milovy. Pro lákavě snadné vysvětlení

---

⁷⁷ Hanzal, Josef. Vesnická obec a samospráva v 16. a na počátku 17. století. Právněhistorické studie, 1964, ročník 10, s. 135 - 147. Praha: Československé akademie věd.

⁷⁸ Inventář: Velkostatek Rychmbukr – Chroustovice – Košumberk, s. 2. Zámrsk: SOA Zámrsk, kolektiv pracovníků II. oddělení, 1962.

⁷⁹ SOA Zámrsk. Fond č. 394; VS Rychmbukr – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 3785, kart. č. 926.

ale opět chybí potřebná opora jiných pramenů stejně tak, jako pro domněnku o spojené správě s křižáneckým dvorem.

Naopak jasnějšímu hospodářskému vztahu nasvědčuje doba více než třiceti let, kdy Milovy čekají na svůj mlýn a využívají bez pochyby služeb nejbližšího mlynáře nejen na Křižánkách, ale také v severnějších Březinách, kde je doložen mlýn, resp. mlynář, již před polovinou 18. stol. Totéž jistě platí v případě zajištění kovářské práce, neméně klíčové pro chod vsi, které pro křižánecký dvůr nasvědčuje⁸⁰ přítomností železného hamru. Zde mohl své uplatnění získávat také Jan Sommer či další jednotlivci, později uvedení mezi milovskými obyvateli jako hamerníci. Přestože severněji položené Březiny bývají se zpracováním železa spojovány častěji, není možné ve sledovaném období tuto činnost bezpečně doložit⁸¹.

Současně se nelze ubránit dojmu, že tři sídelní celky, Březiny, Křižánky a Milovy, poblíž svrateckého meandru tvořily od 30. let 18. stol. jakýsi souhrnně chápáný celek, což zřejmě zachytil právě F. X. Preitsch svým mapovým dílem. Umožní-li tato opora brát v úvahu ještě jinou než pouze územní a, jak bylo výše uvedeno, také částečně hospodářskou provázanost, pak ovšem v pozdější době po polovině 18. stol. musela tato nejasná jednotka získávat znatelné trhliny. Nehledě na to, že Křižánky jsou pak v poddanských soupisech uváděny zcela odděleně (1769, 1776). Smysluplnější by za těchto okolností bylo sblížování s Březinami a nikoliv během 19. stol. uskutečněné správní podřízení Milov právě Křižánkám.

Nezbývá nyní, než nastíněné domněnky uzavřít tím, že správní uspořádání, kterému Milovy podléhaly od svého počátku po další desetiletí 18. stol. a následně až do roku 1850, je prozatím nezřetelné. Pokud při budoucím bádání přispějí jiné prameny k objasnění náležitosti Milov k některé ze známých rychet, bude moci být doplněn tento citelně chybějící kus v celkovém obrazu prvního milovského století.

Výrazně příznivější je výpověď pramenů při sledování změn ve skladbě obyvatel ve 2. pol. 18. stol., kterou je možné pozorovat již v souvislosti s jednotlivými objekty. Znovu je třeba na začátek využít situace zachycené na mapě J. A. Schindlera z roku 1783, která dokládá přítomnost následujících domů pod čísly: 1, 2, 3, 5 (mlýn) a 7 na pozemcích jižní nejdříve osídlené části; číslování je vedeno od západu k východu. Dále jsou to při východním rameni Svratky čísla domů 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19 a 20 v pořadí od severu k jihu. V blízkosti vodní plochy na začátku náhonu jsou pak patrné objekty s čísly 4, 11, 10. Nedopatřením je na mapě opomenuté číslo 8 (při cestě přibližně mezi chalupami pod čísly 11 a 10), které je bezpečně doloženo v souvislosti se jménem Nikl nejpozději roku 1773. Toto číslování je v daném pořadí vedeno opět přibližně od severu a pokračuje směrem k rybníku. Na prahu 80. let 18. stol. jsou Milovy obcí o osmnácti velmi volně rozptýlených objektech

---

⁸⁰ F. X. Preitsch ve svém mapovém díle výslovně uvádí pro Křižánky *Hammer Schmied*. SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 3912, mapa č. 109.

⁸¹ Soupis poddaných rychmburského panství k roku 1743 neuvádí v souvislosti s Březinami hamerníka ani jednoho, přestože jinak je v přípiscích profesního či jiného zařazení velmi důsledný a nezapomíná ani na žebráky; SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 364, kniha č. 326.

s popisnými čísly, což je řadí mezi nejméně osídlené celky na rychmburském panství. Vedle těchto domů zachycuje Schindlerova mapa také některé nečíslované objekty. Nejde pravděpodobně o usedlosti bezzemků či podruhů na pozemcích jiných hospodářů. Usuzovat je možné spíše na doplňkové hospodářské stavby; pokud je Schindler důsledný v zakreslování jejich velikosti, pak se mohou jen těžko srovnávat svými rozměry s obytnými domy.

Neobjevuje se žádná plně zděná stavba a shledat lze výhradně dřevěné konstrukce nadzemních částí domů. Tím se však od většiny dalších staveb ve vsích na území dominia a vůbec od stavebních zvyklostí své doby nijak neodlišují. Čím se však rozvrh Milov na první pohled odlišuje od starších obcí na panství a čím je naopak příbuzný skladbě jiných rychmburských vsí, vzniklých během 18. stol., je nepřítomnost jakéhokoliv společného veřejného prostranství, které by se v půdorysném uspořádání uplatňovalo. Není vyloučeno, že zvykové vnímání sídelní struktury takový význam některým jejím částem udílelo a snad tímto středotvorným prostorem mohla být nejdříve osídlená plocha na jihu milovského výběžku považovaná za jádro celé vsi. Právě sem totiž umísťuje J. A. Schindler nejstarší doložitelný sakrální objekt na území milovského výběžku, a to při ohybu severojižní spojnice již od 60. let 18. stol. stojící přičestní kříž⁸² (snad ještě dřevěný) nedaleko Roušarovy usedlosti č. 3.

Jak všechny sledované mapy ukazují, je milovský areál podřízen výhradně hospodářskému chápání a ohledu na nejvyšší možné využití zemědělsky příhodných ploch. Jediný trvalejší významový pořádek do krajiny vnáší postupně budovaný systém cest. Předpoklad jejich plánovitého vedení však nepůsobí přesvědčivě a spíše se zdá, že šlo o vytyčení těch cest, které nejsou hlavními spojnicemi, plně podřízené hrancím polí a luk. Případná pravidla přidělování půdních celků jednotlivým usedlostem, zejména v severní výše položené části Milov, nedokládá žádné z mapových děl. Volně rozptýlená zástavba a nepochopitelně složité hranice některých rolí ukazují na živelný postup při rozšiřování obce.

Vedle uspořádání prostorového získávají Milovy v průběhu prvního půlstoletí svého trvání také na rozmanitosti osadníků jednotlivých zaměření, jak již bylo naznačeno výše. Společně s mlynářem začínají vystupovat mezi dominikálními chalupníky také tkalci (František Kašťánek, Václav Roušar, později Josef Bednář, současně uváděný jako hajný, *custos silvarum*,⁸³ Tomáš Vašek), krejčí (Josef Kladenský, Josef Nikl, Václav Diviš neb Schulz ml., Josef Vašek, později Václav Kubík), švec (pouze jednou zachycený⁸⁴ Jakub Fridrich, jinak též porybný, *custos piscinarum*, později Jan Maděra), tesař či truhlář (Tomáš Schulz), nebo nezvykle se objevující cukrář či pekař koláčů, *dulciarius* (Jan Kučera). Několik osadníků hledalo přilepšení své obživy také v železných hamrech v Křížánkách či na Březínách (Jiří Schulz, Jan Sommer, Josef Vašek, později Jan Žejdlík).

---

⁸² Kříž je zakreslen již v mapovém listu č. 184 prvního vojenského mapování mezi lety 1764 - 1768 (viz výše).

⁸³ MZA Brno. Fond Zn. E 67; Sběrka matrik 1579–1949 (1951): farní úřad Svratka, matrika NOZ 1769 - 1784. Sign. 16271. Chalupa, s níž je v matričním zápisu jméno Josefa Bednáře spojované roku 1780, je pozdějším pramenem (mapa z roku 1804; přiblížena později) uváděna jako *Jägerhaus*.

⁸⁴ Tamtéž; N, rok 1770.

Současný rozvoj a změny v počtu obyvatel jsou vedeny také pozorovatelným úbytkem staršího milovského obyvatelstva. Není s jistotou možné některá ze jmen, která po polovině 18. stol. mizí, přiřadit k později lehce zachytitelným chalupám. Nezbývá tak, než se omezit na pouhý přehledový výčet, a to bez dalšího sledování osudů jednotlivých odcházejících osadníků. Na počátku 80. let tak nejsou na území milovského výběžku přítomny rodiny Matěje Davídka, Václava Dědiče, Jakuba Fridricha, Jana Hanzálka, Tomáše Havlíka (stopa potomka jednoho z prvních osadníků a jeho případných dalších potomků se z Milov vytrácí koncem 50. let 18. stol.), Jana Kubíčka, Jana Sommera, Josefa Šinkory, Jana Jílka, Jakuba Voláka, Jana Zavřela či Jana Teplého. Přestože údaje o těch, kteří záhy opouštějí Milovy, jsou značně skoupé, napovídá přechodný výskyt drtivé většiny z nich, který se v mnohých případech omezuje na jediný rok, že nešlo o samostatné hospodáře. Snad se jednalo o sezonní dělníky či podruhy, kteří našli střechu nad hlavou v některé již zavedené chalupě. Z řad dlouhodobě zmiňovaných obyvatel Milov je první případ podruha z matričních zápisů patrný až v roce 1776 (aktuální soupis poddaných z téhož roku se v plném rozsahu nedochoval). Soustavnější živobytí se týká bez pochyb jedině Tomáše Havlíka, s váháním pak Jana Sommera. Nejasný pobyt porybného Jakuba Fridricha je snad dílem pouze náhodných okolností.

Některé vnitřní změny mezi obyvateli dokládá také srovnání stavu na počátku 30. let 18. stol. a po jeho polovině. Kromě toho, že z pramenů mizí Tomáš Havlík, původně obývajícím s rodinou s největší pravděpodobností chalupu později pod č. 3, objevuje se Tomáš Kočvara, dříve hospodář na původní usedlosti (později snad č. 2) Václava Tlapila, nově v chalupě č. 16, výrazně méně výhodně položené. Zdá se, že pozdější Tlapilova usedlost buď zanikla, nebo se stala (právě pod č. 2) součástí usedlosti Jiřího Jelínka. Stejně tak z příznivě položeného rovinatého milovského jihu odchází pozdější krejčí Josef Nikl, a to do chalupy pod č. 8, nacházející se nedaleko rybníka v západní části Milov, mnohem méně vhodné pro hospodaření. Četnost podobných pohybů se později zvyšuje úměrně počtu osadníků a jejich potomků a není tak příznačná pouze pro prvá stále ještě zakladatelská desetiletí poté, co se Milovy začínají objevovat na mapách rychmburského panství.

Čilý sídelní ruch v podmínkách malé horácké vsi ukazuje na dynamiku venkova, který v žádném případě nebyl strnulou jednotkou ani v hranicích jednoho dominia. Dříve naznačené přesuny přes hranice sousedních velkostatků jsou jen doprovodným jevem soustavného přeskupování obyvatel v rámci uceleného souboru sídelních celků, jejichž počet dovolily rozšířit mimo jiné také změny hospodářského profilu panství v průběhu 18. stol. Sledovat uvedené děje na zemské úrovni⁸⁵ nebo alespoň na úrovni celého rychmburského panství je daleko nad síly této práce už jen s ohledem na tehdejší počet obyvatel. Tím spíše, že i v případě samotných Milov přestává být po čase sledování stále přibývajících obyvatelských změn přínosné a stává se pouze masou statistických

---

⁸⁵ K tomu blíže pro starší období např. Petrůň, Josef. Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.

údajů. Cílem předešlých odstavců bylo naznačit, že ani na jednu ves nemůže být nahlíženo jako na uzavřenou pospolitost, která jen trpně přijímá nezbytnou generační obměnu na jednotlivých usedlostech a je pohroužena do zaběhlého opakování dříve nastavených sociálních vazeb. Případ Milov dokazuje, že není nijak neobvyklé v prostředí českého venkova 18. stol. rychlé prolínání jednak skrze hranice zařazení na žebříčku hospodářského postavení jednotlivce, a to oběma směry, i když vzhůru je pohyb vždy náročnější a podmíněný souhrou příznivých okolností, tak přesídlování v rámci jedné obce. Je třeba zdůraznit, že se tak neděje v časových úsecích, které by se kryly právě jen se střídáním generací, ale mnohdy dochází k násobným změnám místa pobytu v průběhu života jednotlivce, resp. jedné rodiny dokonce třikrát či čtyřikrát⁸⁶. Svou roli zde v případě Milov hraje bez pochyby také to, že se stále ještě s největší pravděpodobností jedná o nezakoupené usedlosti, k nimž nemuseli jednotliví osadníci získat za krátkou dobu náležitý vztah, nebo naopak mohli být podrobeni tlaku, který je nutil stavení opouštět a byl mnohdy možná spojen s jinou nepříznivou okolností. Jak jinak si vysvětlit zjevný úpadek rodiny hospodáře Josefa Nikla, jednoho z prvních čtyř osadníků, jehož potomci později obývají méně výhodně položenou chalupu číslo 8 na západní a, jak se zdá, mokřadní části milovského výběžku.

Tradice dlouhodobého setrvávání příslušníků jedné rodiny na stále stejném místě se v tomto světle jeví spíše jako výjimečný stav, který podmiňuje zejména ojedinělé postavení osadníků v rámci hospodářského života na vsi, které jeho nositeli přináší spolehlivou obživu a nenutí jej k soustavným přesunům za lepšími podmínkami či hledání nových příležitostí od jedné nezakoupené usedlosti ke druhé.

Právě matriky jsou neocenitelným pramenem ke sledování těchto dějů, jejichž účastníky lze na jejich podkladě spolehlivě rozpoznat. Zda se jedná o jev méně obvyklý v úrodnějších oblastech, který podmiňuje možnosti hospodaření určované polohou rychmburského dominia, potažmo podhorská či horská lokalizace sledované oblasti, nelze na základě současného poznání rozhodnout. Jeho výskyt je však možné pozorovat již v dobách před polovinou 17. stol., které příslušné nejranější prameny zachycují. Spojení těchto změn výhradně s kolonizačními ději v průběhu 18. stol. tak není příliš přesvědčivé. Novým prvkem při pohledu na uvedené přesídlovací pochody zůstává pouze vznik dalších samostatných sídelních útvarů, zatímco dříve byl dějištěm dlouhodobě neměnný soubor starších vsí, které zažívaly své vnitřní přirozené proměny. Přehled o tom, jaké vsi do seznamu starších dříve uvedených přibýly, poskytuje opět názorně rejstřík soupisu poddaných z roku 1769. Ve srovnání s dobou před rokem 1700 se jedná o následující osady:

Březiny neb Berkovna, (Česká), Cikánka, Čachnov u Rudy (uváděno jako Od Rudy), Františky, Lešany a Hesiny (uváděny společně pod jedním názvem; název druhé z osad zřejmě brzy zanikl), Hlubočice, Humperky, Medkovy chalupy, Pláňavy, Přední a Zadní Borek (uváděn společně se straší Lhotou u Skutče).

---

⁸⁶ Např. Josef Vašek s rodinou pobýval nejdříve v Hamrech (Přerostlých), poté Kameníčkách a až na počátku 60. let 18. stol. se objevuje na Milovech.

Tucet nových vsí vzniklých na rychmburském panství v témže století a za obdobně mlhavých okolností jako Milovy dokládá zvýšené osidlovací úsilí nastalé v první polovině 18. stol., které opravňuje k označování souhrnným pojmem pozdní horská kolonizace. Tři z těchto osad je možné nalézt již v soupisu poddaných⁸⁷ roku 1710, navíc s dělením pod příslušné rychty:

Berkovna (s přeškrtnutým označením Nový Rybný; pod rychtou v Pusté Kamenici, později s vlastní rychtou), Františky (rychta rybenská) a Lešany (rychta předhradská).

Drtivá většina z těchto osad však nedosáhla svým rozvojem uspořádání tradičně chápané vsi (přestože samo toto slovní spojení umožňuje velmi široký výklad a zahrnuje několik možných typů sídelních útvarů; jeho užití zde spíše odkazuje na okolnost staršího vzniku vsi spadajícího na území rychmburského panství nejpravděpodobněji do 14. stol.⁸⁸) a zůstala do dnešních dnů v podobě volného rozptýlení několika chalup s důrazem na možnosti nejúčelnějšího využití zemědělských ploch. Shoda s podobou sídelního uspořádání Milov je tak více než nápadná. Zdaleka není možné zabývat se zde v rozsahu, jaký by si všechny výše uvedené osady zasloužily, podrobně počátky a okolnostmi budoucího rozvoje⁸⁹. Výčet slouží pouze jako podklad k dokreslení sídelního obrazu panství v poslední čtvrtině 18. stol.

2.5. Farní správa na Milovech

Farní správu milovského výběžku v předtolerančním období vykonávala do roku 1737 fara v Hlinsku při kostele Narození Panny Marie. Jeho vznik v letech 1730 až 1733 spadá přibližně do téže doby, kdy k hlineckému faráři přicházeli jeho první milovští farníci, kteří se ještě mohli setkávat po krátký čas ve starším dřevěném kostele téhož zasvěcení⁹⁰.

Farnímu úřadu v Hlinsku a jím vedeným matrikám vděčí současně Milovy za nejstarší zmínku nesoucí tuto lokaci ve spojení s přítomným obyvatelem Václavem Tlapilem k roku 1729. Duchovním správcem farnosti je v zápisech jmenován ve 30. letech 18. století páter František Antonín Prentz a společně s ním nejdříve kaplan Václav Záruba a později Fridrich Dinko.

Nakolik se kryla příslušnost milovských osadníků ke hlinecké faře s jejich skutečným konfesním cítěním, ukázal pozdější vývoj, kdy se téměř celá obec roku 1781 přihlásila k evangelickému (helvétskému) vyznání, jak později ukáže samostatný oddíl.

---

⁸⁷ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Soupis poddaných rychmburského panství k roku 1743. Inv. č. 363, kniha č. 315.

⁸⁸ K tomu blíže Teplý, Jaroslav. Osady statku hradu Rychmburk v deskovém vkladu z roku 1392. Pardubice: Ústav jazyků a humanitních studií University Pardubice, 1999.

⁸⁹ Pouze pro doplnění je třeba uvést, že pro některé z uvedených vsí je charakteristická provázanost s některým druhem výroby, jenž se stává příležitostí k obživě pro řadu místních obyvatel. Např. v případě Březin podmiňuje tato skutečnost samotný vznik vsi, do té doby zřejmě pouze bezejmenného souboru několika obydlí; jméno Březin se objevuje v pramenech prokazatelně až v 18. stol., přestože huf je uváděna dříve. SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk.

⁹⁰ K tomu více in Poche, Emanuel a kol. Umělecké památky Čech, díl I.; A/J. Praha: Academia, 1977 – 1982.

Své děti ke křtu nesli do Hlinska milovští farníci pouze čtyřikrát. Jako první zde byla pokřtěna 26. 9. 1733 Kateřina, dcera Josefa a Heleny Niklových⁹¹. Poslední křest pak proběhl 21. 1. 1736 a shodou okolností byl udělen Veronice, dceři týchž manželů. Jediné oddavky osoby příslušné na Milovy v hlineckém kostele ve 30. letech spadají do července roku 1733. Hlinecký hřbitov se také stal nejpravděpodobněji místem posledního odpočinku nebožtíků z Milov, i když úmrtní zápisy nic takového jednoznačně netvrdí. Pokud už tehdy byli pochováváni na hřbitově u svrateckého kostela, chybí dlouhou dobu zmínka také o něm. Jisté však je, že na Milovech žádný hřbitov po celé 18. století nic nepotvrzuje a kromě již připomenutého kříže u cesty neznají prameny jiný sakrální objekt.

Příslušnost ke hlinecké fari měla jen epizodické trvání. Když byl roku 1737 ustanoven farní úřad ve Svratce⁹², Milovy přešly ještě téhož roku do jeho obvodu. Mezi svrateckými farníky zůstali zdejší katolíci do dnešních dnů, přestože počet osob katolického vyznání po roce 1781 velmi výrazně poklesl. Prvým ve Svratce křtěným dítětem byl Jan Kočvara dne 16. 10. 1737 a po něm již počet dalších dětí milovských osadníků, kromě dílčích výkyvů, průběžně stoupá až na práh 80. let. 18. stol.⁹³

Není přesně jasné, čemu lze připsat některé nedostatky ve sledovaných matričních záznamech; zda se jedná o nedbalost a opomenutí, nebo vzdor skrytých protestantů vůči správě katolické fary či upřednostnění zemědělské práce před řešením otázek řádného člena křesťanské obce. Pravdou však zůstává, že některé očekávatelné zápisy zkrátka nejsou k nalezení, přestože studované knihy nenesou žádné stopy poškození na místech, kde by se měly nacházet. Jedná se sice o řídké případy, avšak nikoliv ojedinělé. Zarážející je také nesoulad v uvádění věků zesnulých, které se mnohdy v závěru 18. století liší oproti soupisu poddaných z roku 1769 až o deset let směrem k nižší hranici. Porovnáním s náležitými knihami matrik narozených vychází přesněji údaje soupisu poddaných. Těžko by však vedlo pouhé zaokrouhlování nebo nepřesné odhadnutí věku k tak výrazné odchylce tím spíše, že se podobná chyba opakuje poměrně často. Mimořádná pečlivost a vzorná úprava písma, s jakou jsou např. zápisy let 1769 – 1784 vedeny, neukazují ani na osobu, která by vedení přehledu křtů, sňatků a pohřbů jednoduše odbývala. Ještě více údivu vyvolává okolnost zavedených nepřesností ve chvíli, když se tatáž situace projeví u některých matričních zápisech hlinecké fary z konce 17. stol. Nejen, že se jedná o odchylku podobné hodnoty okolo deseti let, ale porovnání s příslušným soupisem poddaných⁹⁴ (1697) na rychmburském panství vyznívá stejně, jako je tomu pro 2. polovinu 18. století.

---

⁹¹ SOA Zámorsk. Fond NAD č. 190; Sbírka matrik Východočeského kraje, 1587 – 1949: farní úřad Hlinsko, matrika NO 1732 – 1765. Sign. 217.

⁹² Mudroch, Martin. Svratka, dějiny městečka na pomezí Čech a Moravy. Svratka: nákladem města, 2017.

⁹³ MZA Brno. Fond Zn. E 67; Sbírka matrik 1579–1949 (1951): farní úřad Svratka, matrika NOZ 1737 - 1768. Sign. 16270; matrika NOZ 1769 - 1784. Sign. 16271.

⁹⁴ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 357, kniha č. 309.

Pokus o vysvětlení zavádí na tenký led dohadů. Prozatím není známo nic o tom, že by docházelo k pozdějším opisům, které by byly zdrojem zavedené chyby, nebo k jakémukoliv jinému jednání, které by se vymylo předpokládanému zvyku pravidelného vedení jednotlivých zápisů. Stejně tak nelze za současného stavu poznání vysvětlit, proč druhá nejstarší dochovaná matriční kniha hlinecké fary⁹⁵ na jedné straně oddílu pokřtěných nese přeškrtnutý letopočet 1686, vedle kterého je o poznání méně úhledně zapsán rok 1696, což se pakuje v případě let 1687, resp. 1697 a dále 1688, resp. 1699 (nikoliv 1698). Poté následuje rok 1689 už bez dodatečného přepisu. Ať stojí za vznikem nesrovnalostí cokoliv, postupný nárůst počtu farníků z milovského výběžku je zachycen důvěryhodně.

Výčtu povinností vůči hlinecké faře věnuje pozornost opět Karel Václav Adámek, jehož obsáhlé dílo tvoří také edice mimořádného množství pramenů spojených s náboženským hnutím v 18. a 19. století Adámkem publikovaný soupis⁹⁶ obcí příslušných k hlineckému farnímu obvodu, které odváděly dávky předepsané (dle jeho slov) *podle starožitného obyčeje* však Milovy před polovinou 18. stol. nezmiňuje. Je tak možné, že pochází z doby po roce 1737, kdy se již řadily mezi obce svrateckého farního obvodu. Ve stejném roce se na mapě farních středisek na rychmburském panství objevuje také farní úřad v Krouně. Právě tohoto farního úřadu se týká podrobný rozpis poddanských dávek pro roky 1811 až 1813, zachovaný v archivu velkostatku⁹⁷. Přestože ani jeden z pramenů nelze na Milovy přímo vztáhnout, poskytují oba názornou představu nastavení dávek, které zůstávají po celou dobu oddělující oba prameny od sebe ve své skladbě téměř nezměněny. Je snad pravděpodobné, že tatáž zátěž se týkala milovských farníků v časech, kdy ještě většina z nich podléhala duchovní správě katolických farářů. Jednotlivé položky pak tvoří žito, oves, máslo, vejce, slepice (pozdější soupis pro krounské farníky uvádí obecně drůbež), len, dříví a dokonce koláče. Kromě toho doplňují seznam ještě v penězích odváděné letníky (poplatek vztahovaný na provozovanou živnost).

Vzhledem k tomu, že oba seznamy se týkají obcí starších a neuvádějí ani jednu ves vzniklou až v 18. stol., je stejně tak možné, že Milovy a s nimi další nově se objevující sídla byla zproštěna povinností příslušné dávky odvádět. Pokud se někdy později vyskytla snaha zařadit také Milovy do okruhu obcí poplatných katolickým farám, stihli se z ní téměř všichni milovští osadníci vymanit roku 1781 svým přestupem k evangelické konfesi. Tím také končí katolické období v dějinách milovského výběžku a nadále se z něho stává ves výhradně protestanských hospodářů. Podrobnostem této změny se budou věnovat pozdější odstavce.

---

⁹⁵ SOA Zámorsk. Fond NAD č. 190; Sbírka matrik Východočeského kraje, 1587 – 1949: farní úřad Hlinsko, matrika NOZ 1664 – 1725. Sign. 214.

⁹⁶ Adámek, Karel Václav. Příspěvky k dějinám selského lidu z okolí Hlinska v XVIII. Věku. Praha: Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1896.

⁹⁷ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 1536, kart. č. 580.

2.6. První demografická odbočka

Úzce soustředěný pohled na milovské osídlení je nyní třeba na okamžik opustit a pokusit se vytvořit představu o proměnách počtu obyvatel na celém rychmburském panství ve sledované době. Výchozí bodem nutně musí být doba předcházejícího 17. století, potažmo jeho druhé poloviny, která napomůže lépe ozřejmit pozdější početní změny.

Hlavní prameny, ze kterých je možné vyjít a které poskytují dostatečně plynulou řadu, jsou již dříve uvedené soupisy, a to jednak poddaných⁹⁸ dle víry z roku 1651 a dále několik sirotčích knih⁹⁹, chovaných v příslušném fondu rychmburského velkostatku. Jejich současný fyzický stav umožňuje výběr s náležitým časovým rozestupem, ve kterém zřetelně vyniknou proměny v sídelní skladbě. Míra nedostatků, se kterými jsou nezbytně spojeny, nevede k obavě, že by zkreslení mohlo být natolik závažné, aby podané závěry vyzněly naprázdno. Současné porovnávání s matričními zápisy dovoluje pracovat s přesností na celé desítky osob.

Jak bylo výše uvedeno, soupis z roku 1651 stanovil věk 12 let jako hraniční pro záznam a tím odsouvá na půdu dohadů podíl osob nižšího věku na celkovém úhrnu. Následné soupisy však umožňují tento schodek dorovnat. Na samém závěru 17. století a v průběhu celého století následujícího zůstává množství osob mladších než je uvedená hranice bez výrazných změn a kolísá kolem hodnoty 30 %. Prostým součtem a zavedením této opravy vyplývá, že rychmburské panství roku 1651 obývalo přibližně 3 900 lidí. Množství těch, kteří žili ve vsích, popřípadě na panských dvorech, jen těsně překračuje hranici 70 % z uvedeného čísla. Ostatní obývali tři rychmburská města, z nichž pak v budoucnu tradičně největší zůstává Skuteč, dále Hlinsko a Svratka. Spolu s nimi jen tři další vsi, jak se zdá, přesáhly hodnotu jednoho sta obyvatel. Více jak polovinu ze všech padesáti pěti sídelních celků tvořily vsi do padesáti obyvatel a desítky vsí pak byla domovem pro méně jak dvacet osob.

Do přelomu 17. a 18. století se však situace znatelně proměnila. Soupisy poddaných podávají svědectví o výrazném nárůstu. Pokud by byl hodnocen pouze ve vztahu k procentnímu podílu, pak nikdy v budoucnosti již nebyla tato hodnota překonána. Roku 1697, z něhož je dochována nejstarší sirotčí kniha¹⁰⁰ (zmiňována v prvním oddílu této kapitoly), jejíž údaje jsou poškozeny pouze v závěru (zápisy ze vsi Studnice) stoupl celkový počet na necelých 8 700 obyvatel. Za dobu dvou generací se tak dostal přírůstek nad hranici 120 %. Ani po zahrnutí zjevných opomenutí, která by mohla mít vliv na výsledné sumy a která plynou z porovnání s údaji některých matričních zápisů, nelze dospět k nápadně odlišným číslům.

Ještě pozoruhodněji toto zjištění vyznívá, jestliže se propojí s dříve pojednávanou skutečností, že do začátku 18. století nelze prokazatelně doložit jakoukoliv novou ves v řadě dosud známých sídel.

---

⁹⁸ Matušíková, Lenka - Pazderová, Alena. Soupis poddaných podle víry z roku 1651; Chrudimsko. Praha: Národní archiv, 2017.

⁹⁹ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Obsahuje celkem 27 sirotčích knih z rozmezí let 1697 až 1794.

¹⁰⁰ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 357, kniha č. 309.

Ani jeden známý pramen rovněž nepodporuje domněnku, že by se snad některá z pozdějších nových osad na rychmburském panství začala prozatím jen bezejmenně vytvářet již během druhé poloviny 17. století. Za nárůstem počtu obyvatel nestojí ani rozmach měst. Podíl jejich obyvatel na celkovém množství dokonce zřejmě poklesl na hodnotu okolo 28 % a posíleno tak bylo venkovské osídlení. Nad hodnotu sta obyvatel se roku 1697 dostává celá polovina obydlených obcí, proto je třeba za možnou příčinu považovat především jejich nárůst a zahušťování dosavadní skladby současně s dorovnáváním ztrát způsobených nárazy třicetileté války. Jejich dopad na obyvatelstvo rychmburského velkostatku před polovinou 17. století však nedovoluje dosavadní bádání spolehlivě stanovit. Jedinou obhajobou pro tuto domněnku tak zůstává právě nepřítomnost nových osad, jejichž zakládání si zatím početní nárůst obyvatelstva nevynutil. Mohlo tedy docházet také k využívání dříve uvolněných příležitostí obživy na opuštěných lánech a dosažení střechy nad hlavou v pustých staveních.

Obdobný obraz setrvalého populačního růstu by jistě poskytly také následující soupisy poddaných¹⁰¹ pro první tři desítky let 18. století. Podrobnějšímu poznání stojí v cestě zub času, který mnohé z nich citelně poškodil nebo zbavil některých částí zcela. Sledovaný průběh nárůstu osadníků by tak byl útržkovitý a celkový obraz by nebylo možné poskládat. Vše vyvažuje až soupis¹⁰² pořízený roku 1738, který se jednak dochoval úplný včetně rejstříku a dále jako první zachycuje také Milovy. Pokud nezavedla tyto zápisy již sirotčí kniha z roku 1735, která je však známa pouze v zlomkovité podobě, byly Milovy při sčítání obyvatel zohledněny až po dlouhých deseti letech od svého vzniku. Starší soupis z roku 1731, kdy již o přítomnosti milovských osadníků nelze pochybovat, na ně nijak nepamatuje, přestože patří k těm nemnoha šťastnějším soupisům, které se dochovaly celé.

Vedle toho, že byl roku 1738 na Milovech sečten dvacet jeden obyvatel, nacházejí se zde také zmínky o dalších nových útvech nesměle přibývajících na panství. Kromě starších Křížánek, které však soupis z roku 1697 jako jediné opomenul, jsou to již mnohokrát výše zmíněné Březiny a s nimi osada Františky, jinak též nazývaná *Daleký*. Těmito dvěma posledně jmenovaným osadám byl tou dobou dopřán delší vývoj a roku 1738 se počet jejich obyvatel vyhoupl výrazně nad jedno sto. Milovy a Křížánky jsou naopak v řadě vůbec nejmenších známých obcí. Nelze přehlédnout, že jejich popis v samém závěru knihy provedla písařova ruka odlišným písmem, které má daleko ke zdobnosti předcházejících záznamů a vyloučit tak nejde ani předpoklad, že oba přehledy za Křížánky a Milovy mohly být zaneseny až dodatečně.

Úhrnem je na rychmburském panství roku 1738, po delším odstupu přibližně dvou generací od první sirotčí knihy, napočítáno něco málo přes 12 000 osob. Celkový přírůstek představuje oproti předcházející hodnotě necelých 40 %, resp. dostal se lehce nad 3 300 lidí. Patrný je opět mírný sklon k ubývajícimu podílu obyvatel tří rychmburských měst na 27 %. Množství osad pod sto

---

¹⁰¹ Jde především o knihy in SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 358 až 372, knihy č. 310 až 324.

¹⁰² Tamtéž. Inv. č. 373, kniha č. 325.

obyvatel kleslo na dvacet a pouze devět z nich se nedostalo ani na padesát osadníků. Jedině u dvou vsí (Mířetín a Předhradí) se projevil také nepatrný úbytek počtu osob, za kterým může stát rovněž časté zbíhání na jiná panství či odvody na vojnu. Oba vlivy jsou soupisem zohledněny, ovšem v drtivé většině případů chybí při výčtu jednotlivých jmen rozlišování na skutečné zběhy a na odvedence, takže nezbyvá nic jiného, než se dohadovat, koho do které skupiny zařadit alespoň na základě uvedeného věku. Vzhledem k tomu, že se jedná o osoby v daný okamžik na panství nepřítomné, nebyly jejich počty do uvedených údajů zahrnuty.

Dalším nedostatkem jinak neobyčejně hodnotného soupisu poddaných z roku 1738 je celková nepřesnost či nepřítomnost rozlišování sociálních vrstev dle výměry plužin. Jen řídce jsou zvlášť uváděny osoby panských činžovníků či nájemníků. Nejdůsledněji však autor soupisu dělí od ostatních jedinců osoby v podružském postavení a sirotky. Ostatně tak je tomu ve všech známých přehledech sirotčích knih, které posloužily pro sledování demografického vývoje.

Další v úplnosti dochovaný soupis poddaných, pocházející z roku 1769, byl předmětem předcházejícího textu a nebude pro sledované změny v počtu obyvatel využit. Čtyři soupisy, které dle příslušného inventáře leží mezi roky 1738 a 1769, není možné zohlednit, jelikož doznaly během staletí značné újmy s výjimkou jediného, jehož vznik¹⁰³ klade inventární přehled do roku 1757. Nicméně bližší studium dokazuje, že správná datace spadá do let 1786, resp. 1787, což potvrzuje také srovnání s blízkým a bezchybně vročeným soupisem¹⁰⁴ z roku 1791. Závěr 18. století, přesněji řečeno rok 1794 ukončuje řadu poměrně pečlivě vedených soupisů poddaného obyvatelstva na rychmburském panství a pro nadcházející desetiletí není možné pokrýt demografický rozbor souhrnným pramenem. Roztříštěné zprávy poskytují pouze matriční zápisy, případně jiné dílčí prameny. Soustavné sledování a celkové údaje přináší až doba po roce 1869, ke které se dostane druhá demografická odbočka.

Doba prvního půlstoletí rozvoje Milov pozorovaná za pomoci svědectví sirotčích knih ukazuje v dostatečně jasných obrysech změny, jakými osídlení rychmburského dominia prošlo. Vedle dvanácti nových osad, které byly výše zmíněny¹⁰⁵ na základě rejstříku k soupisu poddaných pro rok 1769, se objevilo v průběhu druhé poloviny 18. století dalších pět, a to Bělá (do té doby pouze dvůr), Hamřík, Karlštejn, Kouty a Kuchyně. Počet obyvatel na přelomu 80. a 90. let 18. století vykazoval další výrazný přírůstek a blížil se hranici 20 000. Celkově představoval po dalších zhruba dvou generacích nárůst o více jak 7 300 nových osob, což se rovnalo přibližně 60 % z úhrnného počtu roku 1738. Doba 18. století se tak stala překotným věkem v rychlosti nárůstu množství obyvatel nejen v případě Milov, ale v hranicích celého rychmburského panství. Zbývá jen doplnit,

---

¹⁰³ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 367, kniha č. 329.

¹⁰⁴ Tamtéž. Inv. č. 383, kniha č. 329.

¹⁰⁵ Pro úplnost je třeba doplnit, že jde o vsi Březiny (Berkovna), (Česká) Cikánka, Čachnov u Rudy (uváděno jako Od Rudy), Františky, Lešany a Hesiny (uváděny společně pod jedním názvem; název druhé z osad zřejmě brzy zanikl), Hlubočice, Humperky, Medkovy chalupy, Pláňavy, Přední a Zadní Borek (uváděn společně se straší Lhotou u Skutče).

že Milovy samotné v časech na přelomu 80. a 90. let 18. století přestaly společně s Křižánkami obsazovat místa nejmenších dvou osad na panství. Přestože nadále setrvaly v řadě vsí, které se stovce osadníků pouze blížily a kterých bylo možné nyní napočítat v rychmburském obvodu na dvacet dva, náleželo jim v tomto souboru přední postavení společně s Doly. Jedině v těchto dvou osadách, Milovech a Dolech, žilo již více jak devadesát obyvatel. Od jednoho sta do dvou set obyvatel zahrnovalo patnáct vsí a v počtech mezi dvěma sty až pěti sty obyvatel se vyskytovalo plných dvacet sedm sídel. Pouze zbývajících sedm, včetně tří měst dominia, dosáhlo nad tento počet.

Přestože největší rychmburské město Skuteč poskytovalo domov již dvěma a půl tisícům lidí a také zbývajících dvě města, Hlinsko a Svratka, prožívala sídelní rozkvět, podíl venkovského obyvatelstva opět na úkor městského mírně stoupl. Druhým městem, které převyšovalo tisícovku obyvatel, bylo už jen Hlinsko (necelé dva tisíce lidí). V takovémto početním stavu očekávalo obyvatelstvo rychmburského panství blízký příchod 19. století.

2.7. Počátky jména Milov

Obraz Českých Milov v 18. století je třeba doplnit ještě o pohled na moravskou stranu za řeku Svratku. Není třeba váhat nad tím, že právě název stejnojmenné vsi na panství Nového Města na Moravě propůjčil označení také české části, čehož se dotkly již úvodní odstavce. Nepochybně starší obec nebyla nikdy se svým českým protějškem propojena. Přestože mezi nimi současné vnímání jen málokdy důsledně rozlišuje, stále tvoří dva svébytné celky s odlišnou stopou v historickém vývoji osídlení českomoravského výšinného pomezí. Vývoj obou obcí probíhal odděleně a vzájemné dílčí prolínání prostředkované uvolněním příležitostí zesilujících sídelní pohyb je možné sledovat až v pokročilém 19. stol.

Jméno Milovy je tak tím jediným skutečným pojítkem. Jeho původ vysvětluje Antonín Profous¹⁰⁶ výrazem *Milovi, t. lidé, Milova rodina (vl. jm. Milná)*. Je-li Profousův předpoklad správný, už to samo dokazuje, že lze toto označení vztáhnout pouze na moravskou stranu a tehdejší osadníky, jelikož na české straně je možné v 17. stol. a době dřívější předpokládat snad jen hustý les. Výše zmíněné prameny rychmburského panství pak dovolují klást počátky pomístního názvu na české straně před rok 1713, kdy již musel být vžitý a známý příslušným zaměstnancům vrchnostenské správy. S jistou mírou odvahy v úsudku a po započtení času nezbytného k obecnému přijetí názvu pak může jeho užívání spadat snad již před rok 1700. Jak se zdá, důvodem uplatnění jména Milovy na české straně mohla být potřeba přesnějšího určení nově získaných luk na místě vymýceného lesního porostu.

Oporu pro tvrzení, že název se vztahoval nejdříve na moravskou stranu, poskytuje také archivní fond novoměstského velkostatku¹⁰⁷, jehož součástí je urbář z roku 1587, který už zná *Milijovský*

---

¹⁰⁶ Profous, Antonín. Místní jména v Čechách, díl III. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění, 1951.

¹⁰⁷ MZA Brno. Fond č. 417; VS Nového Města na Moravě. Inv. č. 1.

rybník. Jestli jeho jméno odkazuje na nějaký ještě starší pomístní název, který by byl v souladu s Profousovým poznatkem, je dnes třeba přenechat už jen pouhým dohadům. Pozdější dvůr a s ním související osídlení (pravděpodobně z převážné části tvořené právě zaměstnanci vrchnostenského dvora), jehož rozvoj spadá do stejného století, kdy se na českém břehu Svratky začínají vytvářet „další“ Milovy, není možné na stránkách této práce sledovat. Pro úplnější představu zbývá jen dodat, že na Moravských Milovech se vedle tohoto dvora a staršího rybníku později objevuje také vysoká pec a cihelna, kterou v rozvinuté podobě dokládá k roku 1835 mapa stabilního katastru. Soupis obydlených domů na panství pro rok 1755 uvádí ještě uhlíře Víta Kopala.

Přestože je možné touto dobou díky matričním zápisům farního úřadu v Novém Městě na Moravě¹⁰⁸ zastihnout na Moravských Milovech více rodin, zná tento soupis z roku 1755 pouze dva obydlené domy, z nichž jeden náleží právě uhlíři Kopalovi. Ostatní obyvatelé pak zřejmě našli svůj domov v rámci zmíněného dvora. Moravské Milovy tak nejsou v 18. stol. jen obcí, která dala jméno svému českému sousedu, ale ve srovnání s ním také místem čilého vrchnostenského podnikání.

---

¹⁰⁸ MZA Brno. Fond Zn. E 67; Sbírka matrik 1579–1949 (1951): farní úřad Nové Město na Moravě, matrika N 1713 - 1760. Sign. 15918.

3. Cesta k osobité vsi

3.1. Proměny do poloviny 19. století

Další úsek milovských dějin, který představuje doba od 80. let 18. století až do poloviny 19. století je dobou, která přináší zásadní změny ve vztahu k přírůstkům milovských obyvatel a s tím neoddělitelně související sídelní struktuře, dále ve vztahu k hospodářskému zařazení Milov v rámci rychmburského panství a v neposlední řadě vůči konfesní otázce, která byla otevřena již v třetí kapitole. Tím byly milovskému výběžku v této druhé etapě vývoje dány základní rysy, s nimiž budou nadále spojovány a jejichž stopy lze shledávat dokonce ještě v současném pohledu znalců místních poměrů.

Přestože rozhodování ohledně víry zasáhlo do života milovských osadníků nejdříve, bude začátek tohoto oddílu věnován hlavně sledování proměn v půdorysném uspořádání vsi. K tomu mohou opět nejlépe přispět kartografické prameny. Vrchol neobyčejně cenné výpovědní hodnoty mezi nimi představuje císařský otisk mapy stabilního katastru pro obec Křižánky¹⁰⁹, který Milovy zachycuje roku 1839. Již jednou posloužil při tázání po obsahu duality právě se sousedními Křižánkami; jak již bylo zmíněno, milovský výběžek zobrazuje pod označením *Colonie Millau* a napovídá jejich správní podřízenosti, která dostala jasný význam roku 1850.

V dalších desetiletích po roce 1783, kdy je prvně Schindlerovým mapovým dílem¹¹⁰ představena plná rozloha Milov, nezachycují ostatní mapy žádnou zřetelnou proměnu nyní již příznačného klínovitého útvaru. Masivní odlesňování bylo ukončeno a veškerá osidlovací činnost je nadále zaměřena pouze v několika málo případech na zahušťování stávajícího souboru chalup, případně dochází k rozšiřování starších usedlostí, ale také k výstavbě nových pod totožným popisným číslem a na stejném místě. Jde o skutečnost, kterou na rozdíl od vzniku nových domů či objemového nabývání stavebních souborů lze jen těžko dokázat na základě kartografických pramenů. Ty nutně nemusejí vždy věrně zobrazovat půdorysné vymezení usedlosti, jež navíc může být pro daná měřítká spíše schematickou značkou; pro sledované prameny navíc nepředstavuje takováto okolnost asi žádnou zásadní proměnu. Přesto jeden případ o něčem takovém zcela jednoznačně hovoří a sousední stavební situace jsou v tomto pohledu přinejmenším podezřelé. Stavebně-historické bádání na úrovni jednotlivých objektů by rovněž mohlo přinést pozoruhodné závěry.

Předešlá kapitola opustila Milovy v podobě vsi o 17 číslovaných usedlostech, jednom mlýnu, rybníku a krucifixu u cesty, kdy bylo bez větších potíží možné zabývat se jmenovitým přehledem jednotlivých hospodářů. Soustavný nárůst počtu obyvatel nadále nedovolí sledovat jejich pohyb v hranicích obce či nově přichozí osoby v plném rozsahu a stane se tak pouze v opodstatněných případech. Tím je zejména vznik nových usedlostí pod dalším popisným číslem, kterých však

---

¹⁰⁹ ÚAZK Praha. Fond Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2880. Čechy: k. ú. Křižánky. Sign. 0970-1-003.

¹¹⁰ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 3913, mapa č. 110.

nebylo takové množství jako v době kolem poloviny 18. století. Na prahu období sledovaného v tomto oddílu se však v pramenech objevuje uprostřed lesů severně od Čtyř palic, tehdy ještě zvaných Černé skály, vymýcená nevelká lokalita nepravidelného tvaru na koso otočeného obdélníku zvaná Hraničné (*Hranitschny*). Pozdější indikační skica stabilního katastru¹¹¹ sem umísťuje roku 1839 dva domy pod čísla 23 a 24. Jaký byl skutečný vztah Hraničného a Milov, které byly navíc o poznání více vzdáleny než Březiny, se lze jen domnívat. Pravdou však zůstává, že jsou jednak obě osady chápány v jakémsi celku a chalupy Hraničného navazují na milovské číslování, ale zároveň stabilní katastr umísťuje Hraničné do téhož katastrálního obvodu jako Březiny. Tam se však totožná čísla popisná již nacházejí a navíc u zobrazovaných objektů uvádí velmi drobným písmem přípisek *Millau*. Schematicky znázorněné paroží u čísla 24 pak výmluvně odkazuje na hájovnu.

K bližšímu poznání tohoto izolovaného sídla a jeho obyvatel opět napomohou matriční zápisy¹¹², které Hraničné a Milovy chápou jako jednu obec, resp. uvádějí Hraničné jen jako místní milovskou část. Avšak je třeba vypořádat se s nejasností v souvislosti se zdejším popisným číslem 21, resp. 24. Podle indikační skici stabilního katastru je zřejmé, že jinde než na Hraničném se číslo 24, které by bylo možné klást do vztahu s Milovy, nevyskytuje. Na počátku 90. let 18. století spojují matriční zápisy farního úřadu ve Svratce stavení číslo 21 s chalupníkem Janem Maděrou, jinak také ševcem, o němž přináší zprávu prvně roku 1777. Nebýt čitelně a nesporně připsané poznámky, že chalupník (jinde též *czinžovník*) patří svým bydlištěm právě na Hraničné, nic by spojování jeho osoby s touto odlehlou usedlostí nenasvědčovalo.

Ve stejné době jako Jana Maděru znají zápisy ještě tři myslivce. Jimi jsou Leopold Lazar (zemřel již roku 1794), Jiří Kraut (tamtéž v chalupě číslo 21 (24) dožívá i jeho žena) a zřejmě nejmladší Antonín Trenger (*venator*; předtím roku 1780 *adjunctus venatoris carlsteinensis*, a to ještě ve spojení s milovskou chalupou číslo 22, která touto dobou není nikde na Milovech známá a jde tak zjevně o další mylný údaj; toto číslo se objevuje až později). Správa polesí jistě nebyla snadnou prací, kterou by mohl zastat jen jeden vrchnostenský zaměstnanec, nicméně všichni tři jsou opakovaně zápisy v matrikách dáváni do souvislosti opět s usedlostí pod číslem 21. Záměna však nepřichází v úvahu, jelikož pisatel téměř nikdy neopomíná doplnit, že se stále jedná o Hraničné. Celou věc pak projasňuje až indikační skica stabilního katastru, na níž jsou v těchto místech zakresleny jediné objekty pod čísly 23 a 24. Obdobný nesoulad se sice objeví také později v případě sklářské huti, o níž bude pojednáno níže, přesto jsou jinak údaje map stabilního katastru ve vztahu k číslování chalup na Milovech spolehlivé a ve shodě s dalšími prameny. Je třeba dodat, že ani matrikám není číslo 24 neznámé a dvakrát se mihne k roku 1817, a to opět v souvislosti se jménem Maděra, ovšem současně nemizí ani číslo 21, které je možné v tomtéž vztahu nalézt ještě roku 1824 (František Maděra, jako další hajný; roku 1826 zas v čísle 24).

---

¹¹¹ NA Praha. Fond Indikační skici stabilního katastru 1:2880. Čechy: k. ú. Březiny. Sign. CHR054018390.

¹¹² MZA Brno. Fond Zn. E 67; Sbírka matrik 1579–1949 (1951): farní úřad Svratka, matrika NOZ 1769 - 1784. Sign. 16271; matrika N 1784 - 1819. Sign. 16272.

Snad jde skutečně o chybu (nikoliv přečíslování, které se v případě jiných objektů nevyskytuje), kterou opakovalo několik pisatelů, a správné jsou údaje map. Setrvačnost, s jakou se záměna na stránkách matričních knih udržela po dobu několika desítek let, zřejmě ukazuje, nakolik byla odlehlá mýtina vzdálená poznání duchovních správců, v jejichž očích mohly stejně tak Milovy představovat jen málo zajímavý shluk chalup, s jehož obyvateli při církevně správních úkonech katoličtí duchovní od 80. let 18. století, kdy se Milovy staly většinou evangelickou osadou, přicházeli do styku jen velmi zřídka.

Pořádek v pohledu na číslování zajistila až mapová díla stabilního katastru, kterým je třeba pro poznání Milov a Hraničného na počátku 19. století přisoudit prvořadý význam. Jejich porovnání s pozdějšími mapami a dalšími prameny ukazuje také na nedlouhé trvání chalup uprostřed milovského polesí. Mapa třetího vojenského mapování¹¹³ mezi lety 1877 až 1880 zachycuje už jen jedno stavení, kterým je bezpochyby právě hájovna pod číslem 24. Jak rychle po zpracování map stabilního katastru zaniká sousední číslo 23, se lze jen dohadovat. Otázkou zůstává, zda vůbec šlo o samostatnou chalupu nebo jen objekt příslušející k hájovně. Půdorysné znázornění a přidělené číslo svědčí spíše pro obytné stavení a není ani vyloučeno, že matriky, jejichž zápisy tápou v připsu náležitého čísla domu, mohly pod jeden údaj schovat objekty dva. Jinak by se pak jevila také přemíra osob zdánlivě pod jednou střechou.

Nechť byla skutečnost jakákoliv, Hraničné se pozvolna ztrácí, původní mýtinu zarůstá opět les a hospodářská mapa milovského polesí¹¹⁴ pro období mezi lety 1882 až 1892 na žádnou hájovnu již nepamatuje. Místní knížecí hajný vystupuje v matričním zápisu¹¹⁵ naposledy roku 1877; je jím Václav Benda původem z Lažan. Poté není o popisném čísle 24 v souvislosti s Milovy žádná další zmínka a do dnešních dnů nevydržel ani onen pomístní název Hraničné.

Prvá čtvrtina 19. století přinesla dále zánik dříve uváděného rybníku či vodní nádrže zajišťující proud vody k mlýnskému náhonu, který je naposledy zakreslen na mapě¹¹⁶ Antona Gründla z roku 1804, resp. na pozdější nekolorované mapě¹¹⁷ téhož autora z roku 1806. Jeho starší pečlivě zpracované dílo přináší také doklad o jezu zbudovaném při vyústění přírodního ramene vody do rybníku k zajištění ještě větší síly toku, který není zakreslen na dříve zmiňované Schindlerově mapě z roku 1783. Mapa stabilního katastru z roku 1839 dokládá, že se jednalo o dřevěný jez. Nicméně rybník již zakreslen není, a to ani na nekolorovaném mapovém náčrtu¹¹⁸ o více než desetiletí starším

---

¹¹³ Mapový list 4156/2. Laboratoř geoinformatiky, Univerzita J.E. Purkyně; Ministerstvo životního prostředí ČR.

¹¹⁴ Mapa polesí Milovy. In: Virtuální mapová sbírka Chartae-Antiquae.cz [online]. Zdiby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i. Dostupné z: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/21161>.

¹¹⁵ Díky tomu se také lze dozvědět o skutečnosti, že Hraničné na rozdíl od Milov náleželo tou dobou do obvodu poličského okresního hejtmanství. MZA Brno. Fond Zn. E 67; Sběrka matrik 1579–1949 (1951); farní úřad Svratka, matrika N 1860 – 1885. Sign. 16280.

¹¹⁶ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 3914, mapa č. 111.

¹¹⁷ Náčrt mapy vsi České Milovy. In: Virtuální mapová sbírka Chartae-Antiquae.cz [online]. Zdiby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i. Dostupné z: <http://chartaeantiquae.cz/cs/maps/19372>.

¹¹⁸ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 3915, mapa č. 112.

z roku 1826. Jeho autorem je Franz Zebisch, který zřejmě na tomto podkladě zpracoval o rok později také mapu kolorovanou¹¹⁹. Ze žádného z těchto pečlivě vyhotovených mapových děl však nelze vyčíst skutečné příčiny zániku vodního díla, které se přeměnilo na louky. Mokřadní povaha místa však zřejmě zůstala a je na Milovech znatelná do dnešních dnů.

Nejen za názorné připomenutí zapomenutého rybníku je třeba vděčit všem výše uvedeným kartografům; jejich práce zpravuje také o proměnách sídelní skladby milovského výběžku. Do souboru 17 chalup a jednoho mlýna přibýlo před rokem 1804 stavení pod novým číslem 25 (nedaleko Roušarovy usedlosti číslo 3; s rodinou Roušarů je také spojováno), zatímco vedle Jelínkovy rozsáhlé usedlosti stojící číslo 2 zmizelo někdy mezi lety 1806 a 1826. Později se chalupa pod týmž číslem objevuje vedle milovské hájovny (číslo 10). Zdá se, že před rokem 1806 šlo o podružské stavení, které není dlouhodobě spojované s jedním jménem některého ze známých hospodářů. Použité číslování může také odrážet starší stav. Porovnáním s Preitschovou už tolikrát zmíněnou mapou z roku 1731 by bylo možné dospět také k závěru, že šlo o dřívější usedlost Václava Tlapila, kterou pozdější hospodář Tomáš Kočvara opustil a přesídlil na severněji položený svažitý konec Milov do chalupy pod číslem 16.

Zdánlivě až do období mezi roky 1806 až 1826 spadá také výstavba jednoho z nejvýraznějších milovských stavení, dodnes v mimořádném rozsahu dochovaného čísla 9, a to na pozemcích připisovaných ještě Gründlovou mapou roku 1806 Broklově usedlosti číslo 7. Těžko si lze představit, že by Schindler či Gründl ve svých starších pečlivě zpracovaných mapách, které pamatují na celou řadu podrobností, opominuli novou stavbu hospodáře, jinak také krejčího a evangelíka Josefa Vaška, manžela Kateřiny Broklové. Příslušné číslo popisné zachycuje nejen soupis milovských osadníků, kteří se přihlásili k evangelické církvi roku 1781 (blíže později), ale také jeden matriční zápis snad ze setrvačnosti provedený ve svratecké katolické matrice roku 1785. Jedno vysvětlení, které se nabízí, by mohlo spojit číslo 9 nejdříve s neoznačeným objektem jen několik kroků od Broklovy sedmičky, již zobrazuje Schindlerova mapa v rozměrech, které by dovozovaly vidět v něm skutečně obytnou chalupu. Tou by mohlo být číslované podružské stavení; Josef Vašek je ostatně nejprve usazen jako podruh u bratra Tomáše, a to nejpozději od roku 1776. Až na nejasné Gründlovo zakreslení tohoto objektu (nebo čehosi, co připomíná spíše jakýsi nevydařený znak pro stavební objekt) roku 1804, znají tuto chalupu všechny pozdější mapy a roku 1826 se objevuje na jednom listu současně s číslem 9, které se již nachází v místech, kde je možné potkat se s ním dodnes, a to v podobě velkoryse pojatého hospodářství členěného do několika budov obklopujících dvůr. Druhým vysvětlením by mohla být ztracená předloha zachycující stav před výstavbou nové usedlosti, která posloužila oběma kartografům.

Jak je z tohoto příkladu patrné, nelze se vyhnout soustavnému a souběžnému porovnávání pramenů a jejich výpovědí, která se jen zdánlivě může krýt s předpokládanou skutečností. Setrvalé prolínání rodin milovských osadníků, navazování nových vztahů k jednotlivým objektům, které se

---

¹¹⁹ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 3916, mapa č. 113.

zachytávají ve spletné síti sociální konstrukce venkovské obce a přinášejí do vědomí sousedů další podněty k proměnám chápání myšlenkové mapy milovského výběžku, na jejímž rozvrhu patří významnější úloha právě jménům usedlíků než úředně přiděleným číslům popisným, to vše vytváří milovský ráz a oživuje neobyčejně hodnotná, ale jinak strnulá mapová díla. Půdorysné uspořádání se mění v živé ústrojí, jehož skutečnou každodenní hierarchii nezbývá než tušit na základě křehkého sdělení pramenů, které ovšem v průběhu 19. století nabývá na síle.

Právě s nepřiliš jasně vystupující usedlostí číslo 9 je spjato podobné živé dění, které dovolují podrobně sledovat zápisy na stránkách matričních knih, nyní už také evangelických. Svou roli sehrává Josefa, dcera hospodáře Václava Roušara, provdaná roku 1809 za Filipa Brokla (jako vdovec ženatý podruhé). Tím dochází k provázání dvou rodin z druhé generace milovských osadníků, jejichž příchod se váže k přelomu 50. a 60. let 18. století. Obě rodiny, jak hospodáře Václava Roušara, tak Jana Brokla pocházejí s největší pravděpodobností z poličského panství. Opět se kolem nich míhá název obce Telecí, ze které pocházel rovněž Tomáš Kočvara, již o dvě desetiletí dříve hospodařící na původní usedlosti po Václavu Tlapilovi, jednom z prvních čtyř osadníků. Tomáš Kočvara prokazatelně na konci 60. let 18. století obývá již severněji položenou usedlost číslo 16. Zbývá uvést, že díky dceři Tomáše Kočvary, také Alžbětě, přichází na Milovy opět z poličského panství roku 1756 František Kaštánek, hospodařící pak na sousední usedlosti číslo 17. Snad by Kočvarův odchod z jižních rovin mohl spadat do téhož desetiletí.

Václav Roušar se přiznal prostřednictvím Alžběty Jelínkové do rodiny Jiřího Jelínka a později je spojovaný s chalupou číslo 3, která by snad mohla být původní usedlostí Václava Havlíka, jehož jméno se z Milov ztrácí. Obdobně je tomu v případě Jana Brokla, jehož ženou se stala Veruna, dcera Josefa Nikla, taktéž náležejícího mezi prvé čtyři osadníky z počátku 30. let 18. století. Josef Nikl je později (1769) soupisem poddaných uváděn jako krejčí a na základě matričních zápisů k nalezení v chalupě číslo 8, tedy na místě méně příhodném, než bylo stavení na níže položeném jihu milovského výběžku, zatímco Jan Brokl a Veruna obývají právě usedlost pod číslem 7, která by tím pádem mohla být ztotožněna s původním Niklovým stavením.

Postavení těchto dvou osadníků, Jana Brokla a Václava Roušara, bylo v rámci milovské obce zřejmě odlišné, což dokazuje také v předchozí kapitole zmíněný nedatovaný stručný přehled¹²⁰ robotních povinností a jejich reluovaného plnění, který oba dva označuje jako sedláky (*gantze Bauere*). Propojení obou rodin nemělo dlouhé trvání. Josefa, nyní již Broklová, záhy ovdověla a novým hospodářem ve stavení pod číslem 9 se stal roku 1815 Jan Dudek z Waldorfu (dnes Podlesí) na novoměstském panství. Tou dobou se Josef Vašek, spojený s počátky usedlosti nachází nově jako chalupník pod číslem 8. Nic to však nemění na tom, že během prvé poloviny 19. století je možné zastihnout ještě několik jmen dávaných do vztahu s usedlostí číslo 9, která je domovem, někdy velmi přechodným, pro blízké příbuzné Broklů, Roušarů, ale hlavně Dudků, s jejichž jménem

---

¹²⁰ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Nemanipulovaná spisovna 1651 – 1779. Inv. č. 1536, karton č. 580.

bude v budoucnu spojována nejčastěji. Nahromadění většího počtu rodin na různém stupni příbuzenství se tak stává příznačným jevem také pro milovské chalupy, které ve svých počátcích bývají spojovány jen s nejužší rodinou prvního hospodáře.

Zmínka o výrazném stavení dodnes nesoucím číslo 9 měla kromě jiného ukázat také na překotné dění, které je třeba brát v úvahu ve sledované době. Změny, které proběhly během několika málo desetiletí, jež nepředstavují ani polovinu lidského života, dosvědčují, jak mylná může být představa o svědomité tradici dědičných hospodářů, jejichž střídání by obstarávala pouze přirozená generační výměna. Těžko se lze ubránit pocitu, že usedlost sama o sobě a její obyvatelé netvoří tak silně provázanou jednotku, jak by se mohlo na první pohled zdát. Jak velký podíl na tom nese skutečnost, že se jedná o osadníky na dominikální půdě, nelze jednoznačně rozhodnout; výše bylo ukázáno, že z právního hlediska není rozdíl oproti rustikálním usedlostem nijak podstatný. V každém případě tato okolnost přináší své dopady na trvanlivost vztahu vůči půdě a usedlosti ze strany jejích obyvatel.

Ostrý protiklad k těmto jevům představuje silně zakořeněné užívání tradičního označování chalup jmény některých původních obyvatel. Tento jev potvrzují výpovědi pamětníků ještě pro dobu jen málo vzdálenou od dnešních dnů. Jaká byla v tomto smyslu situace na Milovech, je známo jen ze starších pamětnických náznaků; skutečné pamětníky na místě potkat dnes už vlastně není možné. Nicméně podobné případy v okolních vsích mohou posloužit jako názorný příklad. Skutečně ojedinělým pak je prozatím zřejmě nejstarší zaznamenané užití takového přídomku pro chalupu číslo 114, která byla, žel, zbořena roku 1987. Stávala jako jedna ze souboru několika málo chalup pravděpodobně nejmladší dominikální vsi na rychmburském panství poblíž zámku Karlštejna, která dnes tvoří součást obce Svratouch. Z rozhovorů s pamětníky je známo, že záklopové prkno nad lomenicí datovalo stavbu této chalupy do roku 1771 a až do svého zániku nesla označení *U Báleků*, zatímco přidělený úřední číselný údaj nebyl téměř používán. Přestože změny jejích držitelů neprobíhaly tak překotně, jako tomu bylo v případě milovské usedlosti pod číslem 9, poslední hospodář toho jména, Václav Bálek¹²¹, z této chalupy mizí nejpozději začátkem 30. let 19. století. Tento tradiční způsob označování jednotlivých obydlí se nepochybně týkal také dalších nově vznikajících objektů, a to tím spíše, že číslování milovských chalup zavedené od počátku 70. let 18. století nepůsobí příliš logicky; oddělené číselné řady sledující různé směry a vůbec chybějící některá čísla (jednoznačný doklad zániku některé neznámé usedlosti pod vynechaným číslem však zcela chybí) ukazují spíše na několik fází (nejméně dvě) při zavádění těchto rozlišovacích označení, nebo na nedůslednost vrchnostenské správy, s jakou přistupovala k této činnosti přinejmenším na Milovech. Některé nejisté údaje matrik, zmíněné již dříve, by pak jen potvrzovaly zavedený nesoulad.

---

¹²¹ SOA Zámorsk. Fond NAD č. 190; Sbírká matrik Východočeského kraje, 1587 – 1949: farní úřad českobratrské církve evangelické ve Svratouchu, matrika N 1815 – 1845. Sign. R 17-2.

Vedle rodových názvů a čísel popisných přináší na počátku 19. století mapová díla stabilního katastru zprávy o dalším způsobu, jakým byl určován polohopis milovského výběžku. Svě uplatnění tak v každodenním životě našly pomístní názvy, jejichž původ sahá do doby nepochybně starší, než je jejich zanesení na katastrálních mapách¹²². Díky nim se však lze dozvědět, že jižní a nejdříve osídlená rovinatá část byla nazývána (v současné podobě) *Klady* nebo *Milovské Klady*. Zhruba v těžišti klínovitého výběžku pak mapový list zachycuje označení *U Skalky*, na hranici lesa pak *Černé Skály*, což je jméno náležející útvaru známějšímu dnes pod označením *Čtyři Palice*. Severně na hranici se sousedními Březinami leží lokalita zvaná *Dolina*. Přestože mapa tento název zatím nezná, je v téže době pravděpodobně možné počítat také s místním názvem *V Hutích*, který se udržel v oblasti pozdější sklárny do dnešních dnů.

Ještě před tím, než se těchto milovských končin dotkla zřejmě nejpronikavější změna s dopadem na sídelní skladbu během konce první třetiny 19. století, objevují se některá další stavení. Jak už bylo uvedeno výše, do blízkosti hájovny pod číslem 10 se dostává někdy před rokem 1826 chalupa se starším popisným číslem 2. Nedaleko od ní vyrůstá jižně od známé chalupy číslo 11, objekt s číslem 22. Přestože žádná ze sledovaných map z období mezi lety 1804 až 1827 nedovoluje ani náznakem zasadit toto stavení právě sem a zná jej opět až mapa stabilního katastru roku 1839, umožňují matriční zápisy jiné poznání. O usedlosti číslo 22 přináší zprávy nejpozději k roku 1811, kdy je spojena se jménem chalupníka Josefa Žejdlíka. Opomenutí chalupy číslo 9, které nastínily předešlé řádky, tak není jediným nedostatkem jinak velmi pozoruhodných mapových děl. Stejně tak chybí dokonce i na Zebischově kolorované mapě z roku 1827 tou dobou zřejmě ještě nové stavení číslo 6 vystavěné v blízkosti milovského mlýna, na němž došlo po smrti Norberta Schulze roku 1819 ke změně. Jeho syn Jan již nevystupuje v souvislosti s mlynářskou živností dlouho a jediným odkazem zůstává v několika případech z počátku 20. let v matrikách uvedený přívlasek *mlynářský*. Později na konci téhož desetiletí pak už jen podruh či obyvatel usazený právě v domě číslo 6. Dlouhodobá přestávka ve zmínkách o mlynářích pak trvá až do počátku 40. let 19. století, kdy se objevuje jméno Jana Neumanna z Herálce, zakladatele nového pokolení mlynářů z Milov. Jaké příčiny stojí za výměnou hlavní osoby ve mlýně, není zatím zcela jasné, nicméně po nedlouhém čase mizí také zprávy o Janu Schulzovi a s ním o chalupě číslo 6.

Ze všeho, co bylo dosud řečeno, vyplývá, že druhá polovina prvního století, po které jsou Milovy nedílnou součástí rychmburského panství, přinesla poměrně ustálenou skladbu obce se dvěma desítkami číslovaných chalup a několika přidruženými hospodářskými a snad také podružskými objekty, které v různé podobě zachycují zmiňované mapy. Nelze učinit přesvědčivý závěr, nakolik se tyto přednostně neobytné drobné stavby proměňovaly a zda rozdíly v jejich zakreslení plynou ze skutečných změn, nebo jsou výsledkem sklonu ke schematizaci jednotlivých autorů zákresů, pro něž nejvěrnější zobrazení nemuselo znamenat hlavní cíl.

---

¹²² Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. Fond Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2880. Čechy: k. ú. Křižánky. Sign. 0970-1-003.

Co je naopak výmluvněji zachyceno, je půdorysná proměna některých starších usedlostí a není ani vyloučeno, že některé z nich byly vystavěny zcela nově, jak bylo předesláno dříve. Důkazem pro tuto domněnku je v první řadě usedlost pod číslem 19, v jejímž štítu je nad lomenicí dodnes osazeno zachované záklopové prkno, které vedle nápisu nese také dataci. Patří k ojedinělým dokladům z druhé poloviny 18. století a na žádném jiném stavení na Milovech nemá obdobu. Jeho plný text zní:

Zehn[e]y Pan buh Toho domu[,] wistawel sem(,) newym komu[,] hospodin prebywei wtomto domu[,] Toto staw[e]n]y gest wizdwizeno Nakladem Jana Wasska Leta Pane 1788[.]dne 28 Maye

Jestliže do 80. let 18. století, nebo doby jen těsně předcházející může spadat zavedení možnosti zakupu na usedlosti, která do té doby měla postavení nezakoupeného statku, i když první dominikální pozemková kniha je známá z doby mnohem pozdější, potvrzoval by nastíněný předpoklad také tento nápis. Jaká jiná motivace by mohla vést hospodáře k tomu, aby svou chalupu, která zřejmě nevyhovovala jeho požadavkům, ale byla spravována z vrchnostenských prostředků, vystavěl na tomtéž místě znovu jako chalupník již na své nemovitosti zakoupený.

Přestože se podobný doklad jinde na Milovech neopakuje, z pouhého pozorování současné dochované stavební situace jednotlivých usedlostí, mapových podkladů a matričních zápisů, dosvědčujících zřetelné zahuštění počtu obyvatel a jejich čilý a během 19. století stále spletitější pohyb v rámci obce, do něhož patří dokonce i opětovné návraty jmen potomků původních hospodářů na výchozí místa, vyplývá, že je dnes stěží možné setkat se s chalupami v objemu či vzhledu, který by nebyl výsledkem rozvojových podnětů konce 18., potažmo počátku 19. století (pokud ke zkáze nepřispěly mnohdy velmi necitlivé úpravy 20. století).

3.2. Sklárna na Milovech nebo milovská sklárna

Do pozvolného rozvoje milovské obce a střídavého přibývání počtu osadníků, kteří se ve stále méně přehledném pohybu přelévají mezi jednotlivými usedlostmi, zasáhl během první třetiny 19. století neobyčejně výrazným způsobem podnikatelský zápal rychmburské vrchnosti, kterým bylo vybudování sklářské huti. Její dopady jsou pro vnímání Milov rozhodující dodnes, přestože více než jedno století je sklářský provoz ve zdejších končinách minulostí a drtivá většina původních budov vystavěných pro potřeby hutě zanikla.

Zevrubné pojednání o milovské sklářské huti a jejím vývoji nelze vtěsnat do několika odstavců této práce. Fond rychmburského velkostatku ohledně sklárny¹²³ je více než štědrý a zpracování tak košaté látky zasluhuje samostatné a soustředěné úsilí. Pravdou sice je, že první dotyčná inventární položka pod číslem 548 o počátcích sklárny nepřináší žádné zprávy, i když by tomu tak dle soupisu mělo být. Ostatní jednotky tento schodek dorovnávají a nabízejí neobyčejné bohatství pramenů.

---

¹²³ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. O počátcích sklárny není nic in inv. č. 548, kart. č. 133, přestože by mělo být. Naopak rozsáhlou pramennou základnu přináší k pronájmu sklárny inv. č. 702, č. kart. 221, dále inv. č. 991, kart. č. 434 až 436.

Protikladem k tomu je hubená výpověď jiného listinného materiálu o Milovech jako dominikální vsi v dobách, kdy sklárna ještě nepracovala.

Úkolem následujících řádků je především vystihnout vztah sklárny a milovské obce, kam byla zasazena, nikoliv podrobně sledovat dějiny sklárny jako takové. K počátkům výroby skla na území milovského výběžku přináší zprávy opět dílo¹²⁴ Karla Václava Adámka, který však opomněl uvést příslušný zdroj, z něhož své poznatky čerpá; zda jde o písemně nezachycenou tradici, nebo materiál později ztracený se tak nelze dozvědět. Uvádí jen, že roku 1827 vznikla *huť na duté sklo na Milovech, při níž roku 1870 byla zřízena brusárna*. Pouhým porovnáním s dalšími prameny však ztrácí Adámkova slova na přesvědčivosti. Přestože sledovaná mapová díla od kartografů Schindlera, Gründla a Zebische, kterým se věnovaly předešlé odstavce, zjevně nesou některé drobné nedostatky, těžko si lze představit, že by došlo roku 1827 k opomenutí natolik závažné skutečnosti, jakou je zbudování sklářského provozu. Výstavba podobného souboru staveb za tehdejších možností navíc nemohla být dílem jedné stavební sezony, pokud se přičte ještě zřizování potřebných cest, které zobrazují pozdější kartografické prameny. Jakákoliv starší stavební činnost by tak musela nutně najít svůj odraz v zákresu milovského výběžku. Nic takového se nenachází ovšem ani náznakem na žádné z uvedených map.

Do druhé poloviny 30. let 19. století spadají vedle mapy stabilního katastru z roku 1839 dále dvě mapy¹²⁵ vyhotovené v letech 1837 a 1839, obě stručně autorizované jménem Blaschek. Na všech těchto mapách je možné spatřit hotový soubor objektů hlavního sklářského provozu (o některých drobných odlišnostech bude pojednáno později) v místní milovské části dnes známé pod označením *V Hutích* a novou přímou cestu, která prořezala západní a méně osídlenou polovinu milovského výběžku zhruba ve směru od jihu k severu, čímž bylo zajištěno napojení sklárny na hlavní silnici směřující od Křížánek. Vedle toho je na všech mapách také zachycen nově vytvořený stavební celek tří objektů v blízkosti milovské hájovny číslo 10, z nichž dvě stavby považuje stabilní katastr za zděné. Červenou barvou pro zděné objekty je vyznačeno také velkoryse pojaté stavení pod číslem 35, které mělo sloužit jako ubytovna¹²⁶ sklářských dělníků. Náročnost při budování sklárny potvrzuje také změna ve vedení mlýnského náhonu, jehož nejsevernější část se posouvá přibližně o šířku bývalého rybníku na východ a prochází přes dvě téměř pravoúhlá zalomení skrze soubor tří objektů poblíž chalupy číslo 10. Výmluvně je tím potvrzena potřeba síly vodního proudu k plnění účelu nejméně obou nově postavených zděných staveb.

Pochopení jejich úlohy v rámci sklárny napomáhá mapový list¹²⁷ druhého vojenského mapování z roku 1853 se zřetelným přípisem *Glasschleiferei*. Vedle toho, že se tím Adámkovo vročení vzniku

---

¹²⁴ Adámek, Karel Václav. Sborník okresu hlineckého. Hlinsko: Výbor národopisné výstavy v Hlinsku, okresního zastupitelstva hlineckého a Občanské záložny v Hlinsku, 1897.

¹²⁵ SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 3918, č. mapy 115 a inv. č. 3919, č. mapy 116.

¹²⁶ Takto objekt číslo 35 označuje Kapusta, Jan. Sklářství na Horácku. Polička: Městské muzeum Polička, 1971.

¹²⁷ II. vojenské mapování. In: Virtuální mapová sbírka Chartae-Antiquae.cz [online]. Zdi by: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i. Dostupné z: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/13267>.

brusírny stává méně důvěryhodným, vzniká zároveň otázka, co vedlo ke zřízení budov pro tento provoz právě v blízkosti hájovny. Vysvětlení lze asi hledat v křížení nově vzniklé páteřní cesty s náhonem právě v těchto místech. Jednou z těchto zděných budov byla také stoupa, jejíž práci rovněž odpovídala potřeba vodní energie.

Překládání části tohoto náhonu, stavba komunikační spojnice ke sklárně, výstavba jednotlivých budov a jistě řada dalších souvisejících činností, které jsou mapami nezachytitelné, to vše opravňuje k domněnce, že počátky sklárny jako soboru stavebních objektů, nikoliv provozu jako takového, lze snad hledat ještě před začátkem 30. let 19. století, což by mohlo do hry vracet Adámkem uvedený rok 1827. Pokud tomu tak skutečně bylo, je třeba vrátit se také k dříve uvedené výměně mlynáře Schulze za Mlynáře Neumanna. Celý podnikatelský počín vrchnosti musel nutně vyřadit na nějaký čas z provozu také mlýn. Jak tuto skutečnost syn Norberta Schulze snášel a zda vstoupil s vrchnostenskými úřady do sporu, kterým si mohl podržnout větev, nedovolují známé prameny jakkoliv zachytit. Těžko jej však něco podobného mohlo nechat klidným natolik, aby trpně vyčkával, až se věci vrátí zpět ke svému pořádku. Úpadek mlynářské živnosti musel nutně přijít a sklárna tak zřejmě prvně zasáhla do nastaveného běhu milovské obce, aniž by vůbec byl zahájen její provoz.

V odstavcích o zatížení milovských poddaných povinnostmi vůči vrchnosti byla na závěr zmínka také o povstání, které popisuje Adámek v jiné své práci¹²⁸ a do kterého se měly zapojit vedle řady sousedních vsí rovněž Milovy. Nejen povolání vojenské posádky na potlačení vzbouřených hospodářů, ale také jednání o dědičném prodeji usedlostí klade Adámek do roku 1831 a píše dále, že pokračovalo při opakovaném nasazení vojenské síly s přestávkami až do začátku 40. let 19. století a představovala poslední organizovaný odpor poddaných na rychmburském panství před rokem 1848. Možná právě tyto děje odráží také zavedení nejstarší známé gruntovní dominikální knihy pro Milovy¹²⁹, přestože výše popisované náznaky by snad mohly dokládat zavedení zákupu alespoň chalup dominikalistů ještě mnohem dříve, na konci 80. let 18. století. Ani v Adámkových pracích však není vyjádřen jednoznačný závěr, který by potvrzoval zavedení tohoto dílčího dědičného zákupu. Není však nutné na tomto místě znovu otevírat otázku, které se věnuje jiná část této práce, ale spíše zasadit počátky milovské sklárny do širšího rámce souvislostí a pokusit se nastínit postoje milovských osadníků, se kterými přijali podnikatelské úsilí novopečeného majitele rychmburského panství. Jak je zřejmé, nebyla sklárna z jejich strany nijak nadšeně vítána, přestože zabírala západní a méně hospodářsky žádanou část milovského výběžku. Zda měla na průběh událostí počátku 30. let 19. století dopad případně také epidemie cholery roku 1831, dostupné prameny nepotvrzují.

---

¹²⁸ Adámek, Karel Václav. Příspěvky k dějinám selského lidu z okolí Hlinska v XVIII. Věku, s. 13. Praha: Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1896.

¹²⁹ SOA Zámorsk. Fond NAD č. 192; Sbírka pozemkových knih Východočeského kraje 1517 – 1892: Pozemkové knihy okresního soudu Hlinsko 1551 – 1882. Kniha č. 48.

Dalšími prameny, které zřejmě hovoří v neprospěch některých Adámkových údajů, jsou opět neocenitelné a v této době již lépe členěné zápisy v matričních knihách¹³⁰ katolického farního úřadu ve Svatce. Jestliže do poloviny 30. let 19. století zachycují jejich stránky po dlouhé časové období od začátku 80. let 18. století jen hrstku osadníků římskokatolického vyznání, přichází po roce 1835 zlom. V souvislosti s pracovními příležitostmi nabízenými sklářským provozem se novými milovskými obyvateli stává značné množství osob. Během prvního desetiletí, kdy je možné tento nárůst pozorovat, jde o desítky jedinců. V roce 1845 je možné napočítat už na osm desítek lidí, a to pouze sklářských dělníků, kteří na Milovech současně zakládají rodiny. Přicházejí z nejrůznějších končin, někdy velmi vzdálených. Postupně se objevují skláři nejrůznějšího zaměření. Vedle samotných sklářů a sklářských tovaryšů, kteří pracují s roztaveným kmenem, jde dále o stupaře drtící surovinu, šálíře zatápějící v pecích, brusiče a malíře hotových výrobků a další, o nichž se zápisy zmiňují jen jako o pracujících ve *sklenné fabrice*. V časové posloupnosti se objevují dělníci původem ze Zbraslavic, Světlé nad Sázavou, Telecího, Loukovic, Cerekvice, Tasic, Českých Budějovic, Chotěboře, Horního Prysku, Žamberku, Dobré Vody, Sokolova, Studnice, Smrčné, Pustého Lhotska nebo Lipnice. Není možné nalézt mezi nimi nějaký společný znak kromě toho, že mají všichni blízko ke sklářskému či obecně hutnímu řemeslu. O vztahu milovských osadníků ke sklárně hovoří také ta skutečnost, že se v jejich řadách neobjevuje ani jeden člen žádné ze zdejších známých rodin. K prolínání starších osadníků do života sklárny dochází až později, ale až do jejího zániku jen ve velmi malé míře.

Počínaje Adámkem se všichni autoři¹³¹, kteří do svých pojednání zmínku o sklárně řadí (samostatná práce, která by se zabývala výhradně milovskou sklárnou, zatím chybí), shodují na tom, že provoz nebyl veden ze strany vrchnosti přímo, ale sklárna pracovala v rámci nájemní smlouvy. Doklady o pronájmu sklárny v archivním fondu rychmburského velkostatku se vztahují až k době nejdříve od roku 1837, přesto František Bukáček klade uzavření smlouvy již do roku 1835, ovšem bez uvedení svého zdroje. Zdá se, že jde o další méně pravděpodobný údaj přejatý z Adámkova díla vedle údajů dalších, které se vytrvale udržují ve všech pojednáních vzniklých v průběhu 20. století, která se jakkoliv milovské sklárny dotýkají. Objasnění všech důležitých okolností spojených s počátky pozoruhodné sklářské výroby na Milovech zůstává předmětem dalšího nezbytného bádání. Jak vyplývá z nastíněného stavu poznání prostředkovaného staršími drobnými pracemi, ke zpracování náležitého díla, které by odpovídalo významu pravděpodobně největší horácké sklárny a

---

¹³⁰ MZA Brno. Fond Zn. E 67; Sbírka matrik 1579–1949 (1951): farní úřad Svatka, matrika N 1820 - 1837. Sign. 16273; matrika N 1838 - 1853. Sign. 16278.

¹³¹ S postupem doby se dočkala milovská sklárna pozornosti např. in Svoboda, Josef František. Horácké sklo; Příspěvek k dějinám moravského sklářství in Národopisný věstník československý č. 1, ročník 21s. 64 - 94. Praha: Národopisná společnost československá, 1928. Bukáček, František. Zaniklé sklárny v Pusté Rybné a Milovech in Český lid č. 3, ročník 44, s. 118-122. Praha: Etnologický ústav Československé akademie věd, 1957. Bukáček, František. Zdobení horáckého skla. Žďár nad Sázavou: Okresní vlastivědné muzeum Žďár nad Sázavou, 1966. Kapusta, Jan. Sklářství na Horácku. Polička: Městské muzeum Polička, 1971.

zohledňovalo v plném rozsahu zejména archivní prameny a nikoliv jen Adámkovy spisy, stále nedošlo.

Zápisy matrik mezi dalšími dělníky zpravují také o Jiřím a Karlu Konratovi, jejichž příbuzenský vztah není zcela zjevný. Rozhodně nešlo o bratry, jak je možné dokázat na základě těchto zápisů. Prvého z nich dávají do souvislosti se sklárnou v Tasicích na světelském panství, druhého pak s Kamenickým Šenovem. Pod jménem Konratů je sklárna vedena po další dobu, dokud pozici nájemce nezískal Jan Gerhardt¹³². V jiném ze svých děl¹³³ upřesňuje Adámek, že šlo o tři bratry Josefa, Karla a Emanuela Konratovy a výstavbu sklářských objektů pro ubytování dělníků dává do souvislosti až s rokem 1835, kdy se vedení výroby ujali. Potřeba hlubšího upřesnění okolností vzniku a provozu sklárny je tím opět jen potvrzena.

Další neopominutelnou postavou z řad nových obyvatel milovského výběžku, kteří našli svou obživu nepochybně právě v souvislosti se zahájeným sklářským dílem a na které pamatují stránky matričních knih, je roku 1842 šenkýř (či později přímo pachtýř hospody) Ignác Weiss z nedalekého Cikháje. Tato zmínka je o to zajímavější, že umisťuje šenkýře a s ním tedy možná i samotný šenk do starší chalupy pod číslem 8, kterou tou dobou neobývá nikdo jiný, přestože dříve byla řádnou usedlostí mezi milovskými chalupami. Jde tak nejen o prvou zmínku o výčepní živnosti na území Milov, ale také o doklad významové proměny staršího stavení. Soudě dle souvislostí, je třeba hledat její hosty spíše mezi sklářskými dělníky, než mezi samotnými milovskými hospodáři.

František Bukáček ve svém článku tuto hospodu zmiňuje; ve vztahu ke sklárně popisuje dva hostince, u Jílků (dřívější Weissův právě v čísle 8) a u Čapků. Dále dva řezníky, pekaře a krupaře v jedné osobě a krejčího. V závěrečném souhrnu literatury pak uvádí Adámkova díla. Nakolik jsou však ostatní údaje spolehlivé a proč by měly být jiné živnosti spojovány pouze se vznikem sklářského okrsku, není zcela jasné. Tím spíše, že řeznické řemeslo provozoval Václav Vašek do roku 1851 v rámci původní milovské obce při usedlosti pod číslem 19 a krejčovských živnostníků na Milovech bylo několik současně.

Přestože zahájení činnosti sklárny znamenalo z hlediska počtu obyvatel milovského výběžku prudký nárůst, je patrné její vydělení z dosavadní obce a možná odtažitost jejích obyvatel, působená snad také nedůvěrou k mase nově přichozích dělníků. Jejich množství se záhy mohlo rovnat celkovému počtu všech osadníků. Sklárna je alespoň ve svých počátcích tedy svébytnou jednotkou uprostřed stabilizované starší vsi a spíše než o milovskou sklárnu zapojenou do zaběhlého chodu obce jde o sklárnu na Milovech, kterou s dominikální vsí pojí jen společná poloha.

---

¹³² Jde o údaj uvedený in Bukáček, František. Zaniklé sklárny v Pusté Rybné a Milovech. Český lid č. 3, 1957, ročník 44, s. 118-122. Praha: Etnologický ústav Československé akademie věd. Archivním bádáním prozatím nebylo ověřeno.

¹³³ Adámek, Karel Václav. Paměti o školách v okrese hlineckém. Hlinsko: Nákladem okresního zastupitelstva hlineckého za účasti místní školní rady hlinecké a spolku Komenského, 1891.

Poměrně krátké období činnosti sklárny zůstává v protikladu k její úloze v milovské historii. Ať už byl vztah místních osadníků k hutnímu podnikání nad zákrutami Svratky jakýkoliv, je nepochybné, že právě sklářská výroba zařadila Milovy do obecnějšího povědomí; je-li na tuto ves vzpomínáno ještě dnes, pak nejčastěji ve vztahu právě ke sklárně. K tomu je třeba navíc podotknout, že jediný objekt, který se v poslední době dočkal nákladné obnovy, je poslední zachovalá budova připomínající sklářská stavení. Nakolik je však provedení této obnovy ve shodě s výpovědní hodnotou objektu a ctí jeho stavební vývoj, není v silách této práce zhodnotit.

Jestliže počátky sklářství na Milovech zůstávají prozatím málo zřetelné a spíše rozpačité světlo na ně vrhá ve své práci Adámek, je třeba naopak ocenit údaje, které přináší zřejmě jako očitý svědek zániku sklářského okrsku¹³⁴. Ukončení provozu klade do roku 1889 a vysvětluje konkurenční přesilou, k níž přispívala odlehlost Milov od železniční trati a zvyšující se ceny palivového dřeva. Bourání převážné většiny budov pak proběhlo v letech 1892 a 1893, což ostatně dokládají také další prameny.

3.3. Ves helvítů

Podstatnou změnou, kterou na Milovy přinesl počátek 80. let 18. století, byl konfesní přestup drtivé většiny zdejších osadníků. Ani v tomto případě není možné vyhnout se údajům matrik, které přinášejí vedle množství evidenčních zápisů také prameny připojené ke knihám a zpravující o celé řadě dílčích skutečností. Zejména jde o vůbec nejstarší matriku¹³⁵ narozených a zemřelých vedenou reformovaným sborem v nedalekém Svratouchu.

Na prvních stránkách přináší souborné přehledy všech věřících dle příslušných obcí, mezi kterými nechybí ani Milovy, kam řadí následující jména¹³⁶ (podoba je přizpůsobena současným pravidlům a znění, které užívají jejich potomci dodnes):

Ferdinand Jelínek, žena Kateřina Kopecká; č.p. 1

děti: Tomáš, Jan

Václav Kosař, vdovec; č.p. 3

- děti: Jan, Václav, Alžběta, Kateřina

Václav Hubík, manželka Kateřina; č.p. 3

Jan Kučera, manželka Anna Luňáčková; č.p. 4

- děti: Anna, Kateřina, František

Jan Brokl, manželka Veronika Niklová; č.p. 7

---

¹³⁴ Adámek, Karel Václav. Sborník okresu hlineckého. Hlinsko: Výbor národopisné výstavy v Hlinsku, okresního zastupitelstva hlineckého a Občanské záložny v Hlinsku, 1897.

¹³⁵ SOA Zámorsk. Fond NAD č. 190; Sbírka matrik Východočeského kraje, 1587 – 1949: farní úřad českobratrské církve evangelické ve Svratouchu, matrika NZ 1782 – 1849. Sign. R 17-1.

¹³⁶ Pod tímto seznamem je zřejmě dodatečně připsán ještě Josef Svoboda s manželkou Terezií (dcerou) Jakoba (Herneše) a dětmi Terezií, Annou a Josefem a jeho dcerou Lidmilou. Později se v zápisech jejich jména však již neobjevují.

- děti: Josef (voják), František, Jan, Karel, Filip, Anna, Veronika

Josef Vašek, manželka Kateřina Broklová; č.p. 9

- děti: Josef, Vojtěch

Josef Bednář, manželka Kateřina Jelínková; č.p. 10

- děti: Václav

vdova Žejdlíková; č.p. 11 (zde také Tomáš Bureš)

- děti: František (voják), Václav, Josef

- tam také

Vojtěch Fajwot, manželka Anna Halámková č.p. 12

- děti: Anna po Janovi Hanzálkovi (?)

Tomáš Vašek, manželka Alžběta Hernešová; č.p. 13

- děti: Josef, Terezie, Karel, Anna

Josef Koborka, manželka Kateřina Hernešová; č.p. 13

- děti: Rozálie, manželka Jakuba Herneše (?)

Jiřík Schulz, syn Vojtěch Schulz, manželka Terezie Vondrová (Wondry); č.p. 15

- děti (další): Josef, Tomáš, Jan, Dominik, Jiřík, Matěj

Tomáš Kočvara (chybně zapsán jako Kučera; jméno Kučera, které se na Milovech také vyskytuje, zůstává však na stránkách katolických matrik), manželka Dorota Tvrdá; č.p. 16

František Kaštánek, manželka Alžběta Kočvarová (opět chybný zápis Kotčwálka); č.p. 17

- děti: Tomáš, Antonín, Alžběta (k jejímu jménu připsán pravděpodobně pozdější manžel Jos. Borihta)

František Kaštánek mladší, manželka Anna Žejdlíková; č.p. 16

- děti: František, Josef, Antonín

Josef Kladenský, manželka Magdalena Korcová; č.p. 18

- děti: Václav, Kateřina, Terezie, Anna

Jan Vašek, manželka Terezie Žejdlíková; č.p. 19

Všichni nově zapsaní osadníci přestoupili k reformovanému (helvétskému) vyznání dne 5. prosince 1781, jak potvrzuje úvodní odstavec tohoto seznamu. Porovnání s výčtem jen o málo starší sirotčí knihy z roku 1769, o které byla řeč dříve, ukazuje, jak významný podíl představují milovští *helvíti*. Rychlý spád událostí nedovoluje očekávat úvodní přešlap v podobě prvotního přihlášení k augšpurskému vyznání, který byl v mnohých případech střídán náhlým příklonem k helvétskému. Podobná nedorozumění, jaká provázela rozhodování o přestupu k evangelické či reformované církvi, která popisuje ve své knize¹³⁷ Eva Melmuková, nejsou příznačná pro tuto oblast a nelze s nimi počítat. Pokud k vyhlášení tolerančního patentu na rychmburském panství došlo skutečně 24.

---

¹³⁷ Melmuková, Eva. Patent zvaný toleranční. Praha: Mladá fronta, 1999.

listopadu 1781, jak se ve svém pojednání¹³⁸ domnívá Ladislav Nekvapil, pak by řešení případného omylu muselo zdárně proběhnout za velice krátkou dobu.

Z milovských rodin, jejichž osudů bylo možné se okrajově dotknout v předcházejícím textu, zůstali v řadách katolické církve jen mlynářští Schulzové a všichni v této době známí panští hajní. Přestože v úvodním soupisu matriky reformovaného sboru ve Svratouchu chybí jméno Václava Roušara, nebo alespoň jeho syna Jana, uvádějí je všechny následné matriční zápisy také jako osoby nekatolického vyznání. Po dlouhou dobu je rovněž možné sledovat vedení dvojích matričních zápisů jak na katolické faře, tak v rámci svratoušského sboru, zatímco některé zápisy (nejčastěji o sňatcích) zcela chybí a je třeba doplňovat potřebné údaje na základě domněnek.

Rozhodné jednání, jaké prokázali milovští nově zapsaní *helvíti*, ukazuje, že jejich ves neležela stranou hlavních zpravodajských proudů a v nastalé situaci po vydání patentu se dokázali bez obtíží orientovat. Jak silnou roli v tom hrálo navazování na tradici předků, nebo pospolité vnímání obce současníků, lze dnes jen obtížně rozhodnout. Odlehlé Milovy asi ani nepředstavovaly hlavní cíl katolické agitace, pokud i sama vrchnost dokázala projevit jistou shovívavost v otázkách náboženského života. Dle Nekvapilových slov mimo jiné hrabě Filip Kinský, tehdejší majitel panství, nově přichozímu reformovanému krounskému pastovi Ferenci Kovacsovi dokonce umožnil uspořádat bohoslužbu přímo na rychmburském hradě a při té příležitosti pronést modlitbu, která je dle Nekvapila údajně prvou oficiální reformovanou modlitbou pronesenou v Čechách po vydání tolerančního patentu.

Jistě svou úlohu sehrál také příchod svratoušského pastora Michaela Viczentze z Uher. Čeští krajané v Uhrách představovali pro nově vznikající české i moravské sbory jistě značnou oporu¹³⁹. Jejich schopnost zprostředkovat domácím souvěrcům pomoc zajistila, že sbor ve Svratouchu mohl prokazatelně zahájit svou činnost již na konci roku 1781, a nikoliv až o rok později, jak píše Nekvapil, třebaže tou dobou ještě nemohli využívat svou vlastní modlitebnu.

Klíčovou prací pro poznání těchto dějů na rychmburském panství odvedl opět Karel Václav Adámek svou dvoudílnou edicí¹⁴⁰ řady pramenů, mezi kterými se nacházejí také dokumenty se vztahem k Milovům. Nejstarším z nich je odpověď Filipa Kinského z 18. května 1783 na suppliku členů svratoušského sboru, mezi kterými byli také milovští. Vyřízení žádosti o potvrzení Michaela Viczentze za pastora, který, jak je zde psáno, údajně neovládal český jazyk, je vázáno na předložení jeho osobních dokladů. Dalším dokumentem je soupis tolerovaných nekatolíků na rychmburském

---

¹³⁸ Nekvapil, Ladislav. Kraj „náboženských blouznivců“ v době rané tolerance: Rychmbursko kolem roku 1781. Východočeský sborník historický č. 22, 2021, s. 207 - 238. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích.

¹³⁹ Více k tomu opět in Melmuková, Eva. Patent zvaný toleranční. Praha: Mladá fronta, 1999.

¹⁴⁰ Adámek, Karel Václav. Listiny k dějinám lidového hnutí náboženského na českém východě v XVIII. a XIX. věku, díl I. Praha: Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1912. Listiny k dějinám lidového hnutí náboženského na českém východě v XVIII. a XIX. věku, díl II. Praha: Česká akademie věd a umění v Praze, 1922.

panství ze 30. června 1784, který už jen doplňuje poznatky z matrik pokrývajících dané období a nepřináší jinak žádné nové skutečnosti o situaci na Milovech. Živěji přibližuje dění *Prothocola deren ob der Herrschaft Richenburg befündlichen Accatholiken*, čtyři sešity dle jednotlivých kolatur (farních obvodů), kterými se Adámek velmi zevrubně zabývá. Mezi nimi prosvítá také zpráva ve vztahu k milovské chalupě a lze se dočíst, že [...] v Milovech při č. 16 poznamenáno, že otec Rosarie, dcery Matěje Žejdlíka, děvečky to u Tomáše Kočvary, i matka její jsou katolíci; hospodář ji musel přemluvit tu dceru jinam dát do služby. Pozdější zmínka o Milovech, která se nachází v Adámkem vydaných pramenech, se týká výslechu náboženského blouznivce Josefa Cacha, zapsaného dne 26. června 1800, když se zmiňuje o setkání s dalším blouznivcem Josefem Veselým z Moravských Křižánek. Vypovídá, že [...] vono se nám trefilo mně a mýmu strýci Janovi Cachovi s obilím z Nového města jet, a právě byla konskripce na Milovech, tam sme krmili a tu on nám pověděl, že se jich tak 6 numer vyznalo. Přestože Cachovo svědectví hovoří o křižáneckých tolerančních sektářích¹⁴¹, lze se alespoň dozvědět, že tou dobou i na Milovech probíhala soupisová činnost, která měla zřejmě postihnout případné stoupence netolerovaných církví či sekt. S blouznivci je spjata také Adámkem editovaná zpráva tehdejšího svratoušského evangelického faráře Václava Francouze ze 13. února 1817, která se v závěru dotýká rovněž milovských farníků. [...] Milovští vůbec všickni se vzdáleností cesty vymlouvají, že oni příležitější cesty do Německého mají; však ale kdo je k tomu shromáždění přivtělil & cet ? a zdaliž jest dostatečná tato výmluva jejich ? kterouž snad k zakrytí své vlažnosti užívají. Slovy dokazujícími svéráz milovských obyvatel farář svou zprávu nekončí a stěžuje si dále na výmluvy spojené s věkem a churavostí, kterými vysvětlují také ostatní farníci svou náboženskou liknavost nejen v zimním, ale též v letním období.

Úhrnem na Milovech počet nekatolických obyvatel v průběhu sledované doby nepřesáhl dvě desítky rodin. Z celkového počtu nekatolíků na počátku působení tolerančních sborů, který dle Adámkových údajů činil 3090 osob, představuje milovská obec jen nepatrný zlomek, o to více však semknutější a trvanlivější. Výmluvně o tom svědčí skutečnost, že po roce 1835, kdy se na Milovy přihnul příval sklářských dělníků výhradně katolického vyznání, nelze po značně dlouhou dobu na stránkách matrik nalézt žádný zápis o smíšeném manželství. Snad také to je dokladem odtažitosti vůči nové sklárně.

V polovině 19. století zůstává počet nekatolických rodin obdobný jako na prahu 80. let 18. století, což je možno vyčíst z dalšího dokumentu připojeného k nejstarší matrice svratoušského sboru, který přináší zprávy o poplatcích. Z poněkud zmatené tabulky lze vyčíst, že do kassy kazatelské přispívají nejvíce sedláci Jan Dudek, Josef Beneš, každý přes 7 zlatých ročně, a dále Václav a Jan Roušarovi, každý přes 6 zlatých za rok. Všichni ostatní platí částky nižší. Uveden je také sloupec pro kontribuce, které se pohybují na úrovni nejvýše 32 krejcarů.

---

¹⁴¹ Tohoto označení užívá ve své práci Nešpor, Zdeněk R. *Víra bez církve ? Východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2004.

Další, ovšem opožděnou, ale dodnes patrnou stopou, kterou vydání tolerančního patentu na Milovech zanechalo, je stále udržovaný evangelický hřbitov. Vznikl na hranici polí náležejících k usedlostem Roušarů a Jelínků¹⁴², později Hladíků. Nejprve byli milovští obyvatelé pochováváni na hřbitově ve Svratouchu, jehož vznik souvisí nepochybně s výstavbou zdejší evangelické modlitebny¹⁴³ roku 1782. Soudě na základě matričních zápisů, je třeba hledat počátky milovského hřbitova pravděpodobně v pokročilé 2. polovině či snad až v závěru 19. století. O dobách, kdy milovští ještě nacházeli místo svého posledního spočinutí ve Svratouchu, podává pozoruhodné svědectví okolnost spojená s počátkem 60. let 19. století. Tehdy je u značného množství úmrtních zápisů uvedeno, že osoba byla pochována svratoušským evangelickým učitelem Josefem Línkem na základě pověření evangelického faráře v Krouně Antonína Košuta. Jinde je však uveden pouze jako svědek samotného obřadu. Mezi řádky tak lze číst o těžkostech, se kterými se svratoušský sbor musel potýkat a o postavení místního učitele, který stál v jeho čele v dobách, kdy chyběl náležitý duchovní správce. Evangelickou školu ve Svratouchu navštěvovali nepochybně od jejího zřízení roku 1783¹⁴⁴ také děti milovských osadníků, přestože přímé důkazy zde chybí. Poté, co byla v rámci sklářského okrsku zbudována také soukromá jednotřídní škola¹⁴⁵ pro děti sklářů, našli v ní možná umístění také ostatní milovští žáci. Jakou roli v tom hrála konfesní příslušnost a zda evangeličtí školáci nemuseli nadále docházet až do Svratouchu, není možné objasnit. Sám Adámek si povzdechl, že o milovské škole zachovalo se velice málo zpráv. Uvádí ovšem výčet známých učitelů, mezi které řadí rovněž blíže neurčeného Roušara. Zda je v nějakém blízkém vztahu ke známým milovským *helvítům* a hospodářům téhož jména, je sice velmi pravděpodobné, ale neprokazatelné. V každém případě by to podporovalo domněnku, že škola při sklárně se neuzavírala ani dětem evangelických osadníků.

Uzavření školy klade Adámek již před rok 1883, (tehdy však ještě není možné pozorovat znatelný pokles počtu obyvatel, který přinesl závěr 19. století). Poté byla jak pro děti z Milov, tak z Českých Křižánek nadále příslušná škola v Moravských Křižánkách. To už je však doba, kdy Milovy nejsou samostatnou vsí.

---

¹⁴² Poslední hospodář toho jména, Tomáš Jelínek, zemřel roku 1829 v usedlosti číslo 1; tím se z řady osadníků po sto letech vytratilo poslední jméno, které ještě upomínalo na počátky osídlení na jihu milovského výběžku.

¹⁴³ Poche, Emanuel a kol. Umělecké památky Čech, díl III.; P/Š. Praha: Academia, 1977 – 1982.

¹⁴⁴ Více in Adámek, Karel Václav. Paměti o školách v okrese hlineckém. Hlinsko: Nákladem okresního zastupitelstva hlineckého za účasti místní školní rady hlinecké a spolku Komenského, 1891.

¹⁴⁵ Tamtéž.

4. Milovské století po roce 1850

4.1. Milovy a Křižánky

Změny zavedené po roce 1848 dopadly také na milovskou obec, která o dva roky později přestala být samostatnou vsí. Rok 1850 přináší nejen konec nejasností o správní příslušnosti Milov v dobách patrimoniální správy, s nimiž se pokoušely vypořádat úvodní oddíly, ale také novou vazbu, nebo snad nový druh vazby na sousední Křižánky. S nimi pak tvoří v souladu se zavedeným katastrálním vymezením Českých Křižánek jeden celek¹⁴⁶ po dobu dalších téměř osmi desítek let. Paradoxem zůstává, že se tak děje v dobách, kdy Milovy zažívají soustavný nebývalý nárůst počtu obyvatel a obdobný vývojový vrchol je zřetelný rovněž v hospodářské oblasti. Jiné dřívější ani pozdější roky zřejmě nebyly natolik příznivé k tomu, aby se z Milov stala samostatná obec zapojená do nových správních vztahů. Avšak nelze soustavně v pramenech sledovat, jak silná mohla být snaha svazek se sousedními Křižánkami opustit.

České Milovy jako osada Českých Křižánek nadále spadají¹⁴⁷ mezi roky 1850 až 1855 do nově utvořeného politického okresu Vysoké Mýto, později v období let 1855 až 1868 Hlinsko a konečně až do roku 1949 Chrudim. Vedle toho příslušejí mezi roky 1850 až 1855 do soudního okresu Skuteč a poté do roku 1949 Hlinsko.

Od roku 1869 dovolují demografické údaje lépe sledovat proměny počtu¹⁴⁸ obyvatel. Vrchol v tomto smyslu představuje rok 1880, kdy se množství milovských osadníků těsně přiblížilo hranici čtyř set. Jak bylo zmíněno výše, jedná se zejména o vliv nově přichozích za prací ve sklárně. V úhrnu však závěrečná čtvrtina 19. století představuje pro Milovy období, kdy se ze živé vsi pomalu stává odkvétající obec. Jedinou novou usedlostí, která se v té době objevuje, je zděné stavení pod číslem 41, spojované nejprve s rodinou Dudků ze sousední usedlosti číslo 9 a později se jménem rodiny Herzánů, jmenovitě s šenkýřem Karlem Herzánem, původem pravděpodobně z Moravských Křižánek. Je tím tedy doložena rovněž další provozovaná hostinská živnost v blízkosti skláren na konci 70. let 19. století. Jiný milovský Herzán, František, je uváděn jako zdejší brusič skla později spřízněný s rodinou Kaštánků.

Do těchto let je třeba také klást vybudování poslední výrazné spojnice vedoucí od brusírny skla severovýchodním směrem ke staré cestě na Březiny, k níž se připojuje nedaleko před stavením číslo 18. V současné době se jedná o jednu z nejdůležitějších milovských tras.

Žádné jiné znatelné proměny v podobě nových zákresů mapa Milov nedoznala a každé další desetiletí znamená jen úbytek jak v počtu obyvatel, tak dosavadní zástavby. Uvolněné plochy po sklářských budovách a brusírně zarůstají travou a spolu s nimi mizí někdejší hájovna číslo 10, kterou naposledy obývají v rychlém sledu osoby rozdílných profesí a jmen. Během necelých dvaceti let

---

¹⁴⁶ SOkA Žďár nad Sázavou. Fond NAD č. 650; archiv obce Milovy 1913 - 1945 (1949).

¹⁴⁷ Balcar, Vladimír - Havel, Radek - Křídlo, Josef - Pavlíková, Marie - Růžková, Jiřina - Šanda, Robert - Škrabal, Josef. Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, Svazek 1. Praha: Český statistický úřad, 2006.

¹⁴⁸ Tamtéž.

se v matričních zápisech objevují (obvykle jen jednou) různí zaměstnanci skláren, dále truhláři a dva lesníci. Celkem je možné napočítat téměř deset různých příjmení. Zřejmě se již tou dobou jednalo o prozatímní obydlí, jež bylo dáváno k užitku těm nejpotřebnějším osobám, které při první příležitosti hledaly střechu nad hlavou jinde. Samotní dřívější nájemci sklárny a její provozovatelé, bratři Konratové, odcházejí z Milov také. Poslední stopa, kterou je kupní smlouva¹⁴⁹ uzavřená v Hlinsku 25. listopadu 1882, náleží Josefu Konratovi, tehdy již opět z Kamenického Šenova. Vystupuje zde jako majitel dvou domů číslo 8 a 35, které odprodává včetně příslušných pozemků manželům Augustinovi a Johaně Břečkovým za celkovou částku ve výši 1 200 zlatých. Oba objekty (už dříve zmiňované) je možné na Milovech nalézt dodnes, i když jejich podoba podlehlá novodobým přestavbám.

Během poslední čtvrtiny 19. století Milovy přicházejí o významnou usedlost číslo 1, na níž hospodařil jeden z prvních milovských usedlíků Jiří Jelínek. V posledních letech, kdy je možné ještě na stránkách matrik¹⁵⁰ zprávy o této usedlosti nalézt, je spojována s rodinou Hladíků. Vůbec posledním jejím obyvatelem byl na počátku 80. let 19. století obuvník Josef Bukáček. Je však otázkou, zda se již nejednalo o dům na opačném břehu náhonu, dochovaný do dnešních dnů, který jediný v současnosti nese číslo 1. Samotné dávné Jelínkovo stavení, které mapa stabilního katastru zobrazuje v podobě čtyř budov obklopujících prostorný dvůr a které mohlo svým objemem zastínit i sousední Roušarovu usedlost číslo 3, zaniklo s největší pravděpodobností s odchodem posledních hospodářů na počátku 70. let 19. století. Otec Jakub i syn Josef zemřeli v témže roce 1873 s odstupem pouze několika málo dnů.

Útlum sklářské výroby, odchod dělníků, kteří ve sklárně pracovali a neusadili se poté na Milovech díky sňatkům, a zánik dřívější většiny budov na západní polovině milovského výběžku, to vše přináší do vsi klid, jaký mohli pamatovat jen ti nejstarší osadníci. V jiných dobách a jiných okolnostech by možná působily takové proměny jako úpadek, ovšem zdá se, že na Milovech vyznívaly nakonec přeci jen jinak. Přes setrvalý úbytek osadníků, který se zřejmě zastavil po roce 1910 a nijak znatelně jej neovlivnila ani válka, nastala doba stabilizace, která dovolila využít nových poměrů po roce 1918 k vyvázání Milov ze svazku s Českými Křižánkami. Tou dobou zde žijí přibližně dvě stovky stálých obyvatel, což je zhruba polovina oproti časům, kdy pracovala místní sklárna.

Roku 1928 byla založena pravděpodobně poprvé za dobu trvání milovské obce tradice starostenského úřadu. Na Milovech do té doby nelze ani nalézt stavení, které by mohlo být s nějakým podobným údělem spojováno, pokud nebude brán v potaz dříve naznačený význam zdejšího mlýna a prvého známého mlynáře Václava Divíše. Prvý byl onoho roku zvolen na místo starosty hospodář ze stavení číslo 9 (které se tak stalo místním obecním úřadem) Josef Vašek, tehdy již téměř šedesátiletý. Ještě předtím se dne 10. února roku 1928 konala ve dvě hodiny

---

¹⁴⁹ Pozůstalost obsahující dokumenty zachráněné bratry Josefem a Vladimírem Černými z Křižánek. Dnes uloženo v SOkA Žďár nad Sázavou (nezpracováno).

¹⁵⁰ MZA Brno. Fond Zn. E 67; Sbírka matrik 1579–1949 (1951): farní úřad Svratka, matrika NOZ 1737 - 1768. Sign. 16270.

odpoledne v místnosti dosavadního obecního starosty *schůze nově jmenovaných obecních správních komisí* za České Křižánky a Milovy. Znění zápisu z tohoto jednání se nezachovalo a zprávy o něm poskytuje pouze rukopisná pozvánka, kterou zachránila čínorodost bratrů Černých (více později). Tak se lze dozvědět, že jediným bodem programu jednání je *předání obecní správy novým obecním komisím správním pro každou obec odděleně*. Pětičlennou milovskou správní komisi tvořili Josef Vašek, Bohumil Neumann, Rudolf Göbel, Josef Kubík a František Jakl. Dalším pramenem dokládajícím jednání obou obcí je listina přítomných na mimořádné schůzi členů obecního zastupitelstva z 22. října 1928. O bodech jednání se nijak nezmiňuje, zato přináší cennou zprávu o složení prvního milovského zastupitelstva, nyní již v čele se starostou Josefem Vaškem. Dalšími členy jsou Rudolf Göbel, František Kaštánek, Josef Kubík, Josef Kalášek a František Jakl. Obdobné jednání obou dříve sloučených obcí dokládá ještě další rukopisná pozvánka, tentokrát na 20. ledna 1929 s přípisem, že účast všech členů rad je nutná a projednáváno má být rozdělení obecního rozpočtu na rok 1928.

Jak často družná jednání zastupitelů z Českých Křižánek a Milov v prvních letech po rozdělení probíhala, není známo. Uvedené dokumenty představují ojedinělý zdroj zpráv a soustavně vedené jednací protokoly jsou pro Milovy zachovány¹⁵¹ až od roku 1933. Přesto lze konstatovat, že poklidný chod života v obci ve 20. a 30. letech 20. století není poznamenán žádnou výraznou změnou, která by se v pramenech odrážela alespoň zprostředkovaně. Inventář pozemků a veřejného statku obce¹⁵² pro období let 1929 až 1949 ukazuje, že milovský obecní majetek obsahoval jen skromné položky. Vedle luk o výměře něco málo přes 2,5 ha, jedné pastviny *U stupárny* (5,54 ha) a jedné *Na hrázi* (9,14 ha), kousku obecního lesa (necelých 9 ha), nezbytných ulic a cest tvoří po celou dobu už jen stůl, lavice, dvě razítka, několik sbírek zákonů a železná kamna. Nepatrný obecní majetek, který byl nutně zdrojem jen nepatrných starostí, dovoloval životu na území milovského výběžku volně plynout a řešit jen běžné otázky řemesla, zemědělské činnosti a, jak se zdá, poměrně spokojených sousedských vztahů. Zůstane tak věčnou otázkou, kam by vedl a jak by se Milovy vyvíjely, nebýt zásahu další světové války. Rozkolísání, které přinesla, se projevilo roku 1941, kdy na vlastní žádost opouští svůj úřad dlouholetý dosavadní starosta Josef Vašek. Následná výzva¹⁵³ od Okresního úřadu v Chrudimi ke konání doplňovací volby nese datum 11. února 1941. Novým starostou se pak stává František Jakl, kterého střídá už v září téhož roku Augustin Břečka a úřad obce se tak přesouvá do stavení číslo 8.

Domy vlastněné Augustinem Břečkou uchovávaly ve svých zdech řadu významných pramenů, které se podařilo později uchovat díky pozornosti křižáneckých bratrů Josefa a Vladimíra Černých. Jejich záslužná sběratelská činnost, kterou vyvíjeli také v jiných případech, vedla k záchraně

---

¹⁵¹ SOKA Žďár nad Sázavou. Fond NAD č. 650; archiv obce Milovy 1913 - 1945 (1949).

¹⁵² SOKA Žďár nad Sázavou. Fond NAD č. 650; archiv obce Milovy 1913 - 1945 (1949). Inv. č. 24 a 25, kniha č. 22 a 23.

¹⁵³ Pozůstalost obsahující dokumenty zachráněné bratry Josefem a Vladimírem Černými z Křižánek. Dnes uloženo v SOKA Žďár nad Sázavou (nezpracováno).

cenných údajů, které doplňují poznatky o zdejších končinách. Přestože se vždy nedařilo jednat ve správný čas a mnohé podlehlo pochybným úklidovým akcím, získali bratři Černí celou řadu dokumentů. Část z nich se po smrti obou dostala do správy SOkA ve Žďáru nad Sázavou, kde budou zařazeny do příslušného archivního fondu. Některé dokumenty jsou ovšem ztraceny nehledě na snahu bratrů Černých; neuvážené zápůjčky množství původních dokumentů vedly k tomu, k čemu počínání v dobré víře vede nejčastěji.

4.2. Druhá demografická odbočka

Sledování změn v počtech obyvatel na rychmburském panství bylo v předminulé kapitole přerušeno závěrem 18. století. Až do ukončení působnosti patrimoniální správy v polovině 19. století nejsou v jednom pramenu k mání souhrnné údaje, které by poskytovaly celkovou představu o přesných číslech stavu obyvatel na rychmburském panství. Pozdější záznamy, které pro dobu počínající rokem 1869 zachycuje Historický lexikon obcí České republiky¹⁵⁴, však dokládají, že setrvalý nárůst nebyl během 19. století přerušen a lze jej předpokládat v neztěněné síle po celý předcházející čas, tedy pro období vymezené lety 1794 až 1869.

Ačkoliv po roce 1848, resp. 1850 zmizelo propojení vrchnostenskou správou a obce se staly součástí nově ustanovených okresů, bude touto krátkou odbočku tradiční územní jednotka brána v potaz, aby bylo možné poukázat na odlišnosti proti starším dobám.

Výjimečný početní nárůst obyvatel, působený činností sklárny, zařadil Milovy v početnosti do horní poloviny v řadě obcí někdejšího rychmburského panství a přiblížil je nesrovnatelně starším osadám, jako jsou Perálec nebo Mrákořín. Necelé čtyři stovky obyvatel, které se v těchto obcích nacházely, pak roku 1869 tvořily průměrné osídlení vsí, které kdysi náležely pod rychmburskou správu. Celkový počet lidí je vyčíslen téměř na 32 000, takže od konce 18. století přibýlo více jak 12 000 osob, což představuje nárůst o 65 %. Zároveň je třeba podotknout, že se tento údaj vztahuje na mnohem delší časový úsek, než je dříve užitý rozestup přibližně dvou generací. Sklon křivky opisující přírůstek obyvatel se tak zmírnil a tento pozvolný průběh byl stále zřejmější, jelikož za dalších čtyřicet let, do doby těsně před začátkem první světové války, přibýlo sotva 4 000 obyvatel; roku 1910 lze zaznamenat nárůst oproti předcházejícímu stavu o pouhých 12 %. Reprodukční schopnost rychmburských poddaných minulého a předminulého století se stala jednou pro vždy minulostí a 20. století přineslo dokonce opačné směřování. Roku 1950 se projevil výrazný pokles ztlačně pod hranici 30 000 lidí na území bývalého dominia a následující roky jej jedině podtrhly, jak ukázal také výše popsáný příklad milovských osadníků. Takový pokles znamenal návrat k početnímu stavu staršímu o jedno století. Nelze najít jedinou obec, kterou by nepostihl setrvalý úbytek z původního počtu obyvatel a nic na tom nezměnil ani počátek 21. století.

---

¹⁵⁴ Balcar, Vladimír - Havel, Radek - Křídlo, Josef - Pavlíková, Marie - Růžková, Jiřina - Šanda, Robert - Škrabal, Josef. Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, Svazek 1. Praha: Český statistický úřad, 2006.

4.3. Cesta k závěru

Stále ještě čerstvé správní samostatnosti Milov doba nepřála. Válečné roky a následný úpadek venkova se nevyhnuly ani jím a znamenaly opětovnou ztrátu svrchovanosti a připojení k Českým Křižáncům. Ovšem ve srovnání s přivalem dějinných událostí byla tato okolnost jen okrajovou maličkostí. Citelným projevem se stal zejména opětovný pokles počtu zdejších usedlíků, který již nedokázalo nic zastavit.

Podrobně o dění po roce 1941 zpravuje v úplnosti dochovaná kniha zápisů ze schůzí obecního zastupitelstva, obecní rady, pléna a rady místního národního výboru¹⁵⁵ v ucelené řadě do roku 1950. První zápis nese datum 12. září 1941, tedy den poté, co se svého úřadu starosty ujal Augustin Břečka. Obsahem jednání se stal obecní rozpočet a složení nové obecní finanční komise. Další zápis z 28. září téhož roku přináší přehled všech členů obecního zastupitelstva, jejichž počet stoupl na devět. Opět jsou toho dne řešeny zejména záležitosti rozpočtu na rok 1942; z uvedených údajů vyplývá, že obec musí řešit značný schodek. Cestu k tomu vidí nově ustanovená finanční komise vybíráním dávky z používaných místností, navýšením obecní přírážky k dani z příjmu a žádostí o poskytnutí příspěvku adresovanou zemskému výboru. Celkový schodek přesahuje částku 19 000 korun; dva válečné roky dopadly také na milovské obecní hospodaření. Dne 10. prosince se rozpočet dostává znovu na stůl, původní záměr je zamítnut a jako řešení jsou navrhovány nové dávky, mezi nimiž nechybí ani poplatky z nápojů, ze zábav nebo z karetní hry a kulečnicku, které jsou také schváleny. Závan válečné fronty je cítit také z rozhodnutí zaopatřit přednostně milovského obyvatele německé národnosti ve vazbě na jeho brannou povinnost, zatímco otázka opravy obecní cesty podél náhonu je řešena nařízením pracovní povinnosti místním občanům. Obdobně bylo rozhodnuto v souvislosti s naléhavým odstraňováním sněhu z cest již v březnu 1941 nařízením¹⁵⁶, které za neuposlechnutí hrozilo blíže neurčeným přísným pokutováním.

Přes veškeré zatížení formálností, jakou doba právě vyžadovala, a zakřivený sloh dokládají další zápisy neradostné poměry válečných let, mezi kterými lze nalézt např. také bod k úvěru na pořízení obecního býka a kozla ve smyslu vládního nařízení č. 361/1941 Sb.

V září roku 1942 rezignuje starosta Břečka na svůj úřad a po přechodné správě úřadujícího náměstka Josefa Kubíka je jedním bodem ze zápisu ke dni 8. srpna 1943 předání agendy novému starostovi Adolfu Lapáčkovi z Milov číslo 38. Jakýkoli náznak jeho volby však chybí. Od té doby se veškeré jednání týká výhradně rozpočtu, členové zastupitelstva jsou svoláváni stále méně a poslední schůze ve válečných časech se koná 14. února 1944.

Dalším jednacím dnem se stal až 13. květen 1945 *za přítomnosti všeho obyvatelstva*. Jediný bod představovala volba pětičlenného národního výboru. Dosavadní starosta Adolf Lapáček byl sice

---

¹⁵⁵ SOkA Žďár nad Sázavou. Fond NAD č. 651; Místní národní výbor Milovy (1935) 1945 - 1975. Ukládací č. 1.

¹⁵⁶ Pozůstalost obsahující dokumenty zachráněné bratry Josefem a Vladimírem Černými z Křižánek. Dnes uloženo v SOkA Žďár nad Sázavou (nezpracováno).

do jeho čela navržen, ale pokračování v dalším úřadu odmítl. Přesto svůj názor později změnil a v čele národního výboru se objevuje od 10. června 1945. Na konci téhož roku se poprvé dostává na pořad jednání elektrifikace a o rok později byla svolána ustavující schůze nového místního národního výboru. Ten se v převážné části svých jednání zabývá otázkami rozpočtu a elektrifikace po několika zmínkách zůstává stranou. Zato je dne 25. září 1948 vytvořena rolnická komise a 8. a 11. dubna 1949 projednáván pouze nákup úplného díla Aloise Jiráska v ceně 1 500 Kčs dle příkazu ministerstva informací a osvěty. Utužení dohledu nad zemědělskou činností pak odráží až zápis z 15. května 1950. Místní národní výbor projednává postup zemědělských prací a dodržování osevu dle osevního plánu pro rok 1950. Krátce nato, dne 6. června 1950, k tomu přistupuje příprava plánu na senoseč a schválení osevních ploch na rok 1951 či později hlasování o scelování pozemků a přidělování umělých hnojiv. Hned další jednání přichází s budovatelskými úkoly a již tak povrchní zápisy jsou zanášeny ideologickými položkami, jejichž obsah odtržený od zemědělského chodu neurčují skutečné potřeby obce. Vrcholem pak je usnesení o nákupu narozeninového obrazu prezidenta Gottwalda.

Až do roku 1949 se všechna jednání odehrávala v domech úřadujících starostů, potažmo předsedů místního národního výboru, přestože to potvrzují jen některé ze zápisů. Dne 6. května 1949 přichází první návrh na zřízení zvláštní úřadovny v *místnosti budov státních statků a lesů v Milovech*. Samotné zřízení tohoto pracoviště státní správy však není v žádném z předešlých zápisů zmíněno, přestože se nezbytně muselo dotýkat také obecního lesa. Opět se tento záměr objevuje 7. ledna 1950, kdy je vznesen návrh požádat Leopolda Kratochvíla o zapůjčení prostor jídelny ke konání budoucích schůzí.

Dalšího postup prorůstání struktur totalitního státu do života horácké vsi si vybral svou daň. Jako i jinde následovalo pokřivení sousedských vztahů, ještě v nedávné době živě vzpomínané některými pamětníky. Současně s tím mnozí dosavadní domovskou obec opouštějí a starší pokolení nemá již sílu čelit novým pořádkům. Po roce 1950 klesl počet obyvatel pod polovinu¹⁵⁷ předválečného úhrnu a nadále se snižoval. Přesto lze říci, že Milovy soustředěná hmotná i sociální likvidace venkova a nátlak družstevního hospodářství nezničily tolik, jako jiné vsi. Po celou dobu dokázaly Milovy uchovat svůj ráz a půdorysné uspořádání, jehož základní podoba byla vytvořena již během 18. století. Ničivá vlna stavebního úsilí projektových kádrů nezamořila soubor historických objektů žádným účelovým monumentem, který by popíral přirozeně dané měřítko zástavby. Za velké štěstí je třeba považovat zmaření všech snah o regulaci přirozeného toku řeky Svatky, které se prvně objevují v korespondenci¹⁵⁸ s Okresním úřadem v Chrudimi na začátku roku 1941. Díky tomu je možné ještě dnes zažívat tutéž lužní krajinu milovského výběžku v podobě, kterou znali už první osadníci. Nepochybně by podobné novodobé vodohospodářské dílo mělo za následek také

---

¹⁵⁷ Balcar, Vladimír - Havel, Radek - Křídlo, Josef - Pavlíková, Marie - Růžková, Jiřina - Šanda, Robert - Škrabal, Josef. Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, Svazek 1. Praha: Český statistický úřad, 2006.

¹⁵⁸ Pozůstalost obsahující dokumenty zachráněné bratry Josefem a Vladimírem Černými z Křižánek. Dnes uloženo v SOKA Žďár nad Sázavou (nezpracováno).

ztrátu mlýnského náhonu, který je jedinečným dokladem práce s vodní silou v podmínkách venkova za časů pozdního baroka.

Komunistické bezčasy s sebou však odneslo Milovy jako samostatnou obec. Roku 1975 se staly součástí nedaleké obce Sněžné¹⁵⁹. Prozatím poslední krátké období opětovně získané svébytnosti přišlo s rokem 1990. Od 1. 1. 1999 jsou pak Milovy zas jen místní částí Křižánek, v rámci nichž dnes tvoří svazek tří obcí společně s Českými a Moravskými Křižánkami.

4.4. Závěr

Předešlé odstavce mohly být pouhým nástinem příběhu Českých Milov, které jsou dokladem sídelní aktivity během 18. století. Celá řada skutečností mohla být zmíněna jen okrajově a množství badatelských úkolů čeká na své splnění. Hlavním cílem bylo především představit děje, které jsou spojené s jejich vznikem a utvářením, a upozornit na nezbytnost hlubšího zájmu o obydlené celky, které zůstávají v pozadí ve srovnání s výzkumem mnohem starší sídelní struktury. Některé z nich zanikly, staly se součástí jiných blízkých vsí, a to po stránce nejen správní, ale také fyzicky. Jiné přežily do dnešních dnů a uchovaly si jistou míru svébytnosti, jako je tomu v případě Českých Milov na bývalém rychmburském panství.

Cesta k poznání těchto osad je o to zajímavější, že příslušná dávka štěstí dovoluje dobrat se na základě archivního materiálu až ke zřetelně zachycenému výchozímu stavu, který bývá v případě nepoměrně strašich venkovských sídel obvykle nahrazován hypotézami či analogiemi a prvé písemné zmínky zastihují tyto obce již jako hotové útvary.

Společným rysem, který je možné přisoudit osadám spadajícím svým vznikem do časů pozdní horské kolonizace, je rozptýlená zástavba malého množství usedlostí bez zjevné prostorové hierarchizace s divoce členěným půdním přidělem na méně bonitních zeminách. Jak ukazuje příklad Milov, i taková sídelní struktura může úspěšně přežít. Zdá se dokonce, že je odolnější vůči narůstání či zahušťování, které lze pozorovat v osadách páteřní sídelní sítě, kde mnohdy takový vývoj překrývá starší půdorysný rozvrh a nejstarší jádrovou oblast činí občas nečitelnou. Pokud nezasáhne vrchnostenská vůle a nenaruší pozvolně utvářenou skladbu, jako se tomu stalo na Milovech výstavbou sklářské hutě a doplněním dopravní osnovy, nejsou zřejmé žádné překotné změny a sledování postupu osídlení vyžaduje soustředěný pohled. Budoucí badatelská práce má jistě šanci objasnit další črty, které nesla či stále nese tvář sídel nově vznikajících během 18. století. Svou roli sehrálo jistě také méně přitažlivé umístění těchto vsí mimo hlavní dopravní tahy nebo horší podmínky pro zemědělskou práci. Přesto se udržely a byly schopny poskytnout příležitost k postupnému nárůstu počtu obyvatel, jak dosvědčují právě Milovy. Pokud k úbytku obyvatel provázeného zánikem zástavby (mnohdy navíc násilně válčované nepatřičně působícími objekty, které původní venkovský ráz nijak necítí) skutečně došlo, byl dílem překotných změn způsobu

---

¹⁵⁹ Balcar, Vladimír - Havel, Radek - Křídlo, Josef - Pavlíková, Marie - Růžková, Jiřina - Šanda, Robert - Škrabal, Josef. Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, Svazek 1. Praha: Český statistický úřad, 2006.

života v průběhu 20. století, které se ukázaly být silnější než vnitřní stabilita obcí. Vyprázdnění obsahu českého venkova stále zůstává bolavým zásahem, který přinesl deformaci sídelní struktury v celostátním rozsahu a naléhavě žádá řešení.

České Milovy zanedlouho mohou oslavit třistaleté výročí prvé písemné zmínky v nenápadném matričním zápisu, který je zachycuje jako obydlenu ves. Ve spojení s tím by bylo na místě položit si otázku, jaké Milovy vlastně dnes nad svrateckými meandry leží. Nízký počet současných stálých obyvatel, který se pohybuje kolem jedné desítky, by mohl vzbuzovat představu, že jde o osadu již zaniklou, jež ožívá jen díky příležitostným návštěvníkům a rekreantům. Naplnění obrazu chodu venkovského života, jak je mnohdy nepoučeně lyrizován v mnohých představách, není jistě nezbytnou podmínkou k tomu, aby bylo možné hovořit o vsi stále trvajících. Ta zůstává sama sebou, vykazuje-li navíc stále tolik shodného se stavem, jaký je možné poznávat už na jejím počátku. Nejde tedy jen o pomístní název České Milovy, ale o skutečnou obec, která v současné době možná jen vyčkává lepších příštích dnů.

Přejme Milovům a zdejším osadníkům, aby mohli úspěšně navazovat na dílo započaté zakladateli v hloubi 18. století tak, aby horácká ves pod Čtyřmi palicemi neztratila nic ze své malebnosti.

5. Prameny a literatura

5.1. Prameny

5.1.1. Nevydané prameny

5.1.1.1. MZA Brno

- Sbírka matrik 1579–1949 (1951): farní úřad Svratka.
- VS Nové Město na Moravě.

5.1.1.2. Národní archiv

- Berní rula 14; Chrudimsko. Inv. č. 13.
- Fond Indikační skici stabilního katastru 1:2880. Čechy: k. ú. Březiny. Sign. CHR054018390.
- Sbírka map a plánů, 1568 - 1954 (1999). Mikrofilmy podrobného vojensko-zeměpisného popisu.

5.1.1.3. SOA Zámorsk

- Sbírka matrik Východočeského kraje, 1587 – 1949: farní úřad Hlinsko.
- Sbírka pozemkových knih Východočeského kraje 1517 – 1892: Pozemkové knihy okresního soudu Hlinsko 1551 – 1882.
- VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk.
- VS Rosice.

5.1.1.4. SOkA Žďár nad Sázavou

- Archiv obce Milovy 1913 - 1945 (1949).
- Místní národní výbor Milovy (1935) 1945 - 1975.

5.1.1.5. Ústřední archiv zeměměřictví a katastru

- Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2880. Čechy: k. ú. Křižánky. Sign. 0970-1-003.

5.1.2. Vydané prameny

- ADÁMEK, Karel Václav. **Listiny k dějinám lidového hnutí náboženského na českém východě v XVIII. a XIX. věku**, díl I. Praha: Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1912.
- ADÁMEK, Karel Václav. **Listiny k dějinám lidového hnutí náboženského na českém východě v XVIII. a XIX. věku**, díl II. Praha: Česká akademie věd a umění v Praze, 1922.
- MATUŠÍKOVÁ, Lenka - PAZDEROVÁ, Alena. **Soupis poddaných podle víry z roku 1651; Chrudimsko**. Praha: Národní archiv, 2017.

5.2. Literatura

- ADÁMEK, Karel Václav. **Lid na Hlinecku**. Praha: Archeologická komise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1900.
- ADÁMEK, Karel Václav. **Příspěvky k dějinám selského lidu z okolí Hlinska v XVIII. věku**. Praha: Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1896.

- ADÁMEK, Karel Václav. **Sborník okresu hlineckého**. Hlinsko: Výbor národopisné výstavy v Hlinsku, okresního zastupitelstva hlineckého a Občanské záložny v Hlinsku, 1897.
- BALCAR, Vladimír - HAVEL, Radek - KRÍDLO, Josef - PAVLÍKOVÁ, Marie - RŮŽKOVÁ, Jiřina - ŠANDA, Robert - ŠKRABAL, Josef. **Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, Svazek 1**. Praha: Český statistický úřad, 2006.
- BERANOVÁ, Magdalena - KUBAČÁK, Antonín. **Dějiny zemědělství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku**. Praha: Libri, 2010.
- BUKÁČEK, František. **Zaniklé sklárny v Pusté Rybné a Milovech**. Český lid ročník 44, 1957, č. 3, s. 118-122. Praha: Etnologický ústav Československé akademie věd.
- BUKÁČEK, František. **Zdobení horáckého skla**. Žďár nad Sázavou: Okresní vlastivědné muzeum Žďár nad Sázavou, 1966.
- HANZAL, Josef. **Vesnická obec a samospráva v 16. a na počátku 17. století**. Právněhistorické studie ročník 10, 1964, s. 135 - 147. Praha: Československé akademie věd.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan - DOBEŠ, Jan. **Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost**. 2. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.
- HOFMANN, Gustav. **Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy**. Plzeň: Státní oblastní archiv v Plzni; Muzeum Šumavy v Sušici, 1984.
- JEŘÁBEK, Richard - MAUR, Eduard - ŠTIKA, Jaroslav - VAŘEKA, Josef – ZPĚVÁK, Zdeněk - BAHENSKÝ, František Ed. - WOITSCH, Jiří Ed. **Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska IV: Etnografický a etnický obraz Čech, Moravy a Slezska (1500-1900): Národopisné oblasti, kulturní areály, etnické a etnografické skupiny**. Praha: Etnologický ústav akademie věd České republiky, 2004.
- KAPUSTA, Jan. **Sklářství na Horácku**. Polička: Městské muzeum Polička, 1971.
- KOSINOVÁ, Věra. **Pozemkové a jiné úřední knihy panství rychmburského**. Časopis pro dějiny venkova, 1927, č. 14. Praha: Československé podniky tiskařské a vydavatelské.
- KOTYŠKA, Václav. **Úplný místopisný slovník království Českého**. Praha: Bursík und Kohout, 1895.
- MALÝ, Karel. **Dějiny českého a československého práva do roku 1945**. Praha: Leges, 2010.
- MARKOVÁ, Zdenka. **Formování sídelních typů na Novoměstsku**. Český lid ročník 57, 1970, č. 4, s. 235 – 238. Praha: Etnologický ústav Československé akademie věd.
- MELMUKOVÁ, Eva. **Patent zvaný toleranční**. Praha: Mladá fronta, 1999.
- MÍKA, Alois. **Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století**. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960.
- MOLDANOVÁ, Dobrava. **Naše příjmení**. Praha: Agentura Pankrác, 2004.
- NEKVAPIL, Ladislav. **Kraj „náboženských blouznivců“ v době rané tolerance: Rychmbursko kolem roku 1781**. Východočeský sborník historický č. 22, 2012, s. 207 - 238. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích.
- NEŠPOR, Zdeněk R. **Víra bez církve ? Východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století**. Ústí nad Labem: Albis international, 2004.

- NOVOTNÝ, David. **Črty k správnímu vývoji rychmburského panství**. Chrudimský vlastivědný sborník č. 22, 2018, s. 133 - 180. Chrudim: Regionální muzeum v Chrudimi.
- ORTH, Jan - SLÁDEK, František. **Topograficko-statistický slovník Čech**. Praha: I. L. Kober, 1870.
- PALACKÝ, František. **Popis království českého**. Praha: Knihkupectví J. V. Calve, 1848.
- PETRÁŇ, Josef. **Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války**. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.
- POCHE, Emanuel a kol. **Umělecké památky Čech**, díl I.; A/J. Praha: Academia, 1977 – 1982.
- POCHE, Emanuel a kol. **Umělecké památky Čech**, díl III.; P/Š. Praha: Academia, 1977 – 1982.
- PROCHÁZKA, Vladimír. **Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století**. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.
- PROCHÁZKA, Vladimír. **Poddanské usedlosti na dominikální půdě v Čechách v letech 1550 – 1700**. Právněhistorické studie, 1959, ročník 5, s. 105 - 134. Praha: Československé akademie věd.
- PROFOUS, Antonín. **Místní jména v Čechách**, díl III. M-Ř. Praha: Česká akademie věd a umění, 1951.
- SEMOTANOVÁ, Eva - CAJTHAML, Jiří a kol. **Akademický atlas českých dějin**. Praha: Academia, 2014.
- SEMOTANOVÁ, Eva. **Historická geografie českých zemí**. Praha: Historický ústav AV ČR, 2002.
- SCHALLER, Josef František Jaroslav. **Topographie des Königreichs Böhmen**, XI. díl. Prag und Wien: in der von Schönfeldschen Handlung, 1789.
- SOMMER, Johann Gottfried. **Das Königreich Böhmen**. Praha: J. G. Calve'sche Buchhandlung, 1837.
- SPÁČILOVÁ, Libuše - SPÁČIL, Vladimír – BOK, Václav; spolupracovala SOUBUSTOVÁ, Jitka. **Glosář starší němčiny k českým pramenům**. Olomouc: Memoria, 2014.
- SVOBODA, Josef František. **Horácké sklo: Příspěvek k dějinám moravského sklářství**. Národopisný věstník českoslovanský č. 1, 1928, ročník 21s. 64 - 94. Praha: Národopisná společnost českoslovanská.
- ŠEBÁNEK, Jindřich - FIALA, Zdeněk – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. **Česká diplomatika do roku 1848**. Praha: Univerzita Karlova, 1984.
- TEPLÝ, Jaroslav. **Osady statku hradu Rychmburk v deskovém vkladu z roku 1392**. Pradubice: Ústav jazyků a humanitních studií University Pardubice, 1999.
- TLAPÁK, Josef. **K některým otázkám poddanské nezákupní držby v Čechách v 16. - 18. století**. Právněhistorické studie, 1975, ročník 19, s. 177 - 209. Praha: Československé akademie věd.
- VELKOVÁ, Alice. **Krutá vrchnost, ubozí poddaní ? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy**. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009.

6. Obrazová příloha

Obr. 1 chalupa nesoucí číslo 1; označení zaniklé usedlosti Jiřího Jelínka (zima 2020)

Obr. 2 stavení číslo 3 (zima 2020)

Obr. 3 milovský mlýn číslo 5 (zima 2020)

Obr. 4 stavení číslo 9 (zima 2020)

Obr. 5 stavení číslo 16 (zima 2020)

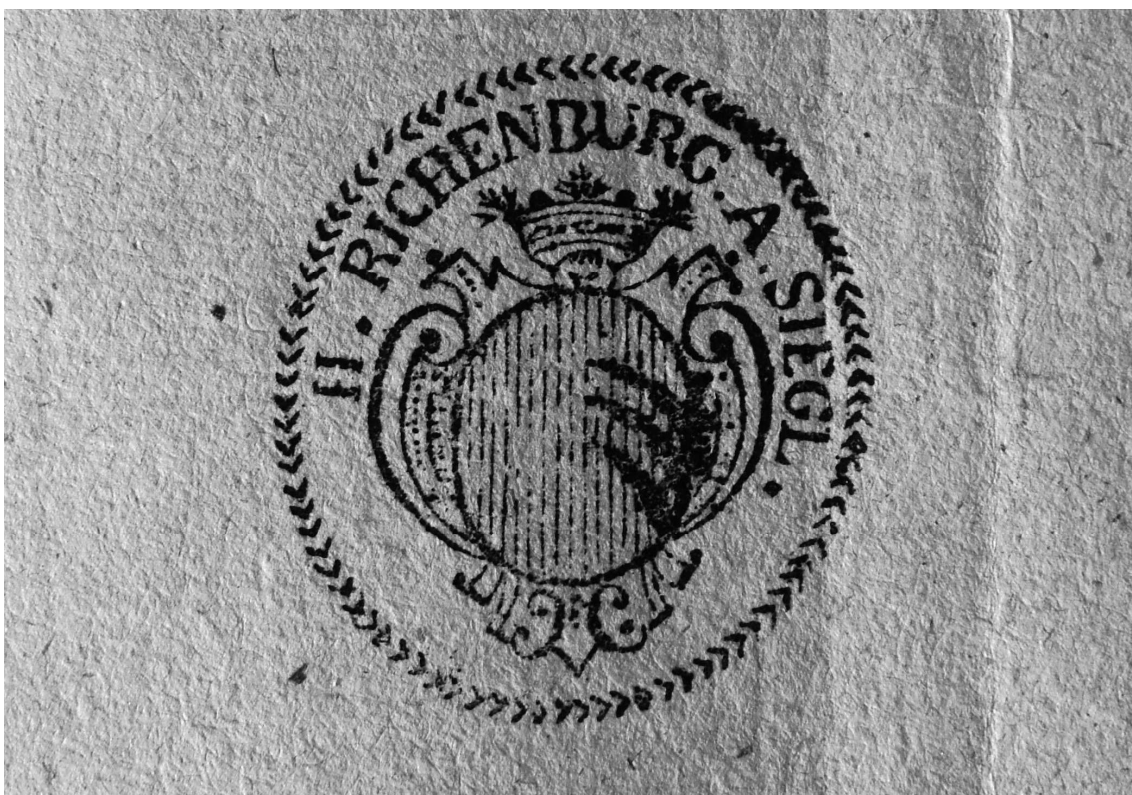

Obr. 6 stavení číslo 17 (zima 2020)

Obr. 9 stavení číslo 20 (zima 2020)

Obr. 10 otisk razítka vrchnostenské kanceláře rychmburského panství z roku 1811
(SOA Zámorsk. Fond č. 394; VS Rychmburk – Chroustovice – Košumberk. Inv. č. 435, karton č. 50)